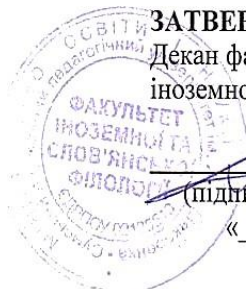

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології

**Кафедра російської мови, зарубіжної літератури та
методики їх викладання**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Дека́н факультету
іноземної та слов'янської філології
_____ А. М. Коваленко
(підпис)
«28» серпня 2020 р.

ПРОГРАМА
комплексного кваліфікаційного екзамену з російської
мови, зарубіжної літератури, методики їх навчання та
психолого-педагогічних дисциплін
(підсумкової атестації)

галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність: 014 Середня освіта. Мова і література (російська)

освітня-програма/програми: Середня освіта (Російська мова і зарубіжна література)

Мова навчання: українська, російська

Погоджено науково-методичною
комісією факультету іноземної та
слов'янської філології

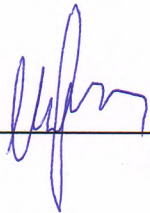
«28» серпня 2020 р.

Голова Семеног О.М.
Семеног О.М., д.пед.н., професор

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з російської мови, зарубіжної літератури, методики їх навчання та психолого-педагогічних дисциплін (підсумкової атестації) для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (російська)) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Програма ККЕ складена на основі навчальних програм з сучасної російської літературної мови, російської літератури, зарубіжної літератури, методики їх навчання і психолого-педагогічних дисциплін та схвалена на засіданні кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики їх викладання (протокол №1 від 28 серпня 2020 р.).

Завідувач кафедри

І.Б. Іванова,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма комплексного кваліфікаційного іспиту призначена для студентів четвертого року навчання з метою виміру результатів оволодіння ними професійною компетентністю, цілісної оцінки та на цій підставі надання Державною екзаменаційною комісією диплома, що засвідчує освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра за напрямом підготовки 014 Середня освіта. Мова і література (російська) за предметною спеціальністю Середня освіта (Мова і література (російська)). Учитель російської мови і зарубіжної літератури базової школи.

До складання комплексного екзамену з російської мови, зарубіжної літератури, методик їх навчання та психолого-педагогічних дисциплін допускаються студенти, які виконали усі вимоги освітньо-професійної програми Середня освіта (Російська мова і зарубіжна література).

Комплексний кваліфікаційний екзамен має на меті перевірити якість підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців, які здатні розв'язувати складні спеціалізовані завдання й практичні проблеми в галузі середньої освіти, а саме в діяльності, пов'язаній з викладанням російської мови та зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти, та мають сформовані професійно значущі якості особистості вчителя.

У процесі складання ККЕ здобувач вищої освіти має керуватися принципами академічної доброчесності. Упродовж підготовки до ККЕ студент знайомиться з Положенням про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу; Кодексом академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка (2019), Положенням про комісію з питань етики та академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка (2019). Готуючи відповіді, студент дбає про їх самостійність, оригінальність і творчий підхід, демонструючи вірність принципам академічної доброчесності. У разі виявлення факту її порушення студентом безпосередньо під час складання атестаційного іспиту екзаменаційна комісія припиняє складання здобувачем вищої освіти цього іспиту і всім присутнім у навчальній аудиторії повідомляє про встановлення факту порушення академічної доброчесності. Такому студентові екзаменаційна комісія виставляє **0** (нуль) балів (у 100-бальній шкалі) чи / і оцінку «**незадовільно**» в національній системі за атестаційний іспит загалом.

Навчальні дисципліни, що включені до ККЕ, спрямовані на формування загальних і предметних (фахових) компетентностей:

Програмні компетентності	
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК 1. Здатність реалізовувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, дотримуватися його принципів, які базуються на повазі до особистості людини, гарантії її прав і свобод, верховенстві права в усіх сферах суспільного життя, взаємній відповідальності держави й громадянина.</p> <p>ЗК 3. Знання предметної області та розуміння засад професійної діяльності.</p> <p>ЗК 4. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями протягом життя, систематично вдосконалювати професійні навички та вміння, свідомо контролювати динаміку особистісного зростання.</p> <p>ЗК 5. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 6. Здатність до усної та письмової комунікації засобами державної, російської та іноземної мови.</p> <p>ЗК 8. Здатність працювати в команді та автономно, здійснювати якісну міжсуб'єктну взаємодію, спрямовану на виконання своїх професійних обов'язків, уникати конфліктів, вміти їх долати.</p> <p>ЗК 9. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 10. Навички використання інформаційно-комунікаційних технологій для виконання завдань у сфері професійної діяльності.</p> <p>ЗК 11. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу з метою виявлення проблем, вироблення відповідної аргументації для їх розв'язання.</p> <p>ЗК 13. Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК 14. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів), додержуватись етичних принципів, ustalених норм поведінки.</p>
Фахові компетентності спеціальності (ФК)	<p>ФК 1. Здатність демонструвати та використовувати в професійній діяльності концептуальні наукові та практичні знання з педагогіки, психології, філософії, історії та культури, а також філологічних дисциплін та методики їх викладання.</p> <p>ФК 2. Здатність ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу, створювати умови для</p>

формування в учнів ключових компетентностей.

ФК 3. Володіння засадами планування та проектування процесу навчання школярів, здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до навчання, саморозвитку й творчої самореалізації.

ФК 4. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

ФК 5. Здатність до аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду.

ФК 6. Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання з теорії та історії російської мови, орієнтуватися в особливостях лінгвістичних концепцій, критично оцінювати їх.

ФК 7. Здатність вільно й гнучко використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, здійснювати вибір ефективних комунікативних стратегій і тактик.

ФК 8. Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною, російською та іноземною мовами, здатність реферувати й анотувати різноманітні тексти.

ФК 9. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних висловлювань в усній та письмовій формах, володіння методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ФК 10. Здатність застосовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку російської та зарубіжної літератури від давнини до XXI століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища.

ФК 11. Здатність демонструвати знання та розуміння взаємозв'язку компонентів літературного твору, давати визначення основних теоретико-літературознавчих понять і застосовувати їх під час інтерпретації та аналізу художнього тексту, визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість творів світової літератури.

ФК 12. Здатність здійснювати різні типи лінгвістичного та літературознавчого аналізу, систематизувати,

	<p>інтерпретувати й зіставляти мовні та літературні явища й факти, використовуючи різні методи дослідження.</p> <p>ФК 13. Здатність вільно оперувати спеціальною (педагогічною, лінгвістичною, літературознавчою тощо) термінологією для розв'язання професійних завдань.</p> <p>ФК 14. Володіння сучасними підходами до організації освітнього процесу, здатність застосовувати їх у процесі викладання російської мови та зарубіжної літератури, створювати навчально-методичне забезпечення для проведення занять із зазначених дисциплін.</p>
7 – Програмні результати навчання	
<p>Знання</p>	<p>ПРЗ 1. Знати особливості організації освітнього процесу в контексті модернізації сучасної української школи.</p> <p>ПРЗ 2. Знати закономірності розвитку особистості, психофізіологічні й вікові особливості учнів, що впливають на результати навчання, особливості розвитку пізнавальної сфери.</p> <p>ПРЗ 3. Знати теоретико-методологічні засади диференційованого навчання, особливості організації навчального процесу з урахуванням нахилів, здібностей, особливих освітніх потреб учнів.</p> <p>ПРЗ 4. Знати принципи, підходи й методики психолого-педагогічної діагностики, спрямованої на вирішення завдань оптимізації навчально-виховного процесу, у тому числі процесу викладання російської мови і зарубіжної літератури.</p> <p>ПРЗ 5. Знати концептуальні основи фундаментальних дисциплін (педагогіка, психологія, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, сучасна російська літературна мова, зарубіжна література, російська література та ін.) як теоретичної бази освітньої та дослідницької діяльності.</p> <p>ПРЗ 6. Знати принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти, усвідомлювати виховний потенціал цих дисциплін.</p> <p>ПРЗ 7. Знати й розуміти систему мови, що вивчається, її історію, сучасний стан і тенденції розвитку, споріднені зв'язки та типологічні співвідношення з іншими мовами.</p> <p>ПРЗ 8. Знати мовні норми, особливості функціонування</p>

	<p>мовних одиниць у різних типах дискурсу, особливості використання мовних засобів у різних сферах комунікації.</p> <p>ПРЗ 9. Знати види та методи лінгвістичного та літературознавчого аналізу.</p> <p>ПРЗ 10. Знати загальні властивості літератури як мистецтва слова, специфіку перебігу літературного процесу у культурно-історичному та регіональному контексті, особливості літературних епох, художніх напрямів, течій, жанрів і стилів.</p> <p>ПРЗ 11. Розуміти критерії національної самобутності та художньої своєрідності класичних і сучасних творів зарубіжної літератури, що вивчаються, знати особливості індивідуальної творчої манери їх авторів.</p>
<p>Уміння</p>	<p>ПРУ 1. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальних дисциплін.</p> <p>ПРУ 2. Уміти застосовувати сучасні освітні технології та методики формування предметних компетентностей учнів, здійснювати самоаналіз ефективності уроків.</p> <p>ПРУ 3. Володіти формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміти відстежувати динаміку особистісного зростання дитини.</p> <p>ПРУ 4. Уміти аналізувати мову в історичному та сучасному контексті, використовуючи основні лінгвістичні поняття і терміни, характеризувати її соціальні різновиди, описувати соціолінгвальну (зокрема, регіональну) ситуацію, орієнтуватися в дискусійних питаннях мовознавства.</p> <p>ПРУ 5. Володіти різними методами та прийомами аналізу мовних одиниць, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.</p> <p>ПРУ 6. Використовувати мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування для розв'язання комунікативних завдань у суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.</p> <p>ПРУ 7. Створювати тексти професійного змісту державною та російською мовами, перекладати тексти зі спеціальності з мови, що вивчається, на рідну і навпаки, а також редагувати тексти.</p> <p>ПРУ 8. Застосовувати різні види аналізу художнього твору, визначати його ідейний рівень та жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі,</p>

	<p>виявляти симбіоз традицій і новаторства, зв'язок твору з фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та світової культури.</p> <p>ПРУ 9. Уміти виокремлювати, професійно оцінювати та досліджувати значущі феномени літературного процесу в їх взаємодії з культурно-історичним і регіональним контекстом, використовувати здобутки письменства для формування національної свідомості, світогляду учнів, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві.</p> <p>ПРУ 10. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.</p> <p>ПРУ 11. Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих завдань і проблем професійної діяльності.</p> <p>ПРУ 13. Уміти використовувати гуманістичний потенціал російської мови та зарубіжної літератури для формування духовного світу сучасної молоді.</p>
Комунікація	<p>ПРК 2. Здатність вільно спілкуватися державною, російською та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної комунікації.</p> <p>ПРК 3. Володіння основами професійної культури, культурою мовлення, мовленнєвим етикетом, що є передумовою ефективності професійної та особистісної комунікації, усвідомлення необхідності систематично поповнювати свої комунікативні знання й вдосконалювати професійні навички.</p> <p>ПРК 5. Здатність цінувати різноманіття та мультикультурність, забезпечувати діалог культур у процесі вивчення російської мови та зарубіжної літератури, уникати міжкультурних конфліктів, співпрацювати з представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.</p>
Автономія і відповідальність	<p>ПРА 1. Здатність застосовувати знання та навички самостійно та відповідально, приймати рішення, нести відповідальність за результати власної професійної діяльності.</p> <p>ПРА 2. Готовність діяти автономно, самостійно управляти навчальним процесом, реалізуючи своє</p>

	<p>право викладати предмет за власним міркуванням, обирати методики навчання й виховання, незалежно визначати зміст і структуру програм навчальних предметів у межах стандарту середньої освіти, розробляти власну систему заохочення учнів.</p> <p>ПРА 3. Усвідомлення відповідальності за забезпечення якості освіти, добросчесне оцінювання навчальних результатів школярів.</p>
--	--

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
результатів навчання здобувачів вищої освіти
під час комплексного кваліфікаційного екзамену
з російської мови, зарубіжної літератури, методики їх навчання та
психолого-педагогічних дисциплін

А	<p>Знання. Студент на високому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію; знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти; знає навчальні програми з російської мови і зарубіжної літератури для ЗЗСО та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності; знає теоретичні й методичні засади навчання російської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в ЗЗСО; студент на високому рівні самостійно й об'єктивно оцінює художні твори та характеризує літературний процес певної доби; знає зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів, твори української класики й сучасності у взаємозв'язках з українською літературою й культурою; знає основні особливості історико-літературної епохи, основні етапи світового літературного процесу, основні теоретико-літературні поняття (терміни). Студент виявляє повне знання і розуміння матеріалу із педагогіки і психології, демонструє творчо-критичне мислення, володіє основами професійної мовленнєвої культури, усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності. Грамотність бездоганна.</p> <p>Уміння. Студент на високому рівні: демонструє</p>
----------	---

	<p>здатність розв'язувати практичні проблеми в галузі середньої освіти, володіє вміннями проектувати психологічно безпечне і комфортне освітнє середовище, має критичне мислення, творчо використовує різні теорії й досвід (український, міжнародний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; уміє працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами, знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології; добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків; володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку учня; уміє здійснювати педагогічний супровід самовизначення учнів; має навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення; уміє самостійно аналізувати різні мовні факти, співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи; демонструє вміння аналізувати художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення; уміє об'єктивно поцінювати художні твори, обґрунтовуючи власну оцінку і враховуючи думки літературних критиків; уміє аналізувати художні тексти з позицій сучасної літературознавчої науки, структурує художній твір із метою аналізу його в школі; оперує спектром методичних прийомів у процесі аналізу художнього твору, пояснює зв'язок між світоглядом і творчістю письменника; визначає художні засоби і їхню роль у тексті; здійснює огляд літературно-критичної думки, визначає змістові та формальні компоненти художніх текстів; вміє працювати з першоджерелами, літературно-критичними працями авторитетів у літературній критиці.</p>
<p>В</p>	<p>Знання. Студент на достатньому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію; правильно розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та</p>

зарубіжної літератури в ЗЗСО; знає навчальні програми з російської мови та зарубіжної літератури для ЗЗСО і практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності; знає теоретичні й методичні засади навчання російської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в ЗЗСО; студент на достатньому рівні самостійно й об'єктивно характеризує літературний процес певної доби; знає основні відомості про життя і творчість, літературну спадщину письменників, чия творчість є обов'язковою для текстуального вивчення; знає ідейні та мистецькі засади, що об'єднали представників угруповання чи школи, з'ясовує роль письменника в історії світової культури та літератури; знає основні особливості історико-літературної епохи, особливості літературних напрямів та течій, основні етапи світового літературного процесу, основні теоретико-літературні поняття (терміни). Студент виявляє достатнє знання і розуміння матеріалу із педагогіки і психології, демонструє критичне мислення, володіє основами професійної мовленнєвої культури, усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності. Може допускати несуттєві помилки, самостійно виправляючи їх.

Уміння. Студент на достатньому рівні демонструє здатність розв'язувати практичні проблеми в галузі середньої освіти, володіє вміннями проєктувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, має критичне мислення, творчо використовує різні теорії й досвід (український, міжнародний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; уміє працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами, знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології; добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків; володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; має навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення; володіє вміннями самостійно аналізувати різні мовні факти, співвідносити теоретичні

	<p>знання з практичними потребами сучасної школи; застосовує різні види аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність; уміє аналізувати художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення; уміє об'єктивно поцінювати художні твори, обґрунтовуючи власну оцінку і враховуючи думки літературних критиків; структурує художній твір із метою аналізу його в школі; оперує спектром методичних прийомів у процесі аналізу художнього твору, пояснює зв'язок між світоглядом і творчістю письменника; визначає художні засоби і їхню роль у тексті; здійснює огляд літературно-критичної думки, визначає змістові та формальні компоненти художніх текстів; уміє працювати з першоджерелами, літературно-критичними працями авторитетів у літературній критиці.</p> <p>Відповідь чітка. Грамотність бездоганна.</p>
С	<p>Знання. Студент на достатньому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію; розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання; знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в ЗЗСО; знає навчальні програми з російської мови та зарубіжної літератури для ЗЗСО та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності; знає теоретичні й методичні засади навчання російської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в ЗЗСО; студент на достатньому рівні володіє знаннями про сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків, застосовує різні види аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі, традиції й новаторство, зв'язок твору із фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та світової культури; студент на достатньому рівні самостійно оцінює художні твори та характеризує літературний процес певної доби, знає основні відомості про життя і творчість, літературну спадщину митців, чия творчість є обов'язковою для текстуального вивчення; знає ідейні та мистецькі засади, що об'єднали представників угруповання чи школи. Студент виявляє</p>

	<p>достатнє знання і розуміння матеріалу із педагогіки і психології, може допускати несуттєві помилки, самостійно виправляючи їх, може демонструвати критичне мислення, володіння основами професійної мовленнєвої культури при вивченні російської мови і зарубіжної літератури, усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності.</p> <p>Уміння. Студент на достатньому рівні демонструє здатність розв'язувати практичні проблеми в галузі загальної середньої освіти, володіє вміннями проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, має критичне мислення, творчо використовує різні теорії й український досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; уміє працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами, знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології; добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків; володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; має окремі навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення, аналізу мовних фактів; уміє співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи; застосовує різні види аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі; уміє аналізувати художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення; може об'єктивно поцінювати художні твори, обґрунтовуючи власну оцінку і враховуючи думки літературних критиків; уміє аналізувати художні тексти з позицій сучасної літературознавчої науки; пояснює зв'язок між світоглядом і творчістю письменника; визначає художні засоби і їхню роль у тексті; здійснює огляд літературно-критичної думки. Може допускати несуттєві помилки, самостійно виправляючи їх або з допомогою викладача.</p> <p>Відповідь правильна. Грамотність належна.</p>
Д	<p>Знання.: Студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію; може</p>

характеризувати особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; перераховує принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в ЗЗСО; переказує зміст навчальних програм з російської мови та зарубіжної літератури для ЗЗСО та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності; називає теоретичні і методичні засади навчання російської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в ЗЗСО; на низькому рівні володіє знаннями про основні відомості з фонетики, фонології, графіки, орфографії, лексикології, лексикографії, фразеології, морфеміки, словотвору, морфології і синтаксису; студент може дати оцінку художнім творам, відтворити основні відомості про життя і творчість, літературну спадщину письменників, чия творчість є обов'язковою для текстуального вивчення. Студент виявляє на низькому рівні знання і розуміння матеріалу із педагогіки і психології, слабо володіє основами професійної мовленнєвої культури при вивченні російської мови і зарубіжної літератури, усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності. Студент допускає суттєві помилки, може виправити окремі з них із допомогою викладача.

Уміння. Студент на низькому рівні володіє вміннями проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, може демонструвати елементи творчо-критичного мислення, може використовувати різні теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; може працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами, знаходити й застосовувати в освітній діяльності бібліографію, комп'ютерні технології; застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів; володіє декількома формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; може здійснювати оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й аналіз мовних фактів; слабо співвідносить теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи; слабо застосовує види аналізу художнього твору, часто не може визначити його жанрово-стильову своєрідність,

	<p>місце в літературному процесі; може переказувати художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення; може аналізувати художні тексти з позицій сучасної літературознавчої науки, структурує художній твір із метою аналізу його в школі; намагається пояснити зв'язок між світоглядом і творчістю письменника; побіжно визначає художні засоби і їхню роль у тексті; здійснює елементарний огляд літературно-критичної думки. Може допускати суттєві помилки, виправляючи їх самостійно або з допомогою викладача. У відповіді багато помилок фактичного та мовного плану. Відповідь позбавлена логіки.</p>
<p>Е</p>	<p>Знання. Студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію, знання особливостей навчання різнорідних груп учнів; перераховує принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в ЗЗСО; побіжно переказує зміст навчальних програм з російської мови та зарубіжної літератури для ЗЗСО та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності; називає основні теоретичні і методичні засади навчання російської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в ЗЗСО; має слабкі знання про основні відомості з фонетики, фонології, графіки, орфографії, лексикології, лексикографії, фразеології, морфеміки, словотвору, морфології і синтаксису; студент може дати оцінку художнім творам, відтворити основні відомості про життя і творчість, літературну спадщину письменників, чия творчість є обов'язковою для текстуального вивчення. Студент виявляє на низькому рівні знання і розуміння матеріалу із педагогіки і психології, слабо володіє основами професійної мовленнєвої культури, слабо усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності. Студент допускає суттєві помилки.</p> <p>Уміння: студент на низькому рівні: володіє вміннями проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, має елементи критичного мислення, може використовувати різні теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; може працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами, знаходити й застосовувати в освітній</p>

	<p>діяльності сучасну бібліографію, комп'ютерні технології; застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів; володіє основними методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; може здійснювати оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності; може співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи й аналізувати окремі мовні факти; застосовує один вид аналізу художнього твору, визначає його жанрову своєрідність, місце в літературному процесі; може переказувати художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення; не може аналізувати художні тексти з позицій сучасної літературознавчої науки, структурувати художній твір із метою аналізу його в школі; намагається пояснити зв'язок між світоглядом і творчістю письменника, визначати художні засоби і їхню роль у тексті; здійснює побіжний огляд літературно-критичної думки. Студент допускає суттєві помилки. Відповідь рясніє граматичними помилками. У відповіді багато помилок фактичного та мовного плану. Відповідь позбавлена логіки.</p>
<p>FX</p>	<p>Знання: студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію; може перерахувати особливості навчання різнорідних груп учнів, не може застосувати диференціацію навчання; не знає принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання російської мови та зарубіжної літератури в ЗЗСО; не володіє знаннями про навчальні програми з російської мови та зарубіжної літератури для ЗЗСО та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності. Студент не має знань про основні відомості з фонетики, фонології, графіки, орфографії, лексикології, лексикографії, фразеології, морфеміки, словотвору, морфології і синтаксису. Студент не може об'єктивно оцінювати художні твори та характеризувати літературний процес певної доби; не володіє знаннями про основні відомості про життя і творчість, літературну спадщину письменників, чия творчість є обов'язковою для текстуального вивчення, не може з'ясувати роль письменника в історії світової культури та літератури. Студент не володіє належним рівнем знань і розумінням матеріалу із педагогіки і</p>

	<p>психології. Студент допускає суттєві помилки. Відповідь рясніє мовними та логічними помилками.</p> <p>Уміння. Студент на низькому рівні володіє вміннями проектувати освітнє середовище, не має творчо-критичного мислення, не може використати відомі теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань; не демонструє вміння працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами; слабо аналізує мовні факти; може застосувати елементи одного виду аналізу художнього твору; може назвати найбільш визначні художні тексти, рекомендовані навчальною програмою для вивчення, але не вміє об'єктивно поцінювати художні тексти, обґрунтовуючи власну оцінку і враховуючи думки літературних критиків. Допускає суттєві помилки, у відповіді багато помилок фактичного та мовного плану.</p>
F	Відсутність знань із української мови, української літератури, методики навчання російської мови і зарубіжної літератури, педагогіки та психології

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	Відмінно
82 – 89	B	Добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	
60 – 63	E	Задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Комплексний кваліфікаційний екзамен для здобувачів вищої освіти за ОР бакалавр проводиться усно у формі співбесіди згідно вказаних у білетах питань з метою визначення мовознавчої, літературознавчої, методичної та психолого-педагогічної компетенцій. Студент має бути готовий відповідати

на додаткові запитання екзаменаційної комісії, демонструючи вміння реагувати на репліки співбесідників, висловлювати й аргументувати власну точку зору.

Екзаменаційний білет містить 5 питань, які передбачають комплексну перевірку всіх професійних умінь і навичок випускників. Кожне окреме питання білета призначене для фахової оцінки одного з компонентів професійної компетентності – мовознавчого, літературознавчого, методичного, педагогічного та психологічного.

Розподіл балів

Відповіді студентів на питання екзаменаційних білетів загалом оцінюються за 100-бальною шкалою. Бали розподілялись наступним чином:

- психолого-педагогічний цикл – 40 балів (по 20 балів за кожне питання);
- цикл спеціальних дисциплін – 60 балів (по 20 балів за питання з російської мови і зарубіжної літератури; 10 балів за питання з методики навчання фахових дисциплін, 10 балів за виконання практичного завдання).

ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ

I. ПЕДАГОГІКА

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

ТЕМА 1.1. ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА ПРО ВИХОВАННЯ

Педагогіка як сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають

процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Педагогічна наука і система сучасних антропологічних знань.

Виникнення і розвиток педагогіки як науки. Я.А. Коменський як засновник наукової педагогіки. Етапи розвитку і джерела педагогіки. Народна педагогіка, її роль у становленні педагогічних знань. Педагогічна спадщина минулого, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід як джерела розвитку педагогічної науки.

Роль вітчизняних педагогів у розвитку педагогічної науки. Природовідповідність та народність виховання як провідні принципи вітчизняної педагогіки. Ідея «сродності» (пізнання сутності та розвиток власної природи, пошук відповідної до природи життєдіяльності; пізнання своєї національної ідентичності) Г.С. Сковороди. Провідні завдання виховання у творі «Вдячний Єродій». Ідея «народолюб'я і людяності» в педагогічній концепції О.В. Духновича, природовідповідні основи його дидактики. Ідея народності виховання як методологічна основа педагогічної системи

К.Д. Ушинського. Антропологічне обґрунтування ним сутності навчально-виховного процесу, його завдань і змісту. А.С. Макаренко як теоретик і практик колективного виховання. Гуманізм як сутнісна основа педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Концептуальні підходи до розуміння сутності педагогічної науки: міждисциплінарний, прикладний, фундаментальний характер педагогіки. Об'єкт і предмет педагогіки, їх специфіка. Філософські категорії в педагогіці: сутність, явище, протиріччя, чинники, наслідки тощо. Загальнонаукові поняття в педагогіці: система, структура, модель, гіпотеза, рівень та ін. Основні педагогічні категорії (виховання, розвиток, навчання, освіта) як понятійний апарат науки.

Виховання як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості. Основне призначення і проблеми виховання. Національне виховання як конкретно-історичний вияв загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання.

Освіта як елемент виховання, процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі світогляду, набуття вмінь і навичок практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Навчання – основний засіб здобуття освіти. Навчання як цілеспрямована і спеціально організована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння і навички, ключові компетентності, відбувається виховання і розвиток учнів. Виховуючий характер навчання.

Функції педагогіки: науково-теоретична, конструктивно-технічна, прогностична (Г.М. Коджаспірова); теоретична і технологічна (В.А. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв, А.І. Міщенко). Прогнозування тенденцій розвитку освіти як провідна функція педагогіки.

Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузева педагогіка, предметні (часткові) методики, історія педагогіки, галузева педагогіка, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка. Загальна педагогіка, її мета, специфіка, структура. Система педагогічних наук як зв'язки, що склалися у процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Взаємозв'язок педагогічної теорії і практики, їх взаємозбагачення. Зв'язки педагогіки з іншими науками.

Роль педагогіки в суспільному розвитку. Виявлення об'єктивних закономірностей педагогічного процесу; розробка змісту освіти та відповідних йому методів, форм навчання, виховання, управління; формування об'єктивних знань про педагогічну реальність; розвиток педагогічної методології; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка теоретичних моделей освітньої інфраструктури як актуальні завдання сучасної педагогіки.

Філософський, психолого-педагогічний, соціальний напрями зарубіжної педагогіки.

ТЕМА 1.2. МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття про наукове дослідження як особливу форму процесу пізнання, свідомий цілеспрямований пошук засобів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату, що завершується формулюванням висновків. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науково-педагогічних досліджень. Роль науково-дослідної роботи для педагогічної діяльності, удосконалення форм і методів навчання і виховання. Види науково- педагогічного дослідження: історико-педагогічне, теоретико-експериментальне, методичне.

Структура науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процедурний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези, методики вивчення педагогічних явищ і процесів. Роль наукової гіпотези в педагогічному дослідженні.

Організаційні етапи науково-педагогічного дослідження: визначення протиріччя в системі освіти, формулювання наукової проблеми і мети дослідження; визначення стану розв'язання протиріч, визначення об'єкта і предмета дослідження, формулювання педагогічної гіпотези; конкретизація завдань, визначення методики дослідження і показників педагогічної діяльності; експериментальні дослідження, лабораторний експеримент, масовий експеримент; узагальнення і висновки.

Методологія педагогіки як система знань, вихідних положень, принципів, ідей побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учення про цю систему, методи її дослідження (В.В. Краєвський). Регулятивна та нормативна функції методології. Рівні методології педагогічної науки: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний. Філософські теорії (напрями) – методологія людинознавчих наук: екзистенціалізм, неотомізм, позитивізм, неопозитивізм, прагматизм. Системний, особистісний, діяльнісний, ресурсний, аксіологічний, компетентісний підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів.

Методика дослідження як послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворювальних дій, операцій, впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження у процесі вивчення педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу й особистості; принцип історизму, глибинного розгляду проблеми, що вивчається.

Поняття про методи науково-педагогічного дослідження як упорядковану сукупність прийомів, способів вивчення педагогічного процесу з метою досягнення певної наукової мети. Класифікація методів

науково- педагогічного дослідження (загальнонаукові та конкретнонаукові). Характеристика загальнонаукових методів: загальнотеоретичних (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо), соціологічних (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування та ін.), соціально-психологічних (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичних (ранжування, шкалування, індексування, кореляція та ін.). Характеристика конкретно-наукових методів: теоретичних (аналіз літератури, архівних джерел, документації, аналіз понятійно-термінологічної системи; побудова гіпотез, прогнозування, моделювання тощо), емпіричних (спостереження, бесіда, педагогічний консиліум, вивчення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

ТЕМА 1.3. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Людина, особистість, індивідуальність. Особистість як предмет та об'єкт виховання. Поняття про розвиток особистості як процес становлення та її формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання і виховання. Формування особистості як процес соціального розвитку людини, її становлення як суб'єкта діяльності і члена суспільства. Розвиток і формування особистості, їх взаємозв'язок.

Поняття про фактори розвитку особистості. Біологічна спадковість – відновлення в нащадках біологічної схожості з батьками у процесі розвитку особистості. Середовище як комплекс зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості, що є вирішальним чинником розвитку людини. Діяльність, або спосіб буття людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність, у розвиток особистості. Проблема факторів розвитку особистості в історії педагогіки. Я.А. Коменський, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г.С. Сковорода про фактори розвитку особистості.

Суперечності як рушійні сили розвитку. Об'єктивні і суб'єктивні суперечності. Механізм їх дії.

Форми розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток і самоформування; анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний. Акселерація і ретардація.

ТЕМА 1.4. ПЕДАГОГ: ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ

Становлення і розвиток професії вчителя, її соціальні функції. Видатні представники педагогічної професії та їх роль у суспільному розвитку.

Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»,

«Положення про загальноосвітній навчальний заклад», «Національна доктрина розвитку освіти України», Концепція «Нова українська школа» про діяльність сучасного українського вчителя. Педагогічна діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу накопичених людством досвіду і традиції від старших поколінь молодшим, створення умов для особистісного розвитку молоді та її підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Умови ефективної педагогічної діяльності.

Специфічні характеристики педагогічної діяльності: соціальна спрямованість і висока соціальна значущість, відповідальність, динамічність, особиста сумлінність, єдність навчання, виховання і розвитку, комунікативність, науковість, творчий характер, високий рівень зайнятості, здатність до саморозвитку і самовдосконалення.

Структура педагогічної діяльності: цілеспрямована діяльність; предмет праці; засоби праці (І.І. Чернокозов); виховання, викладання, класне керівництво, діяльність, що спрямована на професійне самовдосконалення, управлінська, організаторська, методична, позашкільна, науково -дослідна робота (М.М. Фіцула); суб'єкт та об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, мета діяльності та засоби педагогічної комунікації, результати діяльності, педагогічні функції (Н.В. Кузьміна).

Функції вчителя. Освітня, виховна, розвиваюча, суспільно-педагогічна функції. Суспільні вимоги до особистості вчителя, їх взаємозв'язок з професійно значущими індивідуальними якостями вчителя.

Мета і завдання професійної підготовки вчителя. Професіограма як сукупність суспільних вимог до вчителя, перелік та опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь і навичок, професійних компетентностей, необхідних для успішного виконання завдань професійно-педагогічної діяльності. Педагогічні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, рефлексивні). Прикладні вміння педагога. Професіоналізм учителя. Етапи формування професіоналізму вчителя.

Педагогічна освіта, її мета і пріоритетні завдання. Професійно-педагогічна компетентність як мета професійної підготовки, сукупність умінь педагога – суб'єкта педагогічного впливу – особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою оптимального вирішення педагогічних завдань, що випливають із певного суспільного замовлення. Засоби формування професійно-педагогічної компетентності спеціаліста.

Г.В. Мельниченко, Г.Н. Топольницька, Е. Зеєр, А. Хуторський, С. Шишов про професійно-педагогічну компетентність спеціаліста. Компетентність і професіоналізм.

Педагогічна творчість, професійний розвиток і самовиховання творчої індивідуальності педагога, його зміст й організація.

ТЕМА 1.5. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ЯК СИСТЕМА І ЦІЛІСНЕ ЯВИЩЕ

Педагогічний процес як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія суб'єктів навчально-виховної діяльності, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку особистості як цілісної проблеми.

Єдність і цілісність педагогічного процесу. Специфіка педагогічного процесу. Ідеї Ю.К. Бабанського, М.П. Блонського, І.Ф. Гербарта, М.О. Данилова, Г.С. Костюка, В.О. Краєвського, А.С. Макаренка, П.Ф. Каптерєва, А.Г. Пінкевича, В.О. Сластьоніна, Ю.П. Сокольнікова, В.О. Сухомлинського, С.Т. Шацького про єдність і цілісність педагогічного процесу.

Рушійні сили педагогічного процесу: суперечність між вимогами до вихованців та їх реальними можливостями щодо реалізації цих вимог; між складністю явищ суспільного життя і недостатністю життєвого досвіду молоді людини для їх розуміння; між стрімким потоком інформації і можливостями педагогічного процесу щодо їх сприйняття та ін.

Структура та основні компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний, аналітико-корегуючий. Суб'єкт й об'єкт педагогічного процесу.

Характеристика основних етапів педагогічного процесу: підготовчого етапу; етапу здійснення, етапу аналізу одержаних результатів. Циклічність педагогічного процесу.

Закономірності педагогічного процесу як об'єктивні, стійкі, повторювані, необхідні і суттєві зв'язки між явищами і процесами. Зовнішні і внутрішні закономірності педагогічного процесу. Закономірність динаміки педагогічного процесу, закономірність розвитку особистості у педагогічному процесі, закономірність управління навчально-виховним процесом, закономірність стимулювання, закономірність єдності чуттєвого, логічного і практичного у педагогічному процесі, закономірність педагогічної і пізнавальної діяльності.

Принципи педагогічного процесу як система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості. Принципи організації педагогічного процесу (гуманістичної спрямованості, зв'язок з життям, науковості, послідовності, наочності виховання і навчання, колективного характеру виховання і навчання тощо) та принципи керівництва діяльністю вихованців (єдність педагогічного керівництва та ініціативності вихованців, активності, свідомості і самодіяльності учнів, поваги до особистості дитини та вимогливості до неї, опора на позитивне, доступність та посиленість, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо). Взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних принципів.

ТЕМА 1.6. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА

Народна педагогіка як галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється у домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання. Внесок О. Духновича в розвиток української народної педагогіки. Народна педагогіка, етнопедагогіка, народознавство (українознавство).

Історичні етапи розвитку української народної педагогіки: дохристиянські часи, княжа доба, козацька педагогіка, сімейно-побутова педагогіка українського народу XIX ст.; народна педагогіка часів українського державотворення, народна педагогіка радянських часів, народна педагогіка в незалежній Україні. Відродження традицій народної педагогіки в сучасних умовах.

Складові народної педагогіки: родинна педагогіка, педагогічна деонтологія, педагогіка народного календаря, козацька педагогіка.

Джерела народної педагогіки: фольклорні твори, етнографічні матеріали, народні звичаї, традиції, свята та ін.

Виховний ідеал у різні періоди існування українського етносу.

Зумовленість мети виховання в народній педагогіці традиційним народним світобаченням, національною релігією, способами життєдіяльності в конкретних історичних умовах.

Принципи народної педагогіки: природовідповідність, гуманність, трудова основа, емоційність, активність дитини, систематичність, послідовність.

Засоби виховання в народній педагогіці: рідна мова, усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, праця, особистий приклад, ігри, іграшки тощо.

Особливості морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного виховання в народній педагогіці та засоби його здійснення.

ТЕМА 1.7. ОСНОВИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Тенденції розвитку освіти у глобальному, регіональному та національному масштабах як предмет порівняльної педагогіки. Завдання та функції порівняльної педагогіки.

Чинники розвитку освіти. Інтеграційні процеси у сфері освіти. Вплив ЮНЕСКО, Світового банку, Європейського Союзу на інтеграційні процеси у сфері освіти.

Особливості реформування освітніх систем за сучасних умов. Неперервність як одна з провідних характеристик освітніх систем. Структурні зміни в системі загальної освіти. Тенденції оновлення змісту загальної освіти. Диференціація та стандартизація освіти. Нові технології освіти.

Проблеми виховання молоді, зумовлені НТР, інтернаціоналізацією матеріального та духовного життя, лібералізацією етичних норм життя

суспільства, втратою сім'єю свого традиційного статусу. Основні напрями та зміст виховної діяльності школи.

Учитель у сучасному суспільстві та школі. Шляхи реформування педагогічної освіти.

РОЗДІЛ II. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

ТЕМА 2.1. ТАКСОНОМІЯ ЦІЛЕЙ ВИХОВАННЯ

Поняття мети виховання як уявлення про його результат. Залежність цілей виховання від об'єктивних умов розвитку суспільства, філософських поглядів та педагогічної теорії.

Ідеалістична, іманентна, матеріалістична філософія про цілі виховання. Різноманітність цілей виховання у працях теоретиків педагогіки.

Я.А. Коменський про мету виховання як підготовку до потойбічного життя шляхом реалізації людиною свого призначення у цьому світі. Виховання активного і підприємливого джентльмена як мета виховання у Дж. Локка. Ж.- Ж. Руссо про виховання вільної цілісної особистості у природовідповідному середовищі. Пізнання і розвиток своєї натури для досягнення щастя у спорідненій праці як мета виховання у Г.С. Сковороди. Гармонійний природовідповідний розвиток усіх сутнісних сил людської природи як мета виховання за Й.Г. Песталоцці. А. Дістервег про мету виховання як про розвиток самодіяльної особистості для служіння істині, добру, красі. Всебічний розвиток особистості на основах народності і гуманізму – мета виховання за К.Д. Ушинським. Формування національно свідомого громадянина шляхом залучення до загальнолюдської і національної культур як мета виховання за М.П. Драгомановим. А.С. Макаренко про мету виховання як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання як гармонійний розвиток високодуховної особистості за В.О. Сухомлинським. Служіння Богові й Україні – виховний ідеал Г. Ващенко.

Пріоритетні напрями та шляхи реформування виховання в Законі «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

ТЕМА 2.2. ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців. Специфіка процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатofакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання.

Сучасні концепції виховання: авторитарне, особистісно орієнтоване, вільне виховання тощо.

Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування переконань; формування вмінь, навичок і звичок поведінки.

Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і властивостей, які необхідно сформувати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання.

Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер відносин у процесі виховання; відповідність мети й організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивне самовиховання; ефективний розвиток і навчання; висока якість виховних впливів; інтенсивний вплив на «внутрішню сферу» вихованців; висока інтенсивність та якість спілкування між самими вихованцями тощо.

Самовиховання і перевиховання.

Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у ньому. Поняття принципів виховання. Основні принципи виховання: природовідповідність, діяльнісний підхід, культуровідповідність, опора на позитивне, гуманізація стосунків, особистісний підхід, суспільна спрямованість виховання, зв'язок сім'ї з життям суспільства, єдність виховних впливів.

Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості: ідеї свободи, рівності, національної та особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та ін. Складові процесу виховання.

ТЕМА 2.3. ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, політично і юридично дієздатною і захищеною. Формування в молоді високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреб у служінні їй у контексті громадянського виховання. Гуманізм, демократія, соціальна справедливість державотворчих процесів – основні засади громадянського виховання в Україні.

Громадянська освіта як процес і результат формування знань про права та обов'язки людини, формування соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, що передбачає політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства.

Громадянська освіта як підґрунтя громадянської і політичної соціалізації майбутнього громадянина, що його обумовлює і забезпечує.

Зміст і форми громадянської освіти.

Громадянськість як один із критеріїв і результатів (показників) громадянського виховання, багатоаспектне поняття, що складається з моральної, правової та політичної культури, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні відносини у світовому співтоваристві.

Сучасні наукові підходи до розуміння сутності громадянськості. Громадянськість як складне утворення психіки (П.Р. Ігнатенко, В.П. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька); як інтегральна якість у структурі спрямування особистості (О.В. Сухомлинська, М.Й. Боришевський, І.Г. Тараненко, С.Г. Рябов); як якісна характеристика людини: інтегральна якість особистості, що характеризує загальний рівень її вихованості (І.М. Тагільцева), цілісна інтегральна якість особистості, що відбиває усвідомлення нею своїх прав й обов'язків, громадянської відповідальності перед суспільством (Є.В. Известнова), інтегральний показник рівня розвитку громадянських якостей особистості (В.Н. Сеніна); як рівень морально-правової культури (Г.А. Голубева); як патріотизм, любов до Батьківщини (Р.Я. Мирський).

Концепція громадянського виховання особистостів умовах розбудови української державності (2000) про сутність громадянськості.

Складові громадянськості: знання, переживання і вчинки.

Взаємозв'язок складових громадянськості на певних етапах розвитку емоційного компонента, формування почуттєвої сфери особистості.

Громадянськість як найскладніше особистісне утворення, що включає патріотичні та інтернаціональні почуття, правову та моральну культури (у тому числі загальнолюдські цінності), почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу та довіру до громадян, до державної влади. Мета, критерії, результат громадянського виховання і громадянської освіти особистості.

Основні програмні орієнтири щодо виховання громадянина України в Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших документах.

Пріоритетні підходи та принципи виховання громадянина. Науковий, конкретно-історичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний підходи. Принципи гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності міждисциплінарної інтегрованості, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Пріоритетні завдання громадянського виховання: формування національної самосвідомості, почуття патріотизму, утвердження гуманістичної моралі, формування соціальної активності і професійної

компетентності, розвиток критичного мислення, формування політичної культури, толерантного ставлення до інших культур, виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, фашизму, месіанських настроїв та ін.

Складові громадянського виховання: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, дбайливе ставлення до природи, моральність, культура поведінки, мотивація до праці.

Форми і методи громадянського виховання.

Система громадянських цінностей і критерії громадянської вихованості, показники результативності громадянського виховання.

Діагностика громадянськості. Рівні громадянської вихованості.

Громадянські знання, громадянські переживання, громадянські вчинки у процесі формування громадянськості.

Інститути громадянського виховання: дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, заклади вищої освіти, заклади позашкільної освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації, засоби масової інформації.

ТЕМА 2.4. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, умінь і навичок моральної поведінки.

Поняття про мораль, моральні норми, моральний ідеал, моральний кодекс, моральність, моральні переконання.

Етика як основа морального виховання. Світові моральні (етичні) системи. Ціннісно орієнтована етика. О. Вишневський про моральні цінності. Мета і завдання морального виховання школярів. Концепція національного виховання про провідні завдання морального виховання учнів.

Організація морального виховання школярів. Зміст, форми та методи морального виховання.

Діагностика моральної вихованості.

Виховання національної свідомості як невід'ємна складова морального виховання. Форми, методи, засоби виховання любові до вітчизни, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати.

Виховання якостей, пов'язаних з органічними потребами і можливостями дитини.

Виховання якостей, пов'язаних з усвідомленням своєї сили і слабкості. Фізична сила, сміливість, честь, гордість, честолюбство, властолюбство, боязливість і страх, заздрість. Значення цих якостей для морального розвитку.

Виховання якостей, що впливають на потребу школяра у діяльності. Нудьга та лінощі, запобігання їм. Виховання соціально орієнтованої особистості. Колективізм, дружба, гуманізм.

Релігійні почуття та їх виховання. Добровільне прагнення дитини до релігійного виховання і фанатизму, їх значення у моральному вихованні.

Особливості морального виховання в народній педагогіці. Історична зумовленість цілей морального виховання народним світобаченням і традиційним укладом життя народу. Специфіка суб'єктів народно-педагогічного впливу (батьки, родина, громада, церква, однолітки тощо) та засобів (усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, спільна праця, рідна мова та ін.) у моральному вихованні дітей.

Умови ефективності морального виховання: створення психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського життя; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку школярів; раціональне співвідношення між словесними і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність моральної свідомості і поведінки; своєчасне вживання виховних заходів щодо попередження аморальних явищ в учнівському колективі; подолання авторитарного стилю у вихованні.

ТЕМА 2.5. РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Розумове виховання як виховна діяльність, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Поняття про розумовий розвиток. Критерії і результати розумового виховання.

Забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування на цій основі наукового світогляду як мета розумового виховання. Зміст і пріоритетні завдання розумового виховання.

Розумове виховання як умова оволодіння різними видами мислення й ефективного формування наукового світогляду.

Науковий світогляд як цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що відображають ставлення людини до дійсності і до себе. Структурні елементи наукового світогляду: система наукових знань, погляди, переконання, ідеали.

Функції світогляду: просвітницька, виховна, розвиваюча, організаційна, прогностична.

Основні ознаки сучасного наукового світогляду: науковий характер, гуманізм, патріотизм та інтернаціоналізм, оптимізм, негативне ставлення до будь-якої аморальності.

Зміст процесу формування наукового світогляду: засвоєння учнями системи наукових знань; формування глибокої переконаності в істинності наукових знань; залучення до активної трудової і громадської діяльності. Значення й особливості предметів природничо-математичного і суспільно-гуманітарного циклу для формування світогляду.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду:

доказовість теоретичних висновків і фактів; керування принципом історизму; розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів у процесі навчання; стимулювання емоційного ставлення учнів до матеріалу, що вивчається; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів під час діяльності; зв'язок навчання і виховання з життям.

Науковий світогляд і релігія. Світський характер виховання в сучасній школі.

ТЕМА 2.6. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Поняття про фізичний розвиток дитини як основи для інших видів розвитку.

Фізіологічні особливості розвитку школяра на різних вікових етапах. Режим дня як умова правильного фізичного розвитку.

Значення руху для фізичного розвитку школярів. Ігри і прогулянки на свіжому повітрі. Гімнастичні вправи. Формування інтересу до фізкультури і спорту.

Фізична культура як частина способу життя людини, що є системою спортивної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних і духовних сил.

Функції фізичної культури: розвиваюча, освітня, оздоровча, гігієнічна, загальнокультурна.

Фізичне виховання як цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної і спортивної діяльності дітей. Мета і завдання фізичного виховання.

Основні механізми фізичного виховання: фізкультурно-спортивна діяльність; система відносин у процесі цієї діяльності, духовне спілкування.

Напрями фізичного виховання: зміцнення здоров'я і загартування, сприяння фізичному розвитку учнів; формування і вдосконалення рухових умінь і навичок у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні; розвиток основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності); формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами; виховання гігієнічних навичок.

Зміст фізичного виховання школярів у межах навчальних програм: засвоєння теоретичних відомостей (знання із загальної гігієни та гігієни фізичних вправ); гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку; легка атлетика; рухливі ігри, розраховані на розвиток кмітливості, спритності, швидкості, виховання колективізму і дисциплінованості; спортивні ігри; лижна підготовки; кросова і ковзанярська підготовка; плавання.

Фізичне виховання як компонент цілісного розвитку особистості в козацькій педагогіці. Провідні засоби фізичного виховання в козацькій педагогіці: загартування тіла, народні ігри, лови, плавання, оволодіння холодною і вогнепальною зброєю, козацькідиноборства.

ТЕМА 2.7. СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ

Статеве виховання як цілеспрямований розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі і вміння керувати своїми почуттями і вчинками. Фізичні і морально-етичні аспекти статевого виховання. Функції статевого виховання: просвітницька, виховна, гігієнічна.

Мета і завдання статевого виховання.

Специфіка змісту статевого виховання у дітей різних вікових періодів. Формування духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів як провідні завдання статевого виховання.

Вплив соціокультурних чинників на статеву поведінку підлітків. Роль виховної роботи зі статевого виховання з дітьми підліткового віку. Підліткова сексуальність та її особливості. Проблеми і наслідки низької статевої культури та шляхи її профілактики: формування наукових знань про біологічні та соціальні проблеми розвитку хлопчиків і дівчаток; ознайомлення з особливостями їх конституції та анатомо-фізіологічного розвитку, питаннями продовження роду; формування моральності та почуття дружби, поваги у стосунках між чоловіком і жінкою, ідеалу кохання, моральних «галым», які б сприяли попередженню статевої розпусти; виховання відповідальності за створення сім'ї, продовження роду, виховання в учнів поваги до себе, чоловічої та жіночої гідності, формування правильних взаємовідносин між статями, формування таких почуттів, як сором, совість, скромність, відповідальність за свої дії у статевої відносинах.

Підготовка учнівської молоді до майбутнього сімейного життя як мета статевого виховання. Вивчення етики і психології сімейного життя, використання різноманітних форм і методів позакласної роботи у статевого вихованні.

Умови ефективності статевого виховання: врахування умов сімейного виховання і прикладу батьків; диференціація змісту, засобів, напрямів виховних впливів на хлопців і дівчат; використання реальних прикладів вірного кохання і щасливого подружнього життя; своєчасність виховних впливів.

ТЕМА 2.8. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Естетичне виховання як педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси у всіх сферах діяльності людини.

Мета і завдання естетичного виховання. В.О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення і розвитку особистості.

Естетична свідомість та естетична поведінка школярів у системі естетичного виховання. Поняття естетичної свідомості та її структура (естетичне сприймання, естетичне почуття, естетичне судження, естетичні смаки, естетичний ідеал).

Джерела естетичного виховання у школі: естетика дитячого життя, естетичне сприйняття природи, виховання засобами мистецтва, естетична спрямованість усіх видів діяльності учнів.

Естетичні елементи навчальних предметів. Навчальні предмети художнього циклу: література, музика, образотворче мистецтво.

Естетичне виховання у позакласній роботі: художня самодіяльність, гуртки, студії, центри естетичного виховання. Форми естетичного виховання.

Умови ефективного естетичного виховання.

ТЕМА 2.9. ТРУДОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ.

Трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок трудової діяльності.

Особливості трудового виховання в українській народній педагогіці та в історії педагогічної думки. Світоглядні основи та природовідповідний характер трудового виховання дітей у народній педагогіці. Педагогіка народного календаря. Ідея «сродної праці» Г.С. Сковороди. Антропологічні обґрунтування

К.Д. Ушинським необхідності праці в житті людини. Трудова основа виховання за А.С. Макаренком. Праця як одна із сутнісних основ педагогічної системи В.О. Сухомлинського.

Пріоритетні завдання трудового виховання: психологічна готовність особистості до праці, формування спеціальних знань і вмінь.

Продуктивна, суспільно корисна праця учнів, праця з побутового самообслуговування. Культура праці.

Принципи трудового виховання: цілеспрямованість, доступність і посиленість праці; ініціативність і самостійність, систематичність, взаємозв'язок з навчанням тощо.

Критерії трудової вихованості: висока особиста зацікавленість і продуктивність у праці; трудова активність і творче ставлення до праці; трудова, виробнича, планова, технологічна дисципліна; працелюбність. Умови ефективності трудового виховання.

Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів.

Економічна свідомість й економічне мислення у структурі економічної культури.

Мета та основні завдання економічного виховання. Суспільна активність, підприємливість, ініціативність, господарське й бережливе ставлення до суспільного добра, раціоналізаторські здібності, відповідальність у системі економічного виховання. Зміст економічної освіти. Форми і методи економічного виховання та освіти.

Професійна орієнтація як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги учням у професійному самовизначенні відповідно до особистих нахилів, здібностей, покликання і з

урахуванням суспільних потреб.

Напрями професійної орієнтації в навчально-пізнавальному процесі: професійна освіта, професійне виховання, професійне консультування, елементи професійної адаптації.

Професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація як складові профорієнтаційної роботи. Етапи профорієнтаційної роботи:

початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий, базовий (визначальний). Форми профорієнтаційної роботи.

ТЕМА 2.10. ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури в учнів.

Мета та основні завдання екологічного виховання. Знання про навколишнє середовище, екологічні ціннісні орієнтації, екологічний стиль мислення, відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я, уміння і навички розв'язання екологічних проблем, участь у природоохоронній роботі, передбачення можливих негативних наслідків природоперетворювальної діяльності людини у структурі екологічної культури.

Напрями екологічного виховання: формування екологічних уявлень особистості; формування ставлення особистості до світу природи; формування стратегій і технологій взаємодії зі світом природи.

Екологічне виховання у циклі природничих дисциплін. Екологічне виховання у циклі гуманітарних дисциплін. Екологізація педагогічного середовища.

Позаурочні форми екологічного виховання: екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи, екологічна школа, екологічні експозиції, екологічні походи, рейди, екскурсії, екологічні табори.

Технологічні основи екологічної діяльності школярів: утримання рослин і тварин, еколого-краєзнавча діяльність школярів, організація біотехнічної діяльності учнів.

Умови ефективності екологічного виховання: оптимізація змісту неперервної екологічної освіти; створення відповідного виховуючого середовища; удосконалення форм і методів екологічного виховання, залучення школярів до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи.

ТЕМА 2.11. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Поняття про методи, прийоми і засоби виховання. Методи виховання як способи взаємодії вихователя і вихованців, спрямовані на досягнення завдань виховання. Прийом виховання як складова частина методу, що забезпечує його застосування в певних умовах. Засоби виховання як надбання матеріальної і духовної культури, що підвищують ефективність

обраних методів.

Поняття про класифікацію методів виховання. Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Переконання, навіювання і приклад у спортивному вихованні. Вимоги до використання словесних методів. Методи і засоби переконання школярів.

Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. Роль педагогічної вимоги, вправ і привчання, прогнозування у спортивному вихованні.

Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання.

Методи самовиховання та їх роль у вихованні особистості. Методи самовиховання: самоспостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль.

Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню й умовам його вирішення, віковим та індивідуальним особливостям школярів.

ТЕМА 2.12. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОЛЕКТИВУ

Колектив як організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою).

Типи шкільних колективів: навчальні, самодіяльні, тимчасові, за інтересами, товариства. Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча.

Взаємозумовленість розвитку особистості і колективу. Внесок А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у становлення сучасної теорії колективу. Ідеї А.С. Макаренка про стиль і тон колективу, принципи його життєдіяльності.

Діалектика розвитку колективу. Актив, органи самоврядування, лідери в учнівському колективі. Засоби згуртування колективу: закон руху колективу (перспективних ліній розвитку), традиції як усталені форми колективного життя, принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорий тон життя колективу, суверенітет колективу,

рівність, свобода членів і добровільність вступу в колектив, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу.

Етапи (стадії) розвитку учнівського колективу. Стадійність розвитку учнівського колективу в теоріях А.С. Макаренка, А.М. Лутошкіна. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку.

Методи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появі груп негативного спрямування.

Учнівське самоврядування. Структура шкільного самоврядування, його організація, основні форми і зміст діяльності. Варіанти створення органів самоврядування.

Виховний вплив колективу. Програма вивчення учнівського колективу.

ТЕМА 2.13. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Поняття про позакласну і позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи як композиційна побудова виховного процесу. Функції форм виховної роботи: організаторська, регулююча, інформаційна.

Різноманітність форм виховної роботи. Класифікація форм виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу (О.В. Титова): ігри, заходи, справи.

Інноваційні форми виховної роботи як результат спільної творчої діяльності педагогів, вихованців, батьківської громадськості. Приклади інноваційних форм виховної роботи.

Поняття про виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до організації та проведення виховного заходу, його структурата зміст.

Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя у процесі організації та проведення гри.

Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як форму організації і здійснення конкретної діяльності вихованців. І.К. Іванов про специфіку, складові ознаки колективної творчої діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія. Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист проєктів. Класифікація форм колективної творчої діяльності.

Багатоваріантність форм та необхідність їх постійного оновлення.

Алгоритм вибору форм виховної роботи: врахування виховних завдань конкретного періоду; формування змісту виховної роботи та конкретизація видів діяльності в учнівському колективі, їх відповідність виховним завданням; складання варіанта можливих способів реалізації поставлених завдань на основі врахування принципів організації виховного процесу, інтересів і можливостей вихованців, матеріальної бази, зовнішніх умов, можливостей педагогів та батьків учнів; пошук форм роботи на основі

колективного цілепокладання; забезпечення відповідності обраних форм змісту виховання.

Проблема оптимального вибору форм виховної роботи. Роль сценарію у складанні авторської розробки.

ТЕМА 2.14. ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Органічний взаємозв'язок виховання і самовиховання у процесі формування особистості. Поняття про самовиховання як свідому діяльність людини, спрямовану на вироблення в себе позитивних рис і подолання негативних.

Умови успішного самовиховання: знання людини самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси, воля, уміння керувати своїми діями, наявність ідеалу та ін.

Форми самовиховання: завдання собі, оцінка прожитого дня, визначення правил своєї поведінки, самохарактеристика, вироблення особистих планів тощо.

Самовиховання особистості і розвиток колективу. Самоосвіта як самовиховання розуму. Форми самоосвітньої діяльності. Розвиток теорії самовиховання. Структурні компоненти самовиховання: цілі самовиховання, зміст і завдання самовиховання, засоби самовиховання, результати самовиховання (С.Б. Єлканов). Роль ідеалу у самовихованні особистості.

Основні організаційні етапи самовиховання: самомотивація, самопізнання, самоаналіз, самовдосконалення.

Методи самовиховання: самопізнання та самооцінка (самоспостереження, самоаналіз, самовипробування, самоосвіта); самостимулювання (самокритика, самопримус, самонаказ, самообмеження); самопрограмування тощо.

Засоби самовиховання.

Стимулювання; самовиховання як педагогічне завдання. Реалізація поставлених завдань, радість успіху і стимулювання внутрішньої активності людини. Основні фактори, що спонукають особистість до самовиховання. Використання цих факторів у процесі стимулювання учнів до роботи над собою.

Діагностування готовності дитини до самовиховання (когнітивне, мотиваційне, діяльнісне). Методи діагностики: аналіз мотивів самовиховання, спостереження, бесіда, експрес-опитування учнів та їхніх батьків, хронометраж часу, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний консиліум.

Професійне самовиховання. Індивідуальний план професійного самовиховання майбутнього вчителя.

ТЕМА 2.15. СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУТИ ВИХОВАННЯ. МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ

Суспільні інститути як відносно стійкі моделі поведінки людей та організацій, що історично склалися у певній сфері життєдіяльності суспільства: сім'я, церква, школа, громадські діячі та молодіжні організації, позашкільні навчально-виховні заклади.

Заклади позашкільної – заклади освіти, що дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, здобувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист: палаци, будинки, станції, клуби і центри дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Види діяльності позашкільного закладу: зустрічі з діячами науки, техніки, мистецтва, організація виставок дитячої творчості, аукціонів талантів, оглядів, конкурсів, презентацій, бенефісів, галерей тощо.

Сім'я – невід'ємний елемент соціальної структури суспільства, сполучна ланка між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями. Роль сім'ї в духовному, економічному, соціальному розвитку суспільства. Основні функції сучасної сім'ї: економічна, репродуктивна, виховна, рекреативна, комунікативна, регулятивна. Виховна функція сім'ї як первинна соціалізація дітей, привчання їх до соціальної зрілості. Деформація функцій сучасної сім'ї.

Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють. Виховний ідеал української сім'ї. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Провідні напрями виховання дітей у сім'ї: формування особистісних якостей громадянина, правове виховання, моральне виховання, статеве виховання, художньо-естетичне виховання, формування духовності і духовної культури, родинно-побутової культури, патріотичне виховання, формування мовної культури, екологічне виховання, забезпечення фізичного розвитку дітей, розумове виховання, розвиток індивідуальних здібностей.

Зміст сімейного виховання.

Методи сімейного виховання як прийоми організації і справляння систематичного впливу батьків на дітей. Особистий приклад батьків, вправи і привчання, організація режиму навчання, праці і відпочинку дітей, виконання ними різних доручень та обов'язків, ігри, пояснення, поради, настанови в системі методів сімейного виховання. Заохочення і покарання в сім'ї. Умови ефективного вибору методів виховання дітей у сім'ї: знання батьками своїх дітей, особистісність батьків, наявність спільної діяльності, рівень загальної і педагогічної освіти. Традиції і народні звичаї у сімейному вихованні.

Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми; взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових і психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог до дитини.

Істинний (справжній) і фальшивий батьківський авторитет.

Провідні завдання співпраці класного керівника з батьками вихованців.

Педагогічна освіта батьків. Залучення батьків до виховної роботи.

Форми взаємодії класного керівника з батьками вихованців – певний порядок організації їхньої спільної діяльності і спілкування. Класифікація форм взаємодії класного керівника з батьками вихованців.

Колективні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів. Батьківські збори. Педагогічні вимоги до організації і проведення батьківських зборів.

Групові форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: педагогічний лекторій, конференція, вечір запитань і відповідей, диспут, зустрічі з адміністрацією закладу, групові консультації, практичні заняття, взаємодія з батьківським комітетом.

Індивідуальні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, індивідуальна бесіда з батьками, консультація, листування.

ТЕМА 2.16. ВИХОВНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

Поняття про превентивне виховання дітей і молоді як комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Концепція превентивного виховання дітей і молоді про формування правової відповідальності дітей і молоді. Конституція як основний документ, що розкриває сутність державного права.

Система превентивного виховання як комплекс заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевої відносин.

Мета превентивного виховання та формування сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Поліаспектність превентивного виховання.

Основні завдання, зміст і пріоритетні напрями превентивного виховання.

Функції превентивного виховання: діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно-методична, інтегративно-просвітницька.

Структура правової свідомості особистості: правова грамотність, морально-правові і політичні почуття, правове мислення.

Зміст правової культури особистості: знання правових норм; розвинена морально-правова емоційна сфера і мислення; вміння використовувати норми права в інтересах організацій, громадян; потреба у правовій освіті і боротьбі з правопорушеннями. Запобігання правопорушенням серед учнів.

Поняття про педагогічно занедбаних дітей. Причини педагогічної занедбаності. Перевиховання як виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом негативних умов виховання. Виправлення – результат перевиховання. Групи неповнолітніх, які підлягають перевихованню: важковиховувані діти, педагогічно занедбані підлітки, підлітки-правопорушники, неповнолітні злочинці. Зміст процесу перевиховання: встановлення сутнісних причин відхилень у моральному розвитку школярів; визначення шляхів і засобів, що впливають на формування стереотипу поведінки; активізація позиції школярів у суспільно корисній діяльності; створення ситуації успіху в навчальній діяльності і сфері дозвілля; застосування системи вимог, засобів заохочення, осуду, стимулювання, контролю.

Функції перевиховання: відновлення, компенсування, стимулювання, виправлення. Етапи перевиховання: підготовчий, початковий, переломний, завершальний.

Принципи перевиховання: поєднання переконання з примусом, гуманне ставлення до важковиховуваних, об'єктивне ставлення до важковиховуваних у процесі перевиховання, необхідність справляння педагогічного впливу на важковиховуваних у неафектному стані, провідна роль наставника у перевихованні.

ТЕМА 2.17. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Концепція «Нова українська школа», «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» про пріоритетні напрями діяльності сучасного вихователя.

Класний керівник як педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи, окремими учнями, їхніми батьками; організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку вихованців, їх соціального захисту. Функції класного керівника і вихователя: розвиваюча, виховна, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна.

Основні напрями діяльності і пріоритетні завдання сучасного класного керівника: виховання громадянина України; формування особистості учня, його наукового світогляду, розвиток його здібностей та обдарувань; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти,

підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії; реалізація права учнів на вільне формування світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та до здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя. Організація діяльності, права та обов'язки класного керівника.

Форми і методи роботи класного керівника. Робота вихователя з батьками вихованців. Форми співпраці класного керівника з батьками вихованців.

Планування виховної роботи. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; узгодженість із загальним планом школи; конкретність; розумне поєднання форм роботи; єдність видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї, громадськості.

Принципи планування: урахування діяльнісного підходу, гнучкість планування, оперативність, принцип прихованого педагогічного впливу, урахування вікових особливостей розвитку вихованців.

Структура плану роботи класного керівника: аналіз рівня вихованості учнів і розвитку колективу, виховні завдання на конкретний період; основні виховні справи в учнівському колективі; індивідуальна виховна робота з учнями; організація справ з охорони життя та інтересів дітей; робота з батьками; самоаналіз виховної діяльності.

Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методи педагогічної діагностики. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості, рівень вихованості.

РОЗДІЛ III. ДИДАКТИКА

ТЕМА 3.1. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ

Поняття про дидактику. З історії її розвитку Я.А. Коменський як засновник дидактики. Вагомий внесок Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, Д. Дьюї у розвиток дидактики. Основні категорії дидактики: навчання, освіта і самоосвіта, мета, принципи, методи і форми навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі її розвитку.

Поняття про процес навчання: методологічні основи, двосторонній характер (викладання, учіння), рушійні сили навчального процесу (протиріччя, мотиви). Єдність освітньої, виховної і розвиваючої функцій процесу навчання. Завдання освіти та шляхи їх вирішення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про

загальну середню освіту».

Процес навчання як система; її компоненти: цільовий, стимулюючो-мотиваційний, змістовний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий, контрольно-регулюючий, оцінно-результативний.

Структура діяльності вчителя в навчальному процесі: планування, організація навчальних дій, стимулювання, контроль, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів. Особливості діяльності вчителя в сучасних умовах реформування загальноосвітньої школи. Психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності школярів. Навчання як система пізнавальних дій, спрямованих на вирішення освітніх завдань. Структура процесу засвоєння знань (сприйняття, осмислення, розуміння, закріплення, застосування). Роль педагогічної техніки у процесі навчання.

Навчання як багатовимірне явище. Цілеспрямованість, динамічність процесу навчання, його перманентність, комплексність. Продукт процесу навчання, його компоненти: знання, уміння, навички; світогляд особистості; інтелектуальний розвиток; пізнавальні та самоосвітні вміння; політехнічна підготовка тощо.

ТЕМА 3.2. ЗАКОНИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

Закони навчання: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм та методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня та освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання та розвитку; закон зумовленості результатів навчання характером освітньої діяльності учнів; закон цілісності та єдності освітнього процесу, залежність ефективності навчання від об'єктивних і суб'єктивних чинників (І.Ф. Харламов, Ю.К. Бабанський, І.П. Підласий).

Класифікація закономірностей навчання. *Загальні закономірності:* цілі навчання залежать від рівня і темпів, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики; результативність навчання зумовлюється внутрішніми і зовнішніми умовами та стимуляторами; ефективність дидактичних методів залежить від завдань, змісту, організації, матеріально-технічного забезпечення навчання та від віку і навчальних можливостей учнів; продуктивність навчання спричиняється інтенсивністю зворотних зв'язків, обґрунтованістю регулюючих впливів у процесі навчання; кінцевий результат процесу навчання залежить від результатів попередніх етапів навчання, характеру й обсягу матеріалу, що вивчається, організаційно-педагогічного впливу педагогів, здатності учнів до навчання, часу навчання. *Конкретні закономірності:* дидактичні – результати навчання залежать від методів, засобів навчання, значущості змісту, усвідомлення цілей навчання учнями тощо; гносеологічні – продуктивність засвоєння знань, умінь прямо пропорційна потребі вчитися, вмінню вчитися, обсягу пізнавальної діяльності учнів, рівню проблемності навчання тощо; психологічні – продуктивність навчання прямо пропорційна

інтересу, навчальним можливостям учнів, рівню їх пізнавальної активності, розвитку пам'яті, працездатності тощо, управлінські – наприклад: ефективність навчання прямо пропорційна частоті й обсягу зворотного зв'язку, кількості та якості управлінської інформації, стану і можливостям учнів та ін.; соціологічні – продуктивність навчання залежить від обсягу й інтенсивності пізнавальних контактів тощо; організаційні – ефективність навчання залежить від організації, ставлення учнів до навчальної праці, працездатності учнів та вчителів тощо.

Я.А. Коменський про принципи та правила навчання. Принципи і правила навчання в сучасній дидактиці, їх співвідношення. Система дидактичних принципів: науковість, систематичність і послідовність, доступність, зв'язок теорії з практикою, свідомість й активність учнів у навчанні, наочність, забезпечення міцності знань, умінь і навичок, природовідповідність у навчанні тощо. Принцип науковості, його сутність та шляхи забезпечення в навчальному процесі. Шляхи забезпечення систематичності і послідовності у навчанні. Логіка навчального предмета і логіка науки. Міжпредметні зв'язки.

Принцип зв'язку навчання з життям. Практика у процесі пізнавальної діяльності учнів. Політехнічна освіта як умова і результат реалізації цього принципу.

Сутність та умови свідомого навчання. Реалізація свідомості та активності учнів у навчальному процесі. Формалізм у навчальній роботі та шляхи його подолання.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовленості і загального розвитку як умова реалізації принципу доступності.

Принцип наочності. Сутність «золотого правила», сформульованого Я.А. Коменським. Види наочності, вимоги до її оформлення та використання у процесі навчання.

Нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, особистісно зорієнтованого навчання тощо.

Принципи навчання як категорія дидактики. Взаємозв'язок і взаємозумовленість принципів навчання. Взаємозв'язок принципів і правил навчання.

ТЕМА 3.3. ЗМІСТ ОСВІТИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття змісту освіти; знання, уміння, навички. Загальна, політехнічна, професійна освіта, їх взаємозв'язок. Підходи до визначення змісту освіти. Теорія формальної освіти та її представники в історії педагогічної думки (Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов). Теорія матеріальної освіти (Я.А. Коменський). Наукові основи визначення змісту освіти, критерії його відбору: цілісне відображення завдань формування всебічно розвиненої особистості у змісті освіти; наукова і практична значущість змісту

навчальних предметів; відповідність складності змісту реальним навчальним можливостям школярів відповідного віку; відповідність обсягу змісту предмета навчальному часу, що відводиться для його вивчення, відповідність методичній і матеріальній базі сучасної школи.

Основні засоби фундаменталізації освіти: зміна співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти, зміна змісту і методології навчального процесу, реалізація триади «екологічне виховання – екологічне навчання – екологічна освіта» тощо.

Зміст освіти у світлі вимог Закону «Про освіту» (2017 р.) та Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, посилена увага до вивчення математики, поглиблене вивчення іноземних мов, економічних і технічних дисциплін, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у міждисциплінарних предметів і тем зміст освіти тощо.

Джерела формування змісту освіти – основні сфери самовизначення особистості: людина, суспільство, природа, ноосфера.

Основні компоненти змісту освіти: базовий; компонент, що відображає національну і регіональну специфіку; компонент, що відображає спеціалізацію школи, її своєрідність; компонент змісту, який може варіювати учитель, і компонент, в якому вільний вибір надається учневі.

Державний стандарт загальної середньої освіти згідно із Законом України «Про загальну середню освіту». Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому основних компонентів змісту освіти.

Навчальні програми, підручники загальноосвітньої школи, їх аналіз (на прикладі предмета спеціалізації).

Зміст освіти у сучасних школах розвинених країн світу. Залежність змісту середньої освіти від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, його перспектив та життєвої перспективи конкретного учня. Загальна інтелектуалізація змісту освіти у процесі освітніх реформ шляхом збільшення навчального часу на вивчення предметів природничо-математичного та інформаційно-технологічного циклів; навчання за допомогою комплексних, модульних, поглиблених, спеціалізованих та інших типів навчальних програм. Уведення державних стандартів змісту освіти та національних навчальних планів у країнах з децентралізованою системою управління освітою (США, Великобританія).

Актуальні проблеми змісту освіти у сучасній вітчизняній школі. Зміна теоретичного змісту освіти на компетентнісний в контексті Концепції нової української школи.

ТЕМА 3.4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатовимірне явище. Різні підходи до визначення методів навчання: методи навчання як способи передачі навчальної інформації; як способи залучення до безпосередньої практичної діяльності; як способи спільної діяльності вчителя та учнів із досягнення поставлених дидактичних завдань; як способи організації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів. Різноманітність методів навчання, їх класифікації.

Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика).

Класифікація методів навчання за призначенням: набуття знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь і навичок (М.А. Данилов, Б.П. Єсіпов).

Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і вдосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок (Г.І. Щукіна, І.Т. Огородников та ін.).

Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні); репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін).

Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності (Ю.К. Бабанський). Сутність методів навчання.

Визначення методів організації творчої діяльності учнів: дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання. Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя й учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура та вимоги функціонування цих методів.

Метод проєктів, його сутність. Типологія проєктів: за домінуючою в проєкті діяльністю (дослідницькі, творчі, ігрові, прикладні та ін.); за предметно-змістовною спрямованістю (літературно-творчі, природничо-наукові, музичні, екологічні, історичні тощо); за тривалістю виконання (короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі).

Основні вимоги до використання методу проєктів. Загальні підходи до структурування проєкту. Параметри оцінки проєктної діяльності учнів.

Інтерактивні методи (з англ. interactive – «той, хто взаємодіє, впливає на іншого»), інтерактивне навчання, його характерні особливості. Етапи інтерактивного навчання.

Засоби навчання. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання.

Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів

навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

ТЕМА 3.5. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття про форми навчання (індивідуальна, групова, колективна) та організаційні форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота тощо).

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна,

белл-ланкастерська, Дальтон-план, бригадно-лабораторна тощо.

Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків, їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо).

Нестандартний урок: особливості організації діяльності вчителя й учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості(уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), уроки-змагання (уроки-КВК, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки – творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консиліуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, уроки-парадокси тощо), театралізовані уроки, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з різновіковим складом учнів, ділові уроки, рольові ігри та ін.

Основні вимоги до сучасного уроку: організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку. Підготовка вчителя до уроку: попередня, безпосередня.

Тематичне і поурочне планування навчальної роботи вчителя. Саморегуляція педагогічної діяльності у процесі підготовки і проведення уроку. Самоаналіз і самооцінка уроку. Алгоритм аналізу уроку.

Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих форм роботи.

Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід до організації домашньої роботи школярів.

Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності.

Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань.

Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно до навчальної роботи). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів.

Альтернативні форми організації навчання у вітчизняній і зарубіжній практиці (уроки – ділові ігри, уроки-мандрівки, уроки-консиліуми тощо; навчальні центри за інтересами, «школи без стін», відкриті навчання та ін.).

ТЕМА 3.6. СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Поняття «технологія навчання». Методологічні основи педагогічної технології: концептуальність, науковість, системність, оптимальність, ефективність, результативність тощо. Структура педагогічної технології: концептуальний, змістовний, процесуальний компоненти, їх характеристика.

Види технологій (залежно від позиції учня у процесі навчання): авторитарні, дидакто-центричні, особистісно орієнтовані, гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання тощо.

Проблемне навчання як дидактична технологія, її характерні ознаки. Основні етапи (ланки) проблемного навчання (створення проблемної ситуації і формулювання навчальної проблеми; усвідомлення і прийняття її школярами; висунення гіпотези; розв'язання проблеми; перевірка результату). Проблемна ситуація, засоби її створення: проблемні питання, дослідницькі завдання, пізнавальні задачі (емпіричні, теоретичні, логічні) тощо. Перебіг розв'язання проблемної ситуації. Організація проблемно-пошукової діяльності учнів. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Формування науково-дослідницьких умінь учнів.

Програмована технологія навчання з опосередкованим керівництвом пізнавальною діяльністю школярів, її сутність. Принципи програмування (лінійний, розгалужений, змішаний). Способи програмування. Особливості структури підручника у програмованому навчанні. Перспективи розвитку і застосування програмованого навчання.

Комп'ютерні технології навчання. Алгоритм як система послідовних дій. Умови ефективності програмованого і комп'ютерного навчання. Модульне навчання: мотиваційний, контрольний-смісловий та адаптивно-перетворюючий модулі у процесі навчання.

Розвиваючі технології навчання як основа формування творчої особистості, їх суттєві ознаки, принципи.

Особистісно орієнтовані технології навчання, їх сутність: психолого-педагогічна допомога дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Характеристика технології інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов), проєктна та інтерактивні технології навчання.

Кредитно-трансферна система організації навчального процесу у вищій школі тощо.

Пошук нових педагогічних технологій у теорії і практиці навчання.

Нові інформаційні технології навчання як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти в Україні, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти, формування самоосвітньої компетентності. Дистанційне навчання.

ТЕМА 3.7. ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності учнів – складова процесу навчання. Діагностування як сукупність контролю, перевірки, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування подальшого розвитку.

Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: контролююча, навчальна, виховна, розвиваюча, орієнтуюча, діагностична тощо. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, їх завдання.

Організація контролю: час організації і проведення контролю, частота і послідовність, характер і форми (індивідуальна, групова, фронтальна).

Методи контролю і перевірки знань, умінь і навичок школярів: методи усного та письмового контролю, графічного, практичного, програмованого контролю. Тестування, вимоги до його проведення.

Правила обліку успішності (систематичність, поглибленість, усебічність, індивідуальний підхід, гласність, об'єктивність тощо).

Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий. Оцінювання навчальних досягнень учнів як дидактична проблема.

Тематична атестація: вимоги до її організації та проведення. Державна підсумкова атестація школярів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, її переваги. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти.

Моніторинг якості освіти в системі загальноосвітньої підготовки молоді. Об'єкти оцінювання, рівні функціонування (індивідуальний, локальний, муніципальний, регіональний, державний). Функції моніторингу (підзвітності, інформаційно-просвітницька, наукового прогресу, ухвалення рішень, адміністративного контролю тощо).

Види моніторингу. Згідно із суб'єктом проведення: зовнішній та внутрішній; відповідно до завдань: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Специфіка діагностування в різних типах шкіл, у системі диференційованого навчання. Контроль, оцінювання та облік результатів навчально-пізнавальної діяльності у досвіді роботи педагогів-новаторів.

ТЕМА 3.8. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Поняття інтенсифікації та оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Державна програма «Вчитель» про значення відбору оптимального кола знань і вмінь, що формуються в учнів, про розширення можливостей для вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів.

Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні та якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами, перспективність, наукова обґрунтованість), існування елементів новизни та оригінальності тощо.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду: організаційні одиниці (методичні секції та об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо).

Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів (на вибір випускника).

Система способів оптимізації навчального процесу; комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку: діагностика індивідуальних пізнавальних можливостей школярів, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, педагогічне проектування, диференціація й індивідуалізація навчання тощо.

Педагогічне проектування, його завдання, значення на сучасному етапі розвитку школи.

Диференціація та індивідуалізація навчання: сутність понять. «Зовнішня» і «внутрішня» диференціації, шляхи і засоби їх здійснення. Профільна й рівнева диференціації.

Навчання обдарованих учнів: суть, види, принципи. Форми, методи роботи (прискорене навчання, збагачене навчання, створення спеціальних класів і спеціальних шкіл тощо).

Самоврядування (самоорганізація) навчально-пізнавальної діяльності школярів і його роль у розв'язанні проблем диференціації та індивідуалізації навчального процесу у школі.

РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

ТЕМА 4.1. СИСТЕМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ. НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ

Галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності, принципи та організаційні засади діяльності закладів загальної середньої освіти, розробляє оптимальні форми і методи управління освітою, питання наукової організації педагогічної праці у школі.

В історії вітчизняної освіти були такі типи шкіл: школи грамоти, школи книжного навчання, школи майстрів грамоти, монастирські та школи-дяківки у Київській Русі; братські школи, школи мандрівних дяків, колегіуми, школи мистецтв, католицькі та протестантські школи, академії часів українського національного Відродження; церковнопарафіяльні, повітові, міністерські, земські школи, гімназії, пансіони шляхетних дівчат, кадетські корпуси, ліцеї, університети ХІХ століття; єдина трудова політехнічна школа радянського часу. Спадкоємність традицій вітчизняної школи. Роль школи в поглибленні гуманістичних і демократичних основ життя суспільства.

Поняття системи освіти в Законі України «Про освіту» (2017 р.). Структура освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Освітні рівні: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Наукові основи функціонування системи загальноосвітньої системи у законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа».

Система загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади). Створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України – головна мета української системи освіти. Її завдання: формування особистості, професіонала-патріота України; збереження і продовження української культурно-історичної традиції; виховання людини демократичного світогляду; формування цілісної картини світу і сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей; виховання здорового способу життя; формування трудової і моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської позиції тощо (Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті).

Школа як культурний і соціальний інститут у системі безперервної освіти і провідна ланка у вітчизняній системі освіти. Вплив соціально-економічного, політичного ладу, культурно-історичних і національних особливостей на характер системи освіти у державі.

Основні принципи освіти в Україні: доступність для кожного

громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою та виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Національний характер освіти. Однаковий доступ до якісної освіти. Неперервність освіти – освіта впродовж життя. Єдність освіти і науки.

Органи освіти: їх функції та структура. Принципи управління закладами освіти: принцип державотворення, принцип науковості, принцип демократизації, принцип гуманізації, принцип цілеспрямованості, принцип плановості, принцип компетентності, принцип оптимізації, принцип ініціативи й активності, принцип об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти обов'язків, принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю (М.М. Фіцула). Шляхи модернізації управління освітою, які визначені в Законі «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Законі «Про загальну середню освіту», пошук нових відкритих і демократичних моделей управління галуззю, утвердження державно-громадської системи управління.

Зв'язок освіти з розвитком громадянського суспільства. Створення шкіл нового типу: ліцеї, гімназії, коледжі, авторські школи тощо. Принципи їх організації.

Міжнародна співпраця та інтеграція у сфері освіти. Пріоритет національних інтересів, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворна спрямованість міжнародної співпраці, орієнтація на національні, загальнолюдські фундаментальні цінності.

Пріоритетні напрями реформування національної системи освіти України у XXI столітті. Пріоритети державної політики в розвитку освіти: особистісна орієнтація освіти, розвиток україномовного освітнього і культурного простору, формування національних та загальнолюдських цінностей, упровадження інформаційних педагогічних технологій, використання наукових результатів як бази і змісту навчання, інтеграція української освіти у європейський та світовий освітній простір тощо.

ТЕМА 4.2. УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Педагогічний менеджмент як комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності (згідно з визначенням В.В. Крижка та Є.М. Павлютенкова).

Загальноосвітні навчальні заклади в системі неперервної освіти в Україні. Правові, організаційні та фінансові засади ЗОШ у законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Навчальні плани, програми, стандарти змісту загальної освіти в різних типах шкіл.

Принципи управління освітою та школою: принцип науковості, принцип компетентності й відповідальності, принцип конкретності та діловитості, принцип економізації, принцип перспективності та цілеспрямованості, принцип плановості, принцип спеціалізації, принцип гуманізації, принцип національної свідомості й патріотизму.

Управлінські органи у школі: органи колегіального управління школою (конференція, рада школи, педагогічна рада тощо); адміністрація школи (директор, його заступники); органи громадського самоврядування (учком, профком, методична рада, батьківський комітет). Конференція колективу навчального закладу як вищий орган самоврядування у школі.

Функції управління: планування, організація, контроль, регулювання та аналіз (Т.М. Десятов). Згідно з визначенням М. Поташника функції управління: прогнозування, програмування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, коригування, стимулювання та ін.

Планування та облік роботи школи. План – головний елемент у керуванні. Вимоги до планування: чіткість, зрозумілість, педагогічна доцільність, єдине спрямування, концептуальна єдність заходів у досягненні сформульованих цілей. Види планування: перспективне, річне, поточне тощо. Зміст річного планування: забезпечення прав особистості на освіту, управління підвищенням професійної кваліфікації вчителів, керівництво педагогічним процесом, організація підвищення якості виховного процесу, соціально-економічна діяльність школи, демократизація та координація внутрішньо шкільного контролю.

Основні розділи річного плану школи: вступ, діяльність педагогічного колективу зі створення умов для реалізації Закону України «Про загальну середню освіту», організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток виховної системи, науково-теоретична та методична робота з кадрами, охорона здоров'я учнів, співдружність сім'ї, школи, громадськості, позашкільних установ з метою розвитку особистості учнів, організація контролю за діяльністю учасників навчально-виховного процесу тощо.

Особливості внутрішньошкільного контролю і його види: фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий.

Форми контролю: колективна, взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний, плановий або позаплановий (регулювальний). Методи контролю: спостереження, перевірка документації, опитування, тестування, ретроспективний розбір тощо.

Актуалізація моніторингу навчально-виховної роботи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітній системі. Види освітнього моніторингу: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної

підготовки вчителя. Напрями методичної роботи: поглиблення професійних знань, вивчення принципів розвитку національної школи, освоєння сучасних технологій навчання і виховання, упровадження передового педагогічного досвіду тощо.

Організаційні форми внутрішньої методичної роботи освітнього закладу: індивідуальні (самоосвіта, стажування, наставництво, консультації, дистанційне навчання тощо); колективні постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду тощо); колективні періодичні (педагогічні читання, методичні конференції, семінари, семінари-практикуми, методичні оперативні наради, лекторії, групові консультації тощо).

Нетрадиційні організаційні форми і методи методичної роботи: фестиваль педагогічних ідей і знахідок, методичний фестиваль, ярмарок педагогічної творчості, педагогічна олімпіада, педагогічний консилиум, ділова гра, рольова гра, педагогічна вікторина, творчі зустрічі, педагогічний консилиум, методичний аукціон, тренінги тощо.

Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Особливості діяльності інститутів післядипломної освіти. Форми підвищення кваліфікації вчителів, вихователів.

Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії: спеціалісти, спеціалісти II категорії, спеціалісти I категорії, спеціалісти вищої категорії. Педагогічне звання: старший учитель, учитель-методист, педагог-організатор, методист.

Рекомендовані джерела інформації

Правова база

1. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
2. Закон України «Про загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.help/law/651-XIV/>.
3. Закон України «Про позашкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
4. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018->
7. %D1%80?lang=ru

Навчальні посібники та монографії

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.

2. Безпалко О.В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. / О. В. Безпалко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 176 с.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
4. Болонський процес: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 21–22 берез. 2006 р. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 214 с.
5. Бондар В. Дидактика / В. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264с.
6. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [за ред. В.Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384с.
7. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
8. Галус О. М. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / О.М. Галус, Л.М. Шапошнікова. – К. : Вища школа, 2006. – 215 с.
9. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278с.
10. Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи / Т.В. Гришина. – Харків : Основа. – 2003. – 96с.
11. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / [Десятов Т.М., Коберник О. М., Тевлін Б. Л., Чепурна Н. М.]. – Харків. : Основа, 2003. – 240 с.
12. Зайченко І.В. Педагогіка / І. В. Зайченко. – Чернігів : Деснянська правда, 2003. – 528 с.
13. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : підруч. / А. Й. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
14. Кузьмінський А.І. Педагогіка / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
15. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с.
16. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
17. Левківський М.В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
18. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В.І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.
19. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки / О.О. Любар. – К. : Знання, 2006. – 447 с.
20. Мазуха Д. С. Педагогіка / Д. С. Мазуха, Н. І. Опанасенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
21. Малафійк І. В. Дидактика / І. В. Малафійк. – К. : Кондор, 2005. – 398 с.
22. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні / Л. А. Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
23. Методологія і методика соціологічних досліджень : Метод. реком. [для студ. соц.-гуман. факультету] / [уклад. Л. О. Бут]. – Суми : СумДПУ,

2006. – 68 с.
24. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
 25. Народна педагогіка: світовий досвід / [уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 124 с.
 26. Омеляненко В. Л. Педагогіка: завдання і ситуації : практи. / Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І., Вовк Л. П. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 423 с.
 27. Омеляненко С. В. Педагогіка: Тестові завдання : навч. посіб. / С. В. Омеляненко. – К. : Знання, 2008. – 391 с.
 28. Островерхова Н. М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : [монографія] / Н. М. Островерхова. – Х. : ТИТУЛ, 2008. – 402 с.
 29. Педагогіка в запитаннях і відповідях : [навч. посіб.] / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. – К. : Знання, 2006. – 252 с.
 30. Педагогіка : хрестоматія / [уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко]. – [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 700 с.
 31. Пласт: становлення особистості : наук.-метод. посіб. / [авт.-кол. : А. Б. Зайченко та ін.] ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – 220 с.
 32. Полякова О. М. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні : навч. посіб. / Полякова О. М., Приходько Г. В., Сапарай Ю. В. ; за заг. ред. О. М. Полякової. – Суми : Вид-во «Університетська книга», 2009. – 240 с.
 33. Психологія дидактики. – К. : Благ. фонд «Перше вересня», 2004. – 128 с.
 34. Родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. / [А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
 35. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка / А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во «Університетська книга», 2005. – 320 с.
 36. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : Препринт / А. А. Сбруєва. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 80 с.
 37. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : [монографія] / А. А. Сбруєва. – Суми : Ват «Сумська обласна друкарня». Вид-во «Козацький вал», 2004. – 500 с.
 38. Синчук С. М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / С. М. Синчук, В. Я. Буряк. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2006. – 318 с.
 39. Сучасні шкільні технології : [у 2 ч.] Ч. 1 / [упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопедагогічних газет, 2004. – 128 с.
 40. Сучасний урок: Панорама методичних ідей / [голов. ред. Н. Харківська]. – Х. : Основа, 2004. – 128 с. – (Б-ка журн. «Історія та

правознавство»).

41. Українська етнопедагогіка: історичний контекст : [навч.-метод. посіб.] / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; за ред. Н. Лисенко. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – 184 с.
42. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.
43. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
44. Якса Н. В. Основи педагогічних знань / Н. В. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с.

II. ПСИХОЛОГІЯ

1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ

ТЕМА 1.1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЇ

Походження слова "психологія". Значення психологічних знань для розвитку людства і життєдіяльності людини. Психологія "життєва" та наукова.

Роль психології в сучасному світі. Вплив психології на розвиток людини як особистості, суб'єкта навчання та професійної діяльності.

Значення психологічної складової в освітньому просторі сучасного суспільства. Залежність продуктивності навчально-виховного процесу в освітньому закладі від психологічних чинників. Педагогічне спілкування, психологічний клімат груп, конфліктність, управлінська діяльність та інші суттєві компоненти психологічної складової в освітньому просторі.

Психологічна складова життєвого шляху людини. Поняття про життєвий шлях людини. Самовизначення та самореалізація особистості як найважливіші компоненти оптимального життєвого шляху. Володіння необхідними психологічними знаннями – запорука продуктивного вибудовування лінії життєвого шляху особистості.

Психологія як складна система наук, які пов'язані з різними проблемами життя особистості та суспільства. Теоретична і практична психологія. Галузі сучасної психології, які відповідають різноманітним сферам діяльності та спілкування людини. Фундаментальні та прикладні області психологічної науки. Значення психології для педагогічної діяльності працівників освіти. Структура, завдання та стан сучасної психології. Класифікація галузей психології за основними психологічними принципами. Стисла характеристика різних галузей психологічної науки. Поняття про загальну психологію, її структуру та завдання. Поняття про соціальну психологію, її структуру та завдання. Поняття про вікову психологію, її структуру та завдання. Поняття про педагогічну психологію, її структуру та завдання.

Місце психології в системі наук за Є.О. Клімовим. Зв'язок психології з філософією, соціологією, історією педагогіки, технічними та природничими науками.

Основні етапи історії психології; школи, концепції, напрями у психології.

Становлення психології як науки. Етапи історичного поступу психології (міфологічний, філософський, науковий). Історія предмета психології в європейському раціоналізмі Нового часу. Абсолютизація окремих категорій як основа оформлення течій і наукових шкіл у психології. Основні напрями сучасної психології. Біхевіоризм як наука про поведінку. Психоаналіз як вчення про несвідоме. Гештальтпсихологія як вчення про цілісність психічних явищ. Когнітивна психологія. Гуманістична психологія як комплексна наука про людину.

Історія психологічної думки в Україні. Психологічні погляди філософів епохи Київської Русі. Психологія в "братських школах". Психологічні погляди І. Вишенського. Г. Сковорода про душу і світ. Психологія в Києво-Могилянській академії. І. Гізель. І. Яворський.

Розвиток української психології в радянський період: Харківська школа (П.Я.Гальперін, О.В. Запорожець, Л.І.Божович та інші); дефектологія – І. А. Соколянський та О. Р. Мешеряков; історія психології – В. О. Роменець. Г.С. Костюк як вчений та організатор наукових досліджень на Україні. Проблеми становлення сучасної української психології. Напрями діяльності НДІ психології АПН України ім. Г.С.Костюка та провідних наукових шкіл.

Теоретико-методологічні основи психологічної науки: зміст та співвідношення таких понять, як методологія, принципи, метод, методика дослідження. Сучасна вітчизняна психологія, її принципи: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Б.Г. Ананьєв, Б.М. Теплов та інші)

Методи психології як науки. Теоретико-методологічні основи психологічної науки: методологія, принципи, методи дослідження. Основні етапи психологічного дослідження.

Класифікація методів за Б.Г. Ананьєвим: пізнавальні (дослідницькі) методи; методи активного впливу на людей.

Методи дослідження в психології: організаційні, емпіричні, методи обробки даних (кількісний та якісний метод), інтерпретаційні методи.

Стисла порівняльна характеристика основних і додаткових методів дослідження. Основні методи: спостереження, експеримент; їх характеристика та різновиди. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, інтерв'ю, проективний метод, тести та інші; їх аналіз і класифікація.

Основні принципи проведення психологічних досліджень: об'єктивність, надійність, систематичність, генетичний принцип, принцип різноплановості досліджень, принцип взаємовпливу.

Основні етапи психологічного дослідження: підготовчий, збір фактичних даних, кількісне опрацювання, аналіз та інтерпретація даних. Вимоги до організації психологічного дослідження. Характеристика конкретних методик психологічного дослідження: організаційні (порівняльний, лонгітюдний, комплексний); інтерпретаційні (генетичний,

структурний); методи кількісної та якісної обробки даних (методи математичної статистики); емпіричні методи (основні та допоміжні, експериментальні і неекспериментальні, діагностичні).

Значення психологічних досліджень в роботі педагога.

Методи активного впливу на особистість. Психологічне консультування. Психологічна корекція. Психологічний тренінг. Психологічна терапія та реабілітація.

ТЕМА 1.2 ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема предмету психології як науки. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння сутності й походження психіки. Поняття про психіку як форму відображення. Специфічні властивості психічного відображення. Життєві приклади властивостей психічного відображення. Розподіл психічних явищ на процеси, властивості та стани Основні функції психіки: когнітивна (пізнавальна), регулятивна, мотиваційна та комунікативна.

Мозок і психіка: принципи і загальні механізми зв'язку. Фізіологічні основи психічної діяльності. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів. Будова нервової системи людини. Поняття про аналізатор. Будова головного мозку. Будова кори головного мозку. Теорія умовно-рефлекторного навчання І.П. Павлова. Модель замкненої функціональної системи П.К. Анохіна. Функції психічного та їх представлення (локалізація) в головному мозку. Функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

Психіка та еволюція нервової системи. О.М. Леонт'єв "Про стадії та рівні психічного відображення у тварин" (матеріалістична теорія). Стадія елементарної сенсорної психіки, її нижчий і вищий рівні. Стадія перцептивної психіки, її нижчий, вищий та найвищий рівні. Основні форми розвитку поведінки у філогенезі: інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка; їх характеристика.

Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Соціально-історична детермінація свідомості. Основні ознаки свідомості. Взаємозв'язок розвитку мозку та свідомості людини. Роль праці у формуванні та розвитку свідомості людини. Концепція О.М. Леонт'єва.

Культурно-історична концепція розвитку психіки людини Л.С. Виготського. Поняття вищих психічних функцій та їх соціальне походження. Інтеріоризація соціальних відносин як шлях формування вищих психічних функцій. Роль знаків як знарядь інтеріоризації. Етапи інтеріоризації.

Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ: "передсвідоме", "підсвідоме", "власне несвідоме". Зміст неусвідомлюваного за Ю.Б. Гіппенрейтер. Несвідомі механізми свідомих дій, їх види та сутність. Концепція установки Д.М. Узнадзе. Характеристика неусвідомлюваних спонукачів свідомих дій. Дослідження цього питання З. Фрейдом. Характеристика процесів надсвідомості.

2. ОСОБИСТІТЬ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ВЛАСТИВОСТІ, ПРОЯВИ

ТЕМА 2.1. ОСОБИСТІТЬ

Визначення поняття "особистість". Співвідношення понять "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність". Проблема співвідношення біологічного та соціального в розвитку особистості.

Основні періоди в історії вивчення та дослідження особистості (філософсько-літературний, клінічний, власне експериментальний). Типи теорій особистості: психодинамічні, соціодинамічні, інтеракціоністичні, експериментальні, неекспериментальні; структурні, динамічні. Проблема особистостів працях античних філософів. Дослідження проблем особистості в ХІХ ст. (клінічний період). Стислий аналіз провідних теорій особистості: теорія особистих рис (Ф. Олпорт, Дж. Кеттел), біхевіористичний підхід до розгляду особистості (Б. Скінер, Дж. Уотсон.), когнітивні концепції (Дж. Брунер, Д. Норман, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, У. Найсер), психодинамічні теорії (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Г.С. Салліван), гуманістичний підхід до проблеми особистості (Ф. Перл, К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюллер). Системно-діяльнісний та історико-еволюційний підходи до проблеми особистості (Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, А.В.Петровський, О.М.Леонтьєв, Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, К.К.Платонов, Г.С.Костюк, Т.М.Титаренко).

Проблема структури особистості. Склад і структура особистості: спрямованість особистості, що визначає її активність і діяльність); індивідуально-психофізіологічні властивості особистості (статеві, вікові особливості, патологічні зміни, темперамент); соціально-психофізіологічна характеристика особистості(психічні процеси, стани, властивості, характер); соціально-генетичний аспект особистості(задатки, здібності, досвід людини). Структура особистості за К.К. Платоновим, Б.Г. Ананьєвим, К.К. Ковальовим, А.В. Петровським, З. Фрейдом.

Поняття потреби як джерела активності особистості. Класифікації потреб: за походженням (природні, культурні); за предметом (матеріальні, духовні). Проблема походження та співвідношення потреб. "Піраміда потреб" за А. Маслоу.

Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані мотиви: установка, потяг. Види установок та їх прояви.

Усвідомлювані мотиви: інтерес, переконання, прагнення. Сутність, характеристики та види інтересів. Структура та види переконань. Сутність та види прагнень.

Поняття про спрямованість особистості. Види спрямованостей особистості: спрямованість на себе, спрямованість на справу, спрямованість на спілкування.

Поняття про самосвідомість особистості, етапи її формування,

структура і функції. "Я-концепція" та її компоненти: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий. Самооцінка – центральний компонент "Я-концепції": за рівнем (висока, середня, низька); за співвіднесенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за особливістю функціонування (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Самоповага.

Структура "Я-концепції": когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий аспекти. Співвідношення понять "Я-концепція" та "Я-образ". Види "Я- образів", їх сутність, прояви та значення в розвитку особистості. Самоефективність та самопрезентація.

Самооцінка особистості. Класифікації самооцінки: за рівнем (висока, середня, низька); за співвідношенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за будовою (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Значення самооцінки і рівня домагань для розвитку особистості. Самоповага, її сутність та зв'язок з рівнем домагань.

Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості: сублімація, раціоналізація, витіснення, проекція, заперечення, ізоляція, заміщення.

Формування та розвиток особистості. Шляхи, умови, фактори особистісного зростання. Особистість як суб'єкт і об'єкт навчання, виховання і самотворення.

ТЕМА 2.2 ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Поняття про емоції і почуття. Значення емоцій і почуттів у життєдіяльності людини. Визначення емоцій і почуттів, спільне і відмінне між ними. Основні функції емоцій і почуттів: сигнальна, оціночна, регуляторна. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи у формуванні емоцій.

Психологічні теорії емоцій, їх фізіологічна основа (еволюційна теорія Ч.Дарвіна, теорія У. Джеймса-Ланге, теорія Кеннона-Барда, активаційна теорія Ліндсея-Хебба, теорія когнітивного дисонанса Л. Фестінгера, теорія С. Шехтера, інформаційна теорія П.В. Сімонова).

Класифікація емоцій за Б.І. Додоновим. Поняття про фундаментальні емоції за К.Є. Ізардом. Почуття (у вузькому значенні слова), їх характеристика. Пристрасть, щастя, любов як особливі види стійких почуттів, їх особливості. Види вищих почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні, праксичні; їх сутність.

Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті. Емоційні стани (страх, тривога, сором, гнів, роздратування, радість та ін.) Форми переживання почуттів: настрій, афект, стрес, фрустрація, пристрасть. Поняття про афект. Характеристика стресу. Види психологічного стресу: за часовими характеристиками (короткочасний, тривалий); за змістом (емоційний, інтелектуальний) Основні фази стресу: тривоги, резистентності, виснаженості. Настрої, їх особливості. Емоції та почуття як основні форми

переживання, їх сутність.

Емоційні властивості особистості (емоційна стійкість, запальність, емоційна чуйність, вразливість, емоційна глибина, емоційна ригідність, лабільність емоцій, емоційна експресивність, емоційність тощо), їх прояви та формування.

Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки. Функції волі (спонукальна і гальмівна; спрямовуюча і регулююча). Мимовільні та довільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Прості та складні довільні дії. Характеристика вольового акту. Структура вольового акту: 1) виникнення спонукання та попередня постановка мети; 2) стадія обмірковування та боротьба мотивів; 3) прийняття рішення; 4) виконання. "Боротьба мотивів" у вольовому акті. Зв'язок волі та почуттів.

Теорії волі (інтелектуалістична, емоційна, волюнтаристична). Природа волі (реактивна, рефлексорна, мотиваційна, регуляційна, "вольового вибору"). Історія розвитку уявлень про волю. Проблема "свободи". Екзистенціалізм – "філософія існування". Підхід І.П. Павлова до розгляду проблеми волі. Концепція волі в працях М.А. Бернштейна. Психоаналітичні концепції волі.

Фізіологічні основи волі. Роль другої сигнальної системи у формуванні

вольових дій. Значення потреб, емоцій, інтересів і світогляду при формуванні вольових дій. Розлади волі: апраксія і абулія.

Воля як вища психічна функція. Вольова регуляція поведінки: внутрішня і зовнішня. Внутрішній (інтернальний) та зовнішній (екстернальний) локус контролю. Критерії вольової поведінки.

Роль потягів і бажань у формуванні мотивів та мети діяльності. Зміст, мета та характер вольових дій. Рішучість і процес прийняття рішення. Типи рішучості за У. Джемсом. Боротьба мотивів і виконання прийнятого рішення. Основні властивості волі: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність. Самоконтроль і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі.

Класифікація вольових якостей особистості: первинні: (базальні) – сила волі, енергійність, наполегливість, витримка, сміливість тощо; вторинні (характерологічні) – хоробрість, рішучість, впевненість в собі, самоволодіння та ін.; третинні (морально-ціннісні) – відповідальність, принциповість, обов'язковість, ініціативність, діловитість та ін.

Розвиток та виховання вольової активності людини: позитивні та негативні вольові якості.

ТЕМА 2.3 СКЛАДНІ ІНДИВІДУАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Темперамент. Поняття про темперамент. Темперамент як складна інтегративна властивість особистості. Визначення темпераменту.

Історія розвитку вчення про темперамент. Вчення про темперамент Гіппократа-Галена. Типологія Е. Кречмера. Вчення І.П. Павлова про тип ВНД як фізіологічну основу темпераменту. Властивості нервової системи, досліджені Б.М. Тепловим, В.Д. Небиліциним, В.С. Мерліним.

Характеристика типів темпераменту за основними властивостями (сенситивність, активність, реактивність, пластичність та ригідність, екстравертованість та інтравертованість, темп реакції, емоційна збудливість та виразність). Роль темпераменту в праці та навчанні. Темперамент і проблеми виховання. Вимоги діяльності та тип темпераменту.

Характер. Визначення характеру. Характер як прижиттєве утворення. Природні і соціальні передумови формування характеру. Фізіологічна основа характеру.

Структура характеру як закономірна залежність між спрямованістю, переконаннями, розумовими рисами, волею, емоціями, темпераментом. Дві групи рис характеру: 1) риси, які входять до підструктури спрямованості особистості; 2) інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру. Прояв характеру через діяльність, ставлення до інших людей, інтереси, емоційність, волю. Мотиваційні та інструментальні риси особистості.

Теоретичні та експериментальні підходи до дослідження характеру.

Структура характеру. Провідні риси характеру (емоційно-вольові, когнітивно-пізнавальні (інтелектуальні), морально-ціннісні; мотиваційні). Типологія характеру як центральна проблема експериментальних досліджень і теоретичних пошуків.

Різні напрямки "характерології". Типології характеру та темпераменту. Орієнтації характеру за Е. Фроммом: рецептивна, експлуататорська, накопичувальна, ринкова, продуктивна. Поняття про акцентуацію характеру. Класифікація: за тілесною конституцією людини Е.Кречмера (атлетичний, пікнічний, астеничний); типологія соціальних характерів Е.Фромма ("мазохіст-садист", "руйнівник", "конформіст-автомат"); підліткові акцентуації А.Є.Лічко (гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сензитивний, психастеничний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий, конформний); за характером манери спілкування К.Леонгарда (гіпертимний, дистимний, циклоїдний, збудливий, застрягаючий, педантичний, тривожний, емотивний, демонстративний, екзальтований, екстравертований, інтровертований).

Особливості формування характеру в дитячому віці. Сензитивний період для формування характеру. Роль взаємодії дитини та дорослого у формуванні характеру. Особливості формування характеру в дошкільному та шкільному віці. Трансформація характеру протягом життя. Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

Здібності. Поняття про здібності. Природні і соціальні передумови здібностей. Визначення здібностей за Б.М. Тепловим.

Показники здібностей. Проблема якісних та кількісних показників здібностей. Історія експериментального дослідження здібностей (тести Біне). Показник IQ та можливості його використання при вивченні здібностей.

Структура здібностей. Теоретичні та практичні здібності. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей: репродуктивні здібності, творчі здібності, талант, геніальність.

Проблема походження здібностей. Перші теорії здібностей. Концепція здібностей Ф. Галля і Ф. Гальтона. Френологія. Метод близнюків у дослідженні здібностей. Роль особливостей виховання для розвитку здібностей. Біосоціальна природа здібностей людини. Природжені задатки та генотип. Розвиток задатків як соціально обумовлений процес. Обдарованість. Компенсація здібностей.

Формування та розвиток здібностей. Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей. Особливості сімейного виховання і розвиток здібностей. Умови макросередовища та розвиток здібностей.

ТЕМА 2.4 ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВЕДІНКА ТА СПІЛКУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Діяльність та активність. Поняття про діяльність як прояв фізичної і психічної активності, що керується усвідомленою метою. Основні відмінні риси діяльності особистості. Діяльність як фактор розвитку індивіда і становлення людської особистості та індивідуальності. Соціально-психологічний аспект діяльності. Діяльність як психофізіологічний процес: психічні процеси та досвід людини (знання, вміння, навички, звички).

Структура діяльності: потреба, мотив, задача, дія (операція), результат,

контроль і оцінка. Внутрішні і зовнішні компоненти діяльності. Інтеріоризація та екстеріоризація.

Види дій: зовнішні, внутрішні; дії цілевстановлення, орієнтувальні дії, виконавчі, контролюючі, оцінювальні. Компоненти дій (центрального, сенсорного, моторного) та їх функції. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних дій у діяльності людини.

Освоєння діяльності. Сутність навичок і вмінь. Класифікація навичок і вмінь: рухові, інтелектуальні, сенсорні, змішані. Етапи формування навичок (ознайомлювальний, аналітичний, синтетичний, автоматизації). Змінення компонентів дії внаслідок формування навички. Взаємодія навичок: позитивний та негативний (інтерференція) перенос навичок. Швидкість та психологія формування навичок. "Криві вправ" з позитивним та негативним прискоренням.

Поняття про звички. Види звичок: за походженням (культурні, гігієнічні); за характером діяльності (емоційні, фізичні); за впливом на організм (корисні, шкідливі). Особливості формування звичок та їх роль в життєдіяльності людини.

Основні види діяльності: спілкування, гра, учіння, праця. Ігрова діяльність, її психологічні особливості. Предметна та сюжетно-рольова гра. Роль гри в розвитку дитини. Спілкування як діяльність. Учіння (навчальна

діяльність) як різновид діяльності. Психологічні компоненти трудової діяльності.

Поняття про поведінку. Особливості поведінки людини. Вчинок – як структурна одиниця поведінки людини. Структура та види вчинків. Адаптивна та неадаптивна поведінка особистості.

Спілкування. Визначення спілкування та його значення в житті людини. Потреба у спілкуванні як одна з найпотужніших потреб особистості. Взаємозв'язок спілкування та діяльності. Функції спілкування. Основні характеристики та види спілкування: залежно від контингенту учасників (міжособистісне, особистісно-групове, міжгрупове); за мірою опосередкованості (безпосереднє, опосередковане); за особистісною значущістю (особистісне, фактичне); за тривалістю (короткочасне, тривале); за результатом (ефективне, неефективне); за засобами спілкування (вербальне, невербальне). Стратегії та стилі спілкування. Структура спілкування: комунікативна, інтерактивна та перцептивна сторони.

Обмін інформацією в комунікативному процесі. Поняття комунікації.

Прямий та непрямий (опосередкований) способи подання інформації. Передумови ефективності способів: готовність аудиторії сприйняти аргументацію та схильність аудиторії до схвалення інформації без роздумів. Складові комунікативного акту: комунікатор, зміст повідомлення, канал передачі інформації, аудиторія. Вербальні та невербальні засоби комунікації. Спілкування та мовлення. Мова і мовлення. Фізіологічні основи мовлення. Основні види мовленнєвої діяльності. Усне (монолог, діалог і афективне мовлення) та письмове мовлення, їх характеристика. Невербальні засоби комунікації (кінесика, просодика, екстралінгвістика, проксеміка, такесика, антропологічні ознаки, тощо).

Психологія переконування. Вплив "комунікатора". Кредитність (компетентність та надійність) комунікатора. Тривалість ефекту кредитності джерела. Впливи "некредитної" особи: ефект сплячого. Сприйняття компетентності комунікатора та її посилення: висловлювання солідарних з аудиторією суджень, фаховість. Сприйняття надійності комунікатора: впевненість, погляд, довіра аудиторії щодо відсутності маніпуляції, темп мовлення. Привабливість комунікатора.

Зміст повідомлення. Вплив раціональних та емоційних аргументів. Переконливість повідомлення, яке асоціюється з позитивними почуттями (ефект доброго настрою). Переконливість повідомлення, яке апелює до негативних емоцій (ефект активації страху). Однобічна та повна інформація. Переконливість інформації: ефекти первинності та вторинності.

Канал передачі інформації. Ефективність активно пережитої та пасивно сприйнятої інформації. Ефективність особистого контакту з комунікатором та засобів масової інформації. Переконливість простих та складних повідомлень в каналах комунікації (відеозапис, аудіозапис, друкований текст).

Адресат повідомлення (аудиторія). Специфіка аудиторії: самооцінка

слухачів, вік та їх погляди. Реакція на зміст повідомлення. Маніпуляції з відволікання уваги для позбавлення контраргументів. Незацікавлена та незацікавлена аудиторія.

Приклади соціально-психологічні досліджень в галузі переконування. Втягування у секти. Складові вербування. Негативний груповий ефект. Конструктивне використання переконань: консультування та психотерапія.

Спілкування як взаємодія людей. Структура міжособистісної взаємодії. Поведінка та міжособистісна взаємодія. Поняття соціальної ролі, види соціальних ролей (офіційні, міжособистісні, внутрішньогрупові). "Рольове віяло" особистості та рольовий конфлікт. Роль і рольові очікування в процесі спілкування. Поняття про транзакцію. Транзактні ролі за Е. Берном, їх психологічна характеристика та прояв в поведінці конкретної особистості. Такт і безтактність з позиції міжособистісної взаємодії. Соціальний ритуал. Ділова взаємодія. Особливості взаємодії в діловому середовищі.

Феномен впливу особистості. Типи впливу. Стратегії та тактики впливу й маніпулювання.

Спілкування як розуміння людьми один одного. Поняття соціальної перцепції та перцептивних механізмів. Ідентифікація, рефлексія, емпатія, децентрація, каузальна атрибуція, внутрішньогруповий фаворитизм, фізіогномічна редукція, "ефект ореолу", стереотипізація їх аналіз. Поняття про каузальну атрибуцію, як приписування причин. Теорія атрибуції Фріца Гайдера. Атрибуції здорового глузду: Г.Келлі про раціональні критерії інтерпретації інших (сталість, винятковість, подібність). Правила об'єднання інформації: важливість рис, ефект "першості". Фундаментальна помилка атрибуції (Л.Росс) та її причини. Культурні відмінності в атрибуціях

Вплив особистих вражень та очікувань на інтерпретацію подій. Приклади інтуїтивного мислення. Феномен "хіндсайту" ("я так і знав!"). Сприйняття та інтерпретація подій. Відтворення спогадів: ефект дезінформації. Праймінг: активація специфічних асоціацій у пам'яті. Інтелектуальна марнота: феномен самонадіяності та феномен упередження проти доказів.

Типові прийоми суджень в умовах недостатньої інформації. Судження на підставі наявних прототипів інформації у пам'яті (евристика доступності). Евристика репрезентативності. Ігнорування базової оцінки та доступність евристики. Мислення, що суперечить фактам: уявні альтернативні сценарії.

Ілюзорне мислення: пояснення випадкових подій. Ілюзорний взаємозв'язок. Ілюзія контролю. Повернення до середнього ("регрес до норми"). Взаємовплив настрою та суджень.

3. ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА ОСОБИСТОСТІ В ГРУПІ

ТЕМА 3.1 ПСИХОЛОГІЯ ГРУП

Проблема групи в соціальній психології. Поняття соціальної групи. Група як суб'єкт діяльності Основні характеристики групи: склад групи, структура, групові процеси, рівень розвитку групи.

Загальна класифікація груп: за безпосередністю взаємозв'язків (умовні, реальні); за кількісними ознаками (великі, малі); за спільністю діяльності (групи з індивідуально-груповою та взаємопов'язаною груповою діяльністю); за рівнем розвитку (дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи). Поняття рівня розвитку групи. Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків в групі (А.В. Петровський). Характеристика груп різного рівня розвитку за А.В. Петровським. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу.

Поняття великої групи. Загальна характеристика великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп: за характером зв'язку (соціальні класи, етноси, партії, громадські, професійні об'єднання та ін.); за тривалістю існування (тривалі (класи, нації), менш тривалі (мітинги, натовп тощо)); за характером організованості (стихійні (натовп, публіка тощо), організовані свідомо (асоціації, партії тощо); за доступністю вступу до групи (закриті, відкриті); за керованістю (керовані, некеровані). Класифікації великих груп. Формальні та неформальні групи. Організовані та неорганізовані. Референтні групи та групи причетності. Специфіка формування груп на сучасному етапі соціокультури (класифікація Г.Діркса).

Великі соціальні групи. Поняття та види великих соціальних груп. Структура психології великої соціальної групи. Методи дослідження психології великих соціальних груп. Консервативні механізми міжгрупової перцепції (внутрішньогруповий фаворитизм, фізіогномічна редукція, стереотипізація). Особливості психології соціальних страт.

Психологічні особливості етнічних груп. Поняття "національний характер" та "національний менталітет". Проблеми психології патріотизму, етноцентризму, націоналізму, ксенофобії. Психологічні особливості українського національного характеру та менталітету.

Стихійні групи та масові рухи. Види стихійних груп. Психологічні механізми натовпу. Основні концепції (Г.Ле Бон, Г.Тард) стосовно механізмів функціонування натовпу: зараження, копіювання, наслідування.

Соціальні рухи. Поняття та різновиди соціальних рухів. Механізми приєднання до руху. Теорії, що пояснюють причетність до руху. Співвідношення позицій більшості та меншості в соціальному русі. Молодіжні рухи: діяльність деструктивних груп.

Мала група в соціальній психології: поняття, межі, класифікації. Особливості дослідження малих груп. Класифікація малих груп: за опосередкованістю/безпосередністю контактів (первинні і вторинні); за

суспільним статусом (формальні, неформальні); за значущістю (референтні, групи членства). Психологічні параметри малої групи. Залежність ефективності групи від її величини. Класифікація малих груп: первинні та вторинні групи (Ч. Кулі), формальні та неформальні групи. (Е. Мейо), групи членства та референтні групи (Г. Геймен), групи за рівнем розвитку: дифузна група, про соціальна та асоціальна асоціації, корпорація, колектив (А.В. Петровський).

Психологічна структура та динамічні процеси в групі. Загальна характеристика процесів диференціації та інтеграції в малій групі. Створення малої групи. Згуртованість групи як ціннісно-орієнтаційна єдність.

Концепція групової організації Дж. Морено. Формальна та неформальна структура групи. Органіграма та соціограма. Задоволеність учасництвом у групі. Види "соціометричної групової організації": інтровертна, екстравертна, змішана. Стратометрична концепція малої групи А.В. Петровського. Згуртованість групи. Індекс групової згуртованості. Статус у групі. Відповідність ролей груповим очікуванням. Конфлікт та його наслідки. Психологічний клімат групи та його складові. Ефективність групової діяльності. Процес прийняття групового рішення.. Психологічна сумісність та самопочуття.

Авторитет, його сутність та походження. Офіційний та неофіційний авторитет.

Лідерство в групах. Теорії лідерства: "теорія рис" або "харизматична" теорія. Ситуативна теорія лідерства. Системна теорія лідерства (керівництва). Підходи до керівництва. Імовірнісна модель ефективності керівництва за Ф.Фідлером. Стили керівництва (автократичний, авторитарний, ліберальний, демократичний, потуральник, непослідовний). Чинники, що визначають стиль керівництва.

Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Психологічні аспекти організації спільної навчальної діяльності. Неформальні учнівські групи, їх особливості залежно від віку дитини.

Родина як мала соціальна група. Функції родини: виховна; господарсько- побутова, економічна, первинного контролю, духовного спілкування; соціально-статусна, емоційна. Сімейні ролі. Стисла історія розвитку сімейних відносин. Психологічний клімат сім'ї. Задоволеність шлюбом та її чинники для чоловіків та жінок. Проблема психологічної сумісності в шлюбі. Сексуальна гармонія. Порушення сімейних відносин. Стили сімейного виховання та стосунки між поколіннями в сім'ї.

ТЕМА 3.2 ОСОБИСТІСТЬ У ГРУПІ. МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ.

Феномен групового тиску. Поняття конформізму, його сутність як соціально-психологічного феномену. Різновиди конформізму: поступливість та схвалення. Конформізм зовнішній та внутрішній. Класичні експерименти

з дослідження конформізму (М. Шеріф, С. Аш). Підкорення, як різновид конформізму, експерименти С. Мілграма. Умови прояву конформності. Проблема альтернативи конформній поведінці у західній та вітчизняній соціальній психології. Нонконформізм – "конформізм навиворіт". Вплив меншості.

Соціальна фасилітація. Ефект присутності інших. Психологічні причини соціального збудження: боязнь оцінки, розпорошення уваги, факт присутності спостерігача.

Соціальні лінощі. Індивідуальні зусилля та групова робота. Вплив неординарної мети на ефективність групової діяльності.

Деіндивідуалізація. Поняття та соціальні обставини виникнення. Чисельність групи. Фізична анонімність. Збуджуючі та відволікаючі заняття. Послаблене самоусвідомлення.

Групова поляризація. Поняття групової поляризації. Експериментальне вивчення групового прийняття рішень: "зрушення у бік ризику". Групова поляризація в реальному житті: в навчальних закладах, спільнотах та екстремістських групах, інтернет-групах. Теорії групової поляризації: інформаційний та нормативний вплив (феномен плюралістичного невігластва).

Подолання огрупленого мислення: вплив групової меншості. Поняття та приклади огрупленого мислення у міжнародній політиці. Симптоми огрупленого мислення: 1) ілюзія невразливості; 2) раціоналізація; 3) віра, що не ставить під сумнів моральність групи; 4) стереотипні уявлення про супротивників; 5) примус до конформізму; 6) самоцензура в тому, що стосується побоювань або поганих передчуттів; 7) ілюзія одностайності; 8) наявність "поглиначів інформації". Запобігання огрупленому мисленню. Вплив меншості на групу.

Проблеми міжособистісних стосунків. Міжособистісна атракція. Поняття атракції. Зв'язок атракційних відносин із відчуттям щастя та особистісним здоров'ям. Чинники атракції. Територіальна близькість людей. взаємодія на "спільній території". Антиципація взаємодії. Ефект ореолу. Ефект "простого перебування в полі зору". Експерименти з дослідження стереотипу фізичної привабливості. Фізична привабливість та феномен "відповідності зовнішнім даним партнера". Культурні детермінанти фізичної привабливості. Визначальні чинники тривалості-короткочасності атракції. Дослідження асоціативної симпатії та антипатії (П.Левінські).

Прив'язаність та товариство, дружба, кохання. Прив'язаність та її типи. Дружба, її зміст та психологічні ознаки. Кохання. Концепція любовних взаємин Р.Стернберга. Кохання та її різновиди: Кохання-пристрасть, кохання-дружба. Глобалізація та зміни безпосередніх людських взаємин.

Природа та різновиди упереджень. Поняття та природа упереджень. Зв'язок упереджень з стереотипами та установками. Дискримінація, расизм, сексизм. Расові упередження та їх поширеність. Приховані форми упереджень. Гендерні упередження. Дослідження амбівалентності гендерних

установок.

Соціальні джерела упереджень. Соціальна нерівність як причина упереджень. Релігія та упередження. Деструктивні групи та упередження. Теорія Дж. Ліфтена про глибинну ресоціалізацію особистості як причину деструктивної поведінки. Вплив дискримінації на особистість людини. Феномен уразливості до стереотипа: погіршення поведінки та деідентифікація. Теорія соціальної ідентифікації Г.Тешфела. Внутрішньогруповий фаворитизм. Інституційна підтримка стереотипів.

Емоційні та когнітивні джерела упереджень. Емоційні джерела упереджень (агресія, фрустрація). Особистісні причини упереджень: статус, тип особистості. Когнітивні джерела упереджень. Теорія особистісних конструктів Дж.Келлі: упереджений, стереотипний та передбачувальний типи особистості. Способи спрощеного мислення: категоризація. Ефект однорідності чужої групи. Проблеми подолання упереджень. Феномен "справедливого світу" як бар'єр просоціальної поведінки.

Поняття про соціалізацію. Фактори соціалізації: мегафактори; мезафактори; мікрофактори; механізми їх дії. Сутність соціалізації. Етапи соціалізації: первинна, вторинна. Входження зрілої особистості у групу (адаптація, індивідуалізація, інтеграція).

ТЕМА 3.3 АГРЕСІЯ ТА КОНФЛІКТИ

Загальна психологічна характеристика агресії. Теорії агресії: теорія інстинктивної агресії, агресія – реакція на фрустрацію, агресія як набута соціальна навичка.

Поширеність агресії та її види. Фізична та вербальна (словесна) агресія. Ворожа агресія (скерована на заподіяння шкоди) та інструментальна (як засіб досягнення мети). Контактна (безпосереднє заподіяння шкоди різними знаряддями) та дистантна (застосування вогнепальної зброї тощо) агресія.

Аналіз причин людської агресії. Протилежні погляди філософів на людську природу. Теорія інстинктивної агресії (З. Фройд та К. Лоренц) та еволюційна психологія. Біологічні теорії (особливість діяльності нервових центрів мозку, генетичні та біохімічні чинники). Психологічні теорії агресії. Класична теорія "фрустрація – агресія" (Дж. Доллард та Н. Міллер). Концепція заміщеної агресії (Л. Берковіц). Відносна депривація та агресивне реагування. Агресія як "вигідна" навичка досягання мети. Теорія соціального наuczіння агресії. Класичні експерименти А. Бандури. Вплив сім'ї та середовища на агресивність дітей.

Послаблення агресії. Ситуативні чинники, що провокують на агресивні дії (біль, атакуюча поведінка, спека, тіснява). Посилення діяльності ЗМІ на прищеплення зразків просоціальної поведінки. Психотерапевтичні методи (катарсис) послаблення агресії. Підхід, заснований на соціальному наuczінні.

Поняття альтруїзму як просоціальної поведінки та конструктивної взаємодії. Причини, завдяки яким ми надаємо допомогу. Обґрунтування альтруїзму з позицій теорії соціального обміну. Альтруїзм та соціальні норми. Емпатія як джерело справжнього альтруїзму. Поняття взаємодії та підходи до вивчення альтруїзму. Психологічна теорія соціального обміну. Концепція альтруїзму як замаскованого егоїзму. Концепція альтруїзму як душевного чину людей. Погляд психологів-еволюціоністів на причини виникнення альтруїзму.

Соціологічний та еволюційний підходи до пояснення альтруїзму.

Соціологічний підхід: соціальні норми, що мотивують альтруїзм. Норма взаємності. Норма соціальної відповідальності. Еволюційний підхід до пояснення альтруїзму Теорія жертвовного альтруїзму (Д. Бараш). Теорія взаємності людських добродійств (Р. Чалдіні). Порівняльний аналіз теорій альтруїзму.

Експериментальне вивчення диспозиційних та ситуативних чинників альтруїзму. Критичні ситуації та кількість очевидців (Б. Латане і Дж. Дарлі). Надання допомоги та усвідомлювання критичності ситуації. Ефект очевидця. Обставини, що посилюють відповідальність та готовність допомогти. Ситуаційні впливи: наслідування інших та дефіцит часу (Дж. Дарлі, Д. Бетсон).

Особистісні чинники надання допомоги. Вплив поганого настрою на надання допомоги (Р.Чалдіні). Винятки з правила "поганий настрій – добрі справи" (В. Томпсон, К. Кауан і Д. Роузенхан). Хороший настрій та надання допомоги (Е. Айзен, Д. Долінські). Вплив особистісних якостей на схильність допомагати. Релігійність особи та просоціальна поведінка. Суб'єкти, що отримують допомогу (гендерні особливості та схожість). Навчання альтруїзму. Подолання моральної ексклюзії. Моральна інклюзія як передумова соціалізації альтруїзму.

Поняття конфлікту в психології. Внутрішньоособистісний та соціально- психологічний конфлікт. Психологічна сутність соціально-психологічного конфлікту, його структура. Класифікація конфліктів: за способом розв'язання (насильницькі, ненасильницькі); за сферою прояву (політичні, соціальні, економічні, організаційні); за спрямованістю впливу (вертикальні, горизонтальні); за ступенем виразності (відкриті, приховані); за кількістю учасників (внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові); за потребами (когнітивні, конфлікти інтересів).

Методи дослідження конфлікту. Динаміка конфлікту. Причини виникнення міжособистісних конфліктів. Негативні та позитивні функції конфлікту. Конструктивні та деструктивні конфлікти.

Шляхи конструктивного розв'язання конфліктів. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях за У. Томасом та Р. Кілменом: співробітництво, протиборство, компроміс, поступка, уникнення. Їх психологічна характеристика та доцільність використання.

Об'єктивні умови, що сприяють профілактиці деструктивних конфліктів. Засоби попередження передконфліктних ситуацій. Оцінка

взаємовідносин в групі та виявлення прихованих конфліктів. Засоби впливу "третьої особи" на конфлікт. Засоби саморозв'язання конфліктів. Шляхи розв'язання конфліктів в учнівському та педагогічному колективах.

4. ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

ТЕМА 4.1. УВАГА

Поняття про увагу. Увага як психологічний феномен. Функції уваги. Увага та свідомість.

Природа уваги в теоріях та концепціях: моторна теорія уваги Т. Рібо; теорія установки Н.Д. Узнадзе; теоретична концепція П.Я. Гальперіна; вчення про осередок оптимального збудження І.М. Сеченова, І.П. Павлова; теорія доміанти А.А. Ухтомського; нейропсихологічна (роль неспецифічних систем мозку та спеціалізованих нейронів у виникненні уваги) теорія.

Види уваги: за особливостями об'єктів (чуттєва, інтелектуальна, моторна); за формою організації уваги (колективна, групова, індивідуальна); за характером цільового спрямування та за рівнем волевих зусиль (мимовільна, довільна, післядовільна). Мимовільна увага та фактори, які її зумовлюють. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага.

Властивості уваги: спрямованість, зосередженість, стійкість, тривалість, концентрація, інтенсивність, коливання (флуктуація), розподіл, переключення, обсяг, широта, активність. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність.

Розвиток уваги у дітей, боротьба з неуважністю та відволіканням. Основні критерії розвинутої уваги. Чинники розвитку уваги за Л.С. Виготським. Основні шляхи управління та формування уваги.

ТЕМА 4.2. ВІДЧУТТЯ ТА СПРИЙМАННЯ

Поняття про відчуття. Життєве значення відчуттів: відчуття як первинна форма орієнтування організму в довкіллі. Фізіологічна основа відчуттів: органи чуття, аналізатори, рецептори. Будова аналізатора за І.П. Павловим (периферійний, провідниковий, мозковий відділи). Адекватні і неадекватні подразники.

Класифікація відчуттів: залежно від аналізаторів (зорові, слухові, вібраційні, нюхові, смакові, шкіряні, органічні, статичні, кінестетичні); за розташуванням рецепторів (екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні); залежно від адекватності подразників аналізатору (адекватні, неадекватні); за наявністю або відсутністю безпосереднього контакту рецептора з подразником, який викликає відчуття (контактні, дистантні).

Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, локалізованість, тривалість; їх особливості.

Загальні закономірності відчуттів: пороги чутливості, адаптація, взаємодія, сенсibilізація, контраст, синтезія; їх характеристика.

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Відмінність сприймання від відчуття. Специфіка сприймання людиною. Фізіологічна основа сприймання. Взаємозв'язки аналізаторів у процесі сприймань. Роль моторних компонентів у сприйманні. Сприймання як дія.

Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймань (предметність, цілісність, структурність, контактність, осмисленість, категоріальність, вибірковість, аперцепція, динамічний стереотип, установка). Ілюзії, галюцинації та їх причини.

Класифікація і види сприймань: за провідним аналізатором (зоріві, слухові, нюхові, смакові, дотикові, статичні, кінестетичні); за формами існування матерії (простору, руху, часу). Індивідуальні особливості сприймання. Особливості сприймання людиною часу, простору, руху.

Мимовільне та довільне сприймання. Спостереження як форма довільного сприймання. Перехід сприймання в спостереження. Сутність спостереження. Спостережливність, її визначення.

ТЕМА 4.3. ПАМ'ЯТЬ

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини, у навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Зв'язок пам'яті людини з її здібностями та діяльністю.

Теорії пам'яті в психології. Фізіологічна, фізична та біохімічна теорії пам'яті. Асоціативна теорія пам'яті. Поняття про асоціації та їх основні види. Гештальт-теорія пам'яті. Смиловаконцепція пам'яті А. Біне та К. Бюллера. Психоаналітична теорія пам'яті. Діяльнісна теорія пам'яті (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, П.І. Зінченко, П. Жане, А.О. Смирнов).

Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті: за змістом матеріалу (рухова, емоційна, образна, словесно-логічна); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна); за тривалістю закріплення та збереження матеріалу (оперативна, короткочасна, довгострокова), за характером асоціацій (логічна та механічна).

Рухові, емоційні, образні, словесно-логічні види пам'яті, їх сутність. Короткочасна, довгострокова та оперативна види пам'яті, їх особливості. Характеристика довільної та мимовільної пам'яті.

Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення. Основні види запам'ятовування: довільне та мимовільне, логічне та механічне. Метод повторення. Цілісний, частковий і комбінований способи запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання як процес пам'яті. Види відтворювання. Пригадування. Впізнавання та власне відтворювання, їх відмінність. Забування як процес пам'яті, його сутність. Умови збереження. Закон забування Еббінгауза. Явище ремінісценції. Характеристика ретро- та проактивного гальмування.

Швидкість, точність, міцність і готовність як індивідуальні відмінності в

процесах пам'яті, їх характеристика. Індивідуальні особливості і типи пам'яті. Типи пам'яті: зорова, слухова та рухова, їх сутність. Змішані типи пам'яті. Залежність типу пам'яті від типу ВНД та особливостей виховання.

Процеси і закономірності пам'яті: запам'ятовування (мимовільне – довільне, механічне – логічне, оперативне). Заучування і прийоми його організації. Умови ефективності запам'ятовування. Відтворення (мимовільне-довільне, впізнавання, пригадування, спогади). Збереження і забування. Ремінісценція. Ретроактивне і проактивне гальмування. Закон забування Г.Еббінгауза.

ТЕМА 4.4. МИСЛЕННЯ

Поняття про мислення як вищій пізнавальний процес. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Соціальна природа мислення. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Проблема "мислення тварин".. Зв'язок мислення з мовою, мовленням та чуттєвим пізнанням людини. Коротка історія розвитку психології мислення.

Функціонально-операційна сторона мислення. Мислительні дії і операції (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація).

Логічні форми мислення як продукти мисленнєвого процесу: поняття (родові і видові; загальні, збірні та одиничні; конкретні та абстрактні; категорії, зміст та об'єм поняття; визначення); судження (поодинокі, часткові, загальні; про існування чи неіснування певних об'єктів; про властивості об'єктів; про відношення об'єктів; прості і складні; стверджувальні і заперечні; тотожно істинні і тотожно хибні; здійсненні і нездійсненні); умовисновки (індуктивні і дедуктивні; міркування, силогізм, висновок, аналогія).

Мислення, як діяльність: процес розв'язання задач.

Класифікація та види мислення: за змістом (наочно-дійове, наочно-образне, абстрактне); залежно від змісту задач, у розв'язання яких воно включається (технічне, наукове, художнє); за характером завдань (практичне, теоретичне); за усвідомленість перебігу мислення (дискурсивне та інтуїтивне); за ступенем новизни і оригінальності (репродуктивне і продуктивне); за співвідношенням з дійсністю (реалістичне, аутистичне).

Індивідуальні відмінності у мисленні людини (глибина – поверховість, послідовність – непослідовність, самостійність – несамостійність, критичність – некритичність, гнучкість – негнучкість, швидкість – повільність).

Проблемна ситуація та задача. Поняття про проблемну ситуацію. Етапи вирішення складних розумових задач. Роль інтуїції.

Інтелект людини за Р.Мейлі (логічно-формальний, наочно-

конкретний, аналітично-рецептивний, комбінаторно-творчий, сприйнятливо-тонкий, загострено - спрямований).

Основні етапи формування мислення. Філогенетичні та онтогенетичні аспекти розвитку мислення. Теорія розвитку інтелекту Ж. Піаже. Дослідження проблеми формування понять, проведені Л.С. Виготським і Л.С. Сахаровим.

ТЕМА 4.5. УЯВА

Поняття про уяву як вищий пізнавальний процес Основні відмінності уяви від образів пам'яті та сприйняття. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви: функція пізнання дійсності, функція регулювання емоційних станів, функція довільної регуляції пізнавальних процесів, функція формування внутрішнього плану майбутньої діяльності.

Фізіологічні основи уяви. Уява та органічні процеси. Ідеомоторні акти.

Ятрогенії та дидактогенії.

Класифікація видів уяви: у зв'язку із наявністю мети та ступенем контролю (мимовільна, довільна); у зв'язку з діяльністю (активна-пасивна); за змістом діяльності (художня, наукова, творча тощо); за ступенем новизни (репродуктивна, творча); за зв'язком з дійсністю (реалістична, фантастична). Мрія, фантазія, сновидіння, галюцинація.

Аналітико-синтетичний характер уяви. Основні форми синтезування образів уяви: аглютинація, гіперболізація, підкреслення, схематизація, типізація; їх характеристика.

Індивідуальні особливості уяви: змістовність, широта, сила, яскравість, швидкість, дієвість, реалістичність, перевага тих чи інших видів уявлень; їх розвиток. Відмінність між людьми за ступенем розвитку уяви та за типом уявлень, якими вони оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви.

Загальне уявлення про творчість. Креативність.

5. ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ

Тема 5.1. ЗАКОНОМІРНОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості. Аналіз проблеми психічного розвитку. Концепція рекапітуляції: нормативний підхід до вивчення психіки. Теорія 3-х ступенів розвитку К. Бюлера. Біхевіоризм. Теорії конвергенції двох факторів розвитку. Психоаналітична теорія дитячого розвитку З.

Фрейда. Дитячий психоаналіз (А. Фрейд М. Клейн). Епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона. Концепція Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини.

Розвиток людини як процес оволодіння соціально-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського про джерело психічного розвитку, рушійні сили та фактори розвитку. Основні закони психічного розвитку дитини. Нерівномірність, стійкість-пластичність, дивергентність-конвергентність, компенсаторні можливості, сензитивність психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку.

Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, вікові новоутворення, кризи розвитку, закон чергування різних типів діяльності. Основні лінії та напрямки психічного розвитку: розвиток особистості та пізнавальної сфери. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів. Загальна характеристика вікових періодів.

ТЕМА 5.2. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ШКОЛИ

Сучасні психології про важливість пренатального періоду у розвитку дитини. Фізіологічний розвиток дитини у пренатальний період. Психічний розвиток дитини у пренатальний період. Взаємозв'язок між ставленням матері до майбутньої дитини і психічним розвитком немовляти. Вплив стресу на плід. Поняття про фізіологічну незрілість новонароджених.

Народження як новий якісний етап життя. Поняття про базові перинатальні матриці. Характеристика чотирьох базових перинатальних матриць.

Період новонародженості. Передумови психічного розвитку новонародженого. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Суть кризи новонародженості. Критерії завершення періоду новонародженості. "Комплекс поживлення".

Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя. Соціальна ситуація розвитку "мати-дитина", провідний вид діяльності - безпосередньо-емоційне спілкування. Розвиток орієнтації в оточуючому середовищі. Сприймання як провідна функція пізнання. Формування способів спілкування з дорослими на 1-му році життя. Почуття довіри до людей. Розвиток рухів. Акт хватання. Повзання. Маніпулювання. Прямоходіння.

Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Виникнення нової соціальної ситуації розвитку: дитина-предмет-дорослий. Розвиток предметної гри від маніпулювання предметами до їх функціонального використання за призначенням. Раннє дитинство — сензитивний період у розвитку мови. Розумовий розвиток дитини: розвиток

сприймання і утворення уявлень про властивості предметів, наочно-дійове мислення, формування узагальнень, виникнення знакової функції свідомості. Передумови формування особистості.

Криза 3-х років життя її причини, прояви та шляхи подолання.

Сюжетно-рольова гра та її психологічна характеристика. Провідна роль сюжетно-рольової гри в психічному розвитку. Вплив гри на емоційну та волюву сферу Виникнення ієрархії мотивів.

Розвиток пізнавальних процесів: формування наочно-образного мислення, передумови виникнення довільної уваги та довільних форм запам'ятовування, розвиток уяви. Пізнавальна та афективна уява.

Формування внутрішньої особистої самооцінки як результат розвитку самосвідомості, етичних уявлень, моральних почуттів. Виникнення совісті.

Малювання як передумова оволодіння письмовою мовою. Етапи розвитку дитячого малюнку. Особливості дообразотворчого та образотворчого етапів. Значення малювання для загального розвитку дитини.

Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна.

ТЕМА 5.3. ПСИХОЛОГІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Проблема зміни місця дитини в системі суспільних відносин. Характеристика основних показників готовності дитини до школи. Соціальна ситуація розвитку дитини, що вступила до школи. Навчання та виховання в школі як основна умова психічного розвитку молодших школярів. Проблеми адаптації першокласників до навчання в школі.

Місце школяра в сім'ї. Роль та авторитет вчителя початкових класів.

Молодший школяр та однокласники.

Шестирічні діти в умовах школи. Діяльність у молодшому шкільному віці. Зміна об'єктивних умов (соціальної ситуації) психічного розвитку з приходом дитини до школи.

Спілкування з батьками та іншими дорослими. Вплив стилю роботи вчителя на розвиток спілкування дітей. Спілкування і мова в школі. Соціальна життя молодшого школяра. Роль особистості вчителя у навчанні та вихованні молодшого школяра. Вплив стилю спілкування вчителя на спілкування дітей. Роль класного вихователя у формуванні у молодших школярів громадської позиції. Спілкування хлопчиків і дівчаток у класі.

Необхідність єдності педагогічних впливів сім'ї і школи. Виховання розуміння необхідності послуху і дисциплінованості. Особливості спілкування з однолітками.

Розумовий розвиток молодшого школяра. Особливості формування

інтелектуальних процесів в умовах вирішення навчальних і практичних завдань. Зміст навчання як джерело розумового розвитку в шкільному віці.

Вікові особливості та можливості засвоєння знань. Проблема інтелектуалізації психічних процесів: розвиток сприйняття і спостережливості. Пам'ять молодшого школяра, шляхи підвищення її ефективності. Особливості уваги та уваги.

Навчальна діяльність як провідний вид діяльності, що визначає психічний розвиток молодших школярів. Готовність до школи. Загальна характеристика навчальної діяльності. Довільний характер навчання. Центральні новоутворення свідомості, які виникають в молодшому шкільному віці (рефлексія, внутрішній план дій, довільність). Структура навчальної діяльності. Особливості навчальної мотивації молодших школярів. Формування системи відносин до школи, вчителю, навчальних обов'язків. Засвоєння моральних норм і правил поведінки. Усвідомлення прав і обов'язків школяра.

Зміна ставлення до навчання протягом молодшого шкільного віку. Вплив стилю спілкування на формування ставлення до школи, одноліткам, вчителю. Проблема оцінки.

Вплив інтересу до змісту навчальної діяльності молодшого школяра на його розвиток. Гра і інші види діяльності в молодшому шкільному віці.

Особистість дитини молодшого шкільного віку. Формування особистості молодшого школяра. Особливості розвитку самосвідомості. Ім'я. Зовнішній образ. Обличчя. Тіло. Домагання на визнання: позитивні досягнення і негативні освіти. Статева ідентифікація. Психологічний час дитячої особистості в молодшому шкільному віці. Соціальний простір у самосвідомості дитини молодшого шкільного віку. Розвиток почуттів. Особливості волі. Формування соціальної активності молодшого школяра. Значення формування основ екологічної свідомості. Особливості розвитку особистості в умовах психічної депривації. Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

ТЕМА 5.4. ПСИХОЛОГІЯ ПІДЛІТКА

Умови і спосіб життя в підлітків. Загальна характеристика соціальної ситуації розвитку у підлітковому віці та проблема "кризи підлітка". Фізіологічні та психологічні передумови перебудови у підлітковому віці. Підліткова криза та шляхи її подолання.

"Подвійна" соціальна ситуація в житті підлітка: ознаки "дитинства" та ознаки "дорослості". Підліток в сім'ї, школі і серед однолітків. Вікові періоди отрочства.

Навчальна та інші діяльності в підлітковому віці. Стимули і мотиви навчання. Формування навчальних мотивів, їх стійкість. Розвиток пізнавальних потреб підлітка та водночас "психологічний відхід від школи" (О.М.Леонтьєв)

Розвиток моральних норм і правил поведінки. Ставлення до

обов'язків школяра. Зміна ставлення до навчання протягом підліткового віку.

Психологічні особливості трудової діяльності в підлітковому віці. Ігри в отроцтві. Підлітки та комп'ютер. Значущість та особливості віртуального спілкування в підлітковому віці.

Особливості спілкування підлітків з батьками та іншими дорослими. Процес самоствердження (позитивні та негативні форми). Спілкування з учителями в школі. Потреба в довірчому спілкуванні з дорослим. Потреба в автономізації від дорослих. Перебіг кризових, конфліктних явищ у спілкуванні з дорослими. Бажання наслідувати хибним взірцям "дорослості".

Спілкування з однолітками як потреба і значуща діяльність. Провідний вид діяльності та "почуття дорослості" як центральне новоутворення свідомості у підлітковому віці. Дружба. Спільне відчуження від дорослих. Потреба в розвитку мови як засобі спілкування. Світ читання підлітків. Автономна мова в підліткових групах. Особливості проведення часу. Пошук друга.

Спілкування і статеві ідентифікація. Психологія сексуальних взаємодій підлітків. Психологічні стреси з приводу підліткової вагітності. Перша любов.

Розумовий розвиток та розвиток мови в підлітковому віці. Вхідження в реальність знакових систем мови. Верхній рівень мовної культури. Школа, мова та індивідуалізація. Підліткова мовна субкультура. Сленг. Значення жестів у спілкуванні підлітків.

Розвиток вищих психічних функцій. Сенсорний розвиток. Сприйняття образотворчого мистецтва. Сприйняття музики. Розвиток мислення і прогнози майбутнього інтелектуального потенціалу. Розвиток уваги, пам'яті, уяви. Підліток між реальністю і уявою.

Розвиток особистості в отроцтві. Особливості ідентифікації-відокремлення. Криза особистості в отроцтві. Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю і власними уявленнями про себе. Проблема "образу власного тіла" у підлітковому віці. Відокремлення від себе та інших.

Самосвідомість в отроцтві. Активізація процесу самопізнання. Негативізм, протистояння, пошук цілісного образу себе. Домагання на визнання у підлітків. Загострення потреби у визнанні. Особлива значимість в домаганні на визнання своєї унікальності. Специфіка статевої ідентифікації в підлітковому віці. Особливості ставлення підлітка до свого минулого, теперішнього і майбутнього. Страх смерті. Підліткова суїцидальність.

Соціальний простір особистості підлітка. Ставлення підлітка до прав та обов'язків. Виховання честі, совісті, почуття власної гідності – необхідна умова становлення особистості. Значення розуміння необхідності послухання і дисциплінованості.

Прояви акцентуацій характеру у підлітковому віці та значення їх своєчасного діагностування. Психологія агресивної поведінки підлітка. Протиправна поведінка підлітків. Алкоголізм і наркоманія в підлітковому віці. Особливості розвитку особистості підлітка в умовах депривації.

Індивідуальні відмінності в отроцтві.

ТЕМА 5.5. ПСИХОЛОГІЯ РАННЬОЇ ЮНОСТІ

Юність як етап життєвого шляху людини. Поняття про ранню та зрілу юність. Соціальна ситуація розвитку у юнацтві. Вікова стратиграфія (М. Мід) та види суспільства (постфігуративне, конфігуративне та префігуративне). Особливості спілкування юнаків з старшими в умовах префігуративного суспільства. Зміна обставин життя: необхідність особистісного та професійного самовизначення. Прагнення визначитися з Я-ідентичністю. Осягнення способів існування людини. Особиста відповідальність за свій вибір. Внутрішня позиція.

Проблема провідної діяльності у юнацькому віці. Навчальна, трудова та інші значущі діяльності. Розуміння необхідності навчання. Значення нерегламентованих умов придбання знань. Роль навчально-професійної діяльності в формуванні особистості. Пізнавальна сфера і творчість у юнацькому віці. Формування ціннісних орієнтацій.

Позитивні тенденції у розвитку: прагнення до знань і професійної діяльності. Трудова діяльність.

Професійне самовизначення. Вибір професії – обов'язок і право в юнацькому віці. Відповідальне ставлення до свого майбутнього при виборі професії. Розуміння необхідності трудової діяльності. Роль праці у формуванні особистості. Розуміння необхідності дисциплінованості в кожному виді діяльності. Психологічні особливості формування професійних інтересів, нахилів.

Значення спорту для розвитку особистості юнацькому віці.

Військовий обов'язок і служба в армії. Значення статутного служіння і дисципліни для розвитку особистості юнака.

Психологічні проблеми молоді як електорату. Значення вибору в житті людини. Зараження емоціями натовпу. Молодіжний електорат: психологічні особливості.

Особливості спілкування зі старшими і з однолітками: загальні тенденції. Спілкування зі старшими. Типи спілкування. Особливості спілкування з однолітками. Потреба в спілкуванні з референтною групою.

Соціальна і психологічна бажаність спілкування молодого покоління з старшим поколінням (дорослими та літніми). Потреба та право молоді в автономізації від старших, види автономізації: поведінкова, емоційна, нормативна (І.С.Кон). Формування світогляду. Стабілізація внутрішнього життя в ранній юності.

Потреба в освоєнні продуктивних прийомів спілкування і розвитку мови. Асоціальне середовище і стигматизація в контексті спілкування. Феноменологія психологічних пагонів: ескапізм і аутизм. Віртуальні співтовариства в галактиці Інтернету. Відокремлення і капсулювання в юності.

Розвиток потреби участі в суспільному житті, у формальних і

неформальних організаціях. Спілкування як умова розвитку особистості. Діалогова і монологічна мова. Домагання на унікальність і способи його задоволення в спілкуванні.

Спілкування з однолітками протилежної статі. Динаміка вікових змін статевих функцій. Проблеми статево-рольової ідентифікації у підлітковому та юнацькому віці.

Особливості проведення часу. Ігри. Флірт. Дружба. Спілкування і статева ідентифікація. Психологія сексуальних взаємодій. Любов в юності і любовна ідентифікація. Психологічні особливості першого кохання. Мотиви юнацької сексуальності.

Раннє материнство і батьківство. Здатність до материнства і батьківства. Материнство як психологічний стан і культурна цінність. Нові соціально- психологічні умови молодого покоління. Етапи розвитку сфери потреб та мотивів майбутньої матері. Фактори, що визначають тип материнського ставлення до дитини.

Особистість в юності. Криза 17 років, та шляхи її подолання (орієнтація на продовження освіти або на пошук роботи). Ситуація вибору життєвого шляху. Формування ціннісних орієнтацій. Основні варіанти життєвого шляху: навчання у вузі, пошук роботи, служба в армії, або втеча від суспільства, занурення у кримінальний світ. Центральні проблеми юності: "Хто я?", "Що я хочу?" та "що я можу?".

Розумовий розвиток і ціннісні орієнтації. Сензитивність до розумовому розвитку. Прагнення до споглядання і вмінню дивитися і бачити. Потреба в самостійному мисленні. Особливості пізнавальних процесів та формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності у юнацькому віці.

Внутрішні образи, марення, нормальний аутизм. Реальність знакових систем мови. Рефлексія як форма самопізнання.

Особливості ідентифікації і відособлення в контексті проблем особистості. Ідентифікація зі своєю зовнішністю і зі своїм уявленням про себе. Тіло. Криза особистості в юності. Переживання психічної та сутнісної ідентичності. Наслідування, емпатія, співпереживання, психічне зараження, проекція як прояви ідентифікації.

Стійка особистісна ідентичність. Статева ідентифікація. Залежність відчуття тотожності зі своїм "Я" від особливостей розвитку самосвідомості. Значення відокремлення для самоототожнення. Крайній ступінь відокремлення-відчуження. Особистісна відчуженість в контексті соціальної відчуженості.

Самосвідомість в юності. Усвідомлення себе як індивідуальності.

Ствердження своєї унікальності.

Самосвідомість в юності, спрямоване на самого себе в рамках всіх п'яти ланок. Домагання на визнання і форми участі в суспільному житті. Специфіка статевої ідентифікації в юності: ідентифікація зі своїм тілом і всім фізичним виглядом; психічний склад; поведінку і очікування юнаки (дівчата). Психологічний час у структурі юнацького самосвідомості. Ставлення до

життя і смерті.

Самопізнання і самооцінка. Почуття гідності і потреба в самостоянні. Значення розуміння необхідності послуху і дисциплінованості. Моральні цінності і аморалізм. Формування образу свого місця у всіх реаліях людського існування: в предметному світі, в образно-знакових системах, у природі, в соціальному просторі, у віртуальному світі. Самовиховання в юнацькому віці. Формування життєвої позиції та етичних переконань. Виховання честі, совісті, почуття власної гідності. Почуття особистості в юнацькому віці. Розвиток творчої активності як самовираження. Юнацькі щоденники та їх значення, формування світогляду.

Проблема позитивної соціальної активності. Вибір життєвих цілей та їх реалізація. Різноманітність типів особистостей юності.

Студентство, як особлива соціально-вікова група періоду зрілої юності.

Рекомендовані джерела інформації

1. Ануфрієва, Н. М. Соціальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К. : Каравела, 2009. – 215 с.
2. Бедлінський О. І. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків : навч. посіб. / О. І. Бедлінський, В. О. Бедлінський. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – 36 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник / М. Й. Варій – 3 вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
4. Варій, М. Й. Психологія особистості [Текст] : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Варій ; МОН України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 591 с.
5. Васянович Г. П. Основи психології : навчальний посібник / Г.П. Васянович – К. : Педагогічна думка , 2012. – 114 с. [http://lib.iitta.gov.ua/9961/1/Васянович%20\(2\).pdf](http://lib.iitta.gov.ua/9961/1/Васянович%20(2).pdf)
6. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огоднійчук та ін.; за ред. О. В. Скрипченка. – К. : Каравела, 2007. – 399 с.
7. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с. <http://194.44.152.155/elib/local/sk676290.pdf>
8. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. П. Кутішенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 125 с.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с. URL: <https://subject.com.ua/pdf/354.pdf>
10. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге,

- виправлене та доповнене – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
http://www.cul.com.ua/preview/sotcialna_psihologija-Moskalenko.pdf
11. Москалець В.П. Загальна психологія: підручник / В. П. Москалець. – К. Ліра, 2020. – 564 с. <http://lira-k.com.ua/preview/12628.pdf>
 12. Немов Р. С. Социальная психология: учебное пособие / Р.С. Немов, И.Р. Алтунина. – СПб. : Питер, 2010. – 432 с. https://www.phantastike.com/social_psychology/social_psychology_n/zip/
 13. Немов Р.С. Психологический словарь / Р.С. Немов. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 560 с.
 14. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. / Л.Е. Орбан-Лембрик - К.: Либідь, 2005. – 576 с.
 15. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Вид. 2-е, стер. – К. : Кондор, 2015. – 469 с. http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwje09Gq2-zoAhXqAhAIHdPrBVMQFjACegQICRAB&usg=AOvVaw0f-o3a7FlgOpUGNHT_W8Yf
 16. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с. <https://www.twirpx.com/file/420193/>
 17. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев. – Київ : КПІ імені Ігоря Сікорського, 2019. – 254 с. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27765/1/Social-psychology.pdf>

III. СУЧАСНА РОСІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

ФОНЕТИКА. ФОНОЛОГИЯ

Введение. Современный русский язык как предмет изучения. Язык как системное явление. Уровни языка и их особенности. Единицы уровней. Типы системных отношений. Место русского языка среди других языков мира. Этапы развития и функционирования русского языка. Русский язык в современном мире. Содержание термина «современный язык». Понятие «литературный язык». Формирование литературного языка и его основные черты. Нормы литературного языка. Понятие о системе функциональных стилей современного русского литературного языка.

Фонетический строй русского языка. Предмет фонетики, ее содержание. Краткие сведения из истории изучения фонетики русского языка. Сегментные и суперсегментные единицы языка. Фонетическое членение речи: фраза, речевой такт, фонетическое слово, слог, звук. Звук как основная фонетическая единица. Аспекты изучения звуков речи. Фонетическая транскрипция. Принципы фонетической транскрипции. Основные правила транскрибирования.

Классификация гласных и согласных звуков русского языка. Артикуляторные и акустические отличия гласных и согласных звуков. Классификация гласных звуков русского языка. Классификация согласных звуков русского языка

Сочетаемость звуков в речевом потоке. Исторические и фонетические чередования звуков русского языка. Понятие фонетической позиции. Сильные и слабые позиции гласных и согласных звуков. Позиционная мена и позиционные изменения гласных звуков. Позиционная мена и позиционные изменения согласных звуков.

Слог и слоговое деление. Ударение и интонация. Слог как фонетическая единица. Теории слога. Структура слога. Основные правила слогового деления. Типы слогов. Русское ударение. Его типы. Интонация русской речи. Основные типы интонационных конструкций.

Фонологическая система русского языка. Функциональный аспект изучения языковых единиц. Понятие фонемы. Фонема в концепции различных фонологических школ. Признаки фонемы. Понятие фонемного ряда. Состав и система гласных и согласных фонем русского языка. Основные отличия в фонологических системах русского и украинского языков. Синтагматика и парадигматика фонем русского литературного языка. Сильные и слабые позиции гласных и согласных фонем. Фонематическая транскрипция.

ОРФОЭПИЯ. ГРАФИКА. ОРФОГРАФИЯ

Орфоэпия. Предмет и задачи орфоэпии. Понятие орфоэпической нормы. Нормы произношения и фонетическая система русского

литературного языка. Исторические и социальные основы русской орфоэпии. Понятие старомосковского произношения. Основные орфоэпические правила современного русского литературного языка: произношение согласных в ударных и безударных позициях; произношение согласных и их сочетаний; орфоэпия отдельных грамматических форм; особенности произношения заимствованных слов. Единство русского литературного произношения. Причины отклонения от орфоэпических норм.

Графика. Понятие о графике. Графические средства. Состав русского алфавита. Звуковые значения русских букв. Соотношение между буквами и звуками. Слоговой принцип русской графики. Способы передачи на письме фонемы <j>. Обозначение на письме мягкости согласных. Отступления от слогового принципа русской графики.

Орфография. Предмет и разделы орфографии. Понятие орфограммы. Основные принципы русской орфографии: морфологический (морфематический), фонетический, традиционный (исторический), дифференцирующие написания. Слитные, отдельные и дефисные написания. Правила переноса слов. Употребление прописных и строчных букв. Графические сокращения, слова-аббревиатуры, их письменное оформление. Графико-фонетический анализ слов. Орфографический разбор слова. Краткие сведения из истории русской графики и орфографии.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ

Общие вопросы лексикологии. Лексикология как раздел языкознания, ее предмет и задачи, связь с другими лингвистическими дисциплинами. Понятие лексико-фразеологической системы. Виды системных отношений в лексике. Системные объединения слов и фразеологических оборотов.

Слово как основная номинативная единица языка. Понятие о слове, проблема его определения. Дифференциальные признаки слова как лингвистической единицы. Основные функции слова. Лексическое и грамматическое значение слова. Лексическое значение и понятие. Компонентный состав лексического значения. Типы лексических значений слов: по способу номинации; по степени семантической мотивированности; по характеру выполняемых функций; по степени традиционности; по характеру связи одних значений с другими в лексической системе языка; по возможности лексической сочетаемости слов.

Лексическая полисемия. Полисемия как лингвистическое явление. Критерии определения основного значения многозначного слова. Типы переноса значений: метафора, ее виды; метонимия, ее виды; синекдоха; функциональный перенос. Семантическая структура многозначного слова. Типы отношений между лексико-семантическими вариантами (ЛСВ) многозначного слова. Функционально-стилистическая роль полисемии.

Лексическая омонимия. Паронимия. Понятие о лексических омонимах. Проблемные вопросы изучения лексической омонимии. Типы лексических

омонимов. Языковые явления, сходные с лексической омонимией. Пути возникновения омонимов. Критерии отграничения омонимии от полисемии. Явление паронимии в русской лексике. Функционально-стилистическая роль омонимии и близких к ней явлений.

Синонимия. Антонимия. Сущность лексической синонимии в понимании разных ученых. Типы синонимов. Понятие синонимического ряда. Доминанта синонимического ряда, ее особенности. Причины и пути возникновения синонимов. Понятие о лексических антонимах. Типы антонимов, их стилистическое использование.

Лексика русского языка с точки зрения ее происхождения. Генетическая характеристика лексики современного русского языка. Пути ее формирования. Основные пласты исконно русской лексики. Причины заимствования иноязычных слов. Старославянизмы, их признаки. Виды старославянизмов. Заимствования из неславянских языков. Их приметы, сфера употребления, время появления. Пути освоения и переоформления иноязычных слов в русском языке. Интернациональная лексика. Экзотизмы. Варваризмы. Калькирование как особый вид заимствования. Виды калек. Общественная оценка заимствования иноязычных слов.

Лексика русского языка с точки зрения сферы употребления. Понятие об общенародной лексике и лексике ограниченного употребления. Диалектизмы, их виды. Специальная лексика. Профессионализмы. Термины. Жаргонная и арготическая лексика, ее социальная оценка. Функционально-стилистическая роль лексики ограниченного употребления.

Лексика русского языка с точки зрения. Активного и пассивного состава. Понятие об активной и пассивной лексике. Устаревшие слова, их типы. Причины архаизации лексики. Стилистические функции устаревших слов. Неологизмы, их виды. Окказионализмы.

Лексика русского языка с точки зрения экспрессивно-стилистической. Понятие об эмоционально-экспрессивной и функциональной (стилевой) коннотации. Межстилевая и функционально-закрепленная лексика. Лексика устной речи. Лексика книжных стилей. Особенности языка художественной литературы.

Лексико-семантический анализ слова.

ФРАЗЕОЛОГИЯ. ЛЕКСИКОГРАФИЯ

Общие вопросы фразеологии. Фразеология как раздел языкознания. Понятие фразеологизма, проблема его определения. Категориальные признаки фразеологических единиц (ФЕ). Отличия фразеологического оборота от слова и свободного словосочетания. Состав русской фразеологии. Синтаксические конструкции, близкие к фразеологизмам, как периферия фразеологии.

Классификация фразеологизмов русского языка. Проблема классификации ФЕ. Классификация фразеологизмов русского языка с точки

зрения их семантической слитности: фразеологические сращения, фразеологические единства, фразеологические сочетания, фразеологические выражения. Структурные типы фразеологизмов в современном русском языке. Разряды фразеологических оборотов с точки зрения соотношения с частями речи.

Парадигматика фразеологических единиц. Понятие о фразеологической системе. Однозначные и многозначные фразеологизмы. Явления омонимии в сфере русских фразеологизмов. Фразеологические синонимы и фразеологические варианты. Антонимия фразеологизмов.

Фразеология русского языка с разных точек зрения. Фразеологические обороты с точки зрения происхождения. Исконно русская и заимствованная фразеология. Фразеологические кальки и полукальки. Фразеологические единицы с точки зрения сферы их первоначального употребления. Фразеологические обороты с точки зрения их лексического состава. Фразеологизмы с точки зрения экспрессивно-стилистических свойств: межстилевые ФЕ, ФЕ книжного и разговорного стилей.

Стилистическое использование фразеологизмов. Прямое (традиционное) и не прямое использование фразеологических оборотов. Основные приемы авторской обработки фразеологических единиц.

Лексикография. Теория и практика лексикографии. Краткие сведения из истории русской лексикографии. Типы словарей. Основные словари русского языка. Толковые словари русского языка, их назначение и принципы построения. Аспектные словари русского языка. Учебные и школьные словари, их особенности. Основные направления развития современной лексикографии

СЛОВООБРАЗОВАНИЕ

Словообразование. Общие вопросы. Словообразование как учение о морфемике и деривации лексических единиц. Отношение словообразования к другим разделам языкознания. Основные этапы изучения русского словообразования. Современные словообразовательные теории. Морфемный состав слова, его современная структура и происхождение. Предмет, задачи, основные правила и приёмы морфемного, словообразовательного и этимологического анализа. Морфемные, словообразовательные, этимологические словари русского языка.

Морфемика. Русское слово как структурное целое. Структурные типы слов. Морфемы как значимые части слова в русском языке. Морф и морфема. Алломорфы. Типы морфем по функции в составе слова, по значению, по характеру оформления. Переходные типы морфем. Структурно-семантические взаимоотношения между морфемами. Отличие синонимических морфем от вариантных. Морфематические связи аффиксов. Продуктивные и непродуктивные, регулярные и нерегулярные аффиксы. Расположение морфем в слове.

Исторические изменения в структуре слова. Основные виды изменений в структуре слова. Внешние процессы: опрощение, переразложение, усложнение. Внутренние процессы: декорреляция, диффузия, замещение.

Лексическая деривация. Мотивирующая основа. Критерии выделения мотивирующего и мотивированного слова. Базовые понятия лексической деривации: словообразовательное значение, словообразовательный тип, словообразовательная модель, морфонологические явления состава слова, способ словообразования, словообразовательный формант, словообразовательная цепочка, словообразовательное гнездо.

Способы словообразования в русском языке. Неморфологические: лексико-семантический, морфолого-синтаксический, лексико-синтаксический. Морфологический способ словообразования, его разновидности: аффиксация (чистая, смешанная), безаффиксный способ, сложение (чистое, сложно-суффиксальное), аббревиация, обратное словообразование.

МОРФОЛОГИЯ

Общие вопросы морфологии. Морфология как раздел грамматики. Основные понятия морфологии: грамматическое значение, способы и средства выражения грамматических значений, грамматическая форма слова, парадигма, грамматическая категория.

Части речи в русском языке. Проблема распределения слов по частям речи. Система частей речи в русском языке. Явления переходности в системе частей речи. История изучения частей речи в русском языке.

Имя существительное. Имя существительное как часть речи. Лексико-грамматические разряды имён существительных в русском языке.

Категория рода имён существительных. Значение и грамматическое выражение категории рода. Распределение существительных по родам. Род несклоняемых имён существительных. Существительные общего рода. Колебания в роде имён существительных.

Категория числа имён существительных. Значение и грамматическое выражение категории числа. Существительные, употребляемые в формах обоих чисел. Существительные *singularia tantum*. Существительные *pluralia tantum*. Остатки двойственного числа.

Категория падежа имён существительных. Склонение существительных. Падеж как грамматическая категория. Падежная система в современном русском языке. Основные значения падежей. Средства выражения падежных значений. Способы определения падежей. Склонение имён существительных. Типы склонения существительных. Варианты падежных окончаний. Склонение существительных во множественном числе. Склонение существительных *pluralia tantum*. Разносклоняемые и несклоняемые имена существительные. Словообразование имен существительных.

Имя прилагательное. Имя прилагательное как часть речи. Лексико-грамматические разряды имён прилагательных в современном русском языке. Краткие формы имён прилагательных. Образование кратких форм. Отличие кратких форм от полных. Степени сравнения качественных прилагательных. Склонение прилагательных. Словообразование имен прилагательных.

Имя числительное. Имя числительное как часть речи. Лексико-грамматические разряды имен числительных. Вопрос о порядковых числительных. Значение, состав, структура, морфологические свойства и синтаксические особенности количественных числительных. Дробные числительные. Собирательные числительные. Неопределенно-количественные слова. Склонение имен числительных.

Местоимение. Вопрос о местоимении как части речи. Принципы классификации местоимений. Разряды местоимений. Грамматическая специфика и особенности употребления местоимений разных разрядов. Неместоименные слова в роли местоимений.

Глагол как часть речи. Грамматические категории русского глагола. Парадигма глагольного слова в русском языке. Спрягаемые и неспрягаемые формы глагола. Инфинитив: значение, оформление, грамматические функции. Основы глагола, их формообразующие возможности. Классы глаголов в русском языке. Спряжение глаголов.

Категория вида глагола. Категория вида как специфическая особенность русского глагола. Понятие совершенного и несовершенного вида. Видовая пара. Критерии видовой парности глаголов. Способы глагольного видообразования: имперфективация, перфективация, супплетивизм основ. Типы видовой корреляции. Особенности образования видовых пар у глаголов движения. Одновидовые и двувидовые глаголы. Связь категории вида со способами глагольного действия. Классификация русских глаголов по способам глагольного действия.

Категория залога глагола. Переходные и непереходные глаголы. Возвратные глаголы и их отношение к соответствующим невозвратным. Конструкции актива и пассива. Вопрос о категории залога в русской грамматике. Система залоговых отношений в современном русском языке.

Категория наклонения глагола. Общая характеристика категории наклонения. Значение и употребление форм изъявительного наклонения. Общее и частные значения сослагательного наклонения. Особенности функционирования форм сослагательного наклонения. Повелительное наклонение: значение, состав и образование форм, их функционирование. Переносное употребление форм наклонений. Употребление инфинитива в значении различных наклонений.

Категория времени глагола. Время как грамматическая категория глагола. Абсолютное и относительное употребление форм времени. Основные значения относительного времени. Система глагольных времен в современном русском языке. Образование временных форм. Значение и употребление глагольных форм времени.

Категория лица глагола. Категории рода и числа у глагола. Лицо как грамматическая категория. Образование личных форм. Глаголы с неполным набором форм лица. Безличные глаголы в русском языке. Категория рода и числа у глаголов.

Причастие. Статус причастия как особого лексико-грамматического разряда. Категории времени и залога у причастий. Образование действительных и страдательных причастий. Краткие и полные формы причастий. Переход причастий в прилагательные и существительные.

Деепричастие. Лексико-грамматический статус деепричастия. Образование деепричастий.

Наречие. Наречие как часть речи. Разряды наречий по значению. Семантические группы определительных и обстоятельственных наречий. Грамматические свойства наречий на *-о*, *-е*. Образование наречий.

Слова категории состояния. Категория состояния как особая часть речи в русском языке. Лексико-грамматические признаки слов категории состояния. История постановки и разработки вопроса о категории состояния. Отличие слов категории состояния от омонимичных форм – кратких прилагательных среднего рода, наречий на *-о* и имен существительных. Образование слов категории состояния.

Служебные части речи. Предлог. Понятие о служебных частях речи, их отличие от знаменательных слов. Предлог как часть речи. Семантика предлогов. Предлоги и падежи. Формальная организация предлогов. Разграничение предлогов и омонимичных им знаменательных частей речи.

Служебные части речи. Союз. Частица. Союз как часть речи. Семантика и употребление союзов. Классификация союзов. Образование союзов. Употребление слов других лексико-грамматических разрядов в значении союзов. Частицы как особый лексико-грамматический разряд. Классификация частиц.

Модальные слова. Междометия. Звукоподражания. Модальные слова как особый лексико-грамматический разряд слов. Семантико-функциональные группы модальных слов. Образование модальных слов. Междометия как особый лексико-грамматический разряд слов. Семантические группы междометий. Грамматические свойства и структура междометий. Вопрос о звукоподражаниях.

СИНТАКСИС

Основные понятия синтаксиса. Предмет синтаксиса как раздела грамматики. Синтаксис в системе языка, его связь с морфологией и лексикой. Синтаксические единицы языка. Синтаксические связи и отношения. Основные синтаксические средства русского языка. Этапы развития русской синтаксической науки. Важнейшие достижения в области синтаксиса русского языка.

Словосочетание как единица синтаксиса. Понятие о словосочетании. Различные подходы к словосочетанию в современной синтаксической науке. Основные признаки словосочетания. Соотношение словосочетания с другими единицами языка: словосочетание и слово; словосочетание и предложение. Словосочетание среди других сочетаний слов. Форма и грамматическое значение словосочетания.

Классификация словосочетаний. Классификация словосочетаний по степени семантической спаянности компонентов. Основные типы цельных словосочетаний, их отличия от фразеологических сочетаний. Классификация словосочетаний по структуре. Типы сложных словосочетаний. Лексико-грамматические типы словосочетаний (по морфологической природе стержневого слова). Виды словосочетаний по характеру синтаксических отношений между их компонентами (по грамматической семантике).

Виды подчинительной связи в словосочетании. Общая характеристика подчинительной связи. Согласование и его разновидности. Соотношение согласования и параллелизма форм. Управление и его виды. Вопрос о сильном и слабом управлении. Примыкание как способ подчинительной связи. Вопрос об именном примыкании.

Предложение как основная единица синтаксиса. Общее понятие о предложении. Различные подходы к определению предложения. Основные признаки предложения. Понятие предикативности. Способы ее выражения: категории модальности, синтаксического времени и лица. Интонация как свойство предложения.

Организация простого предложения. Понятие о трехаспектной организации простого предложения. Соотношение разных сторон организации предложения. Формальная устроенность простого предложения. Понятие структурной схемы предложения. Парадигма предложения. Семантическая структура предложения. Коммуникативная организация предложения. Актуальное членение предложения, средства его выражения.

Классификация предложений в современном русском языке. Критерии классификации предложений в современном русском языке. Типы предложений по структуре. Функциональные типы предложений. Виды предложений по эмоциональной окраске. Классификация предложений по характеру предикативных отношений (по модальности). Система структурно-семантических типов простого предложения (по характеру членимости / нечленимости; по составу главных членов; по наличию / отсутствию второстепенных членов; по наличию структурно обязательных членов предложения; по наличию / отсутствию осложняющих членов предложения).

Главные члены двусоставного предложения. Понятие членов предложения как структурно-семантических компонентов. Главные и второстепенные члены. Вопрос об обязательных и факультативных членах предложения. Грамматическая основа двусоставного предложения. Подлежащее как компонент предикативного минимума предложения. Семантика подлежащего. Способы выражения подлежащего. Понятие о сказуемом. Его семантика и структура. Структурно-семантические типы

сказуемого в русском языке: простое глагольное; составное глагольное; составное именное. Вопрос о сложном сказуемом. Предикативная связь главных членов, ее виды.

Односоставные предложения. Понятие односоставного предложения. Специфика выражения предикативности в односоставных предложениях. Их место среди других типов простого предложения. Вопрос об односоставном предложении в истории русского языкознания. Главный член односоставных предложений, его отличие от главных членов двусоставных предложений. Структурно-семантические разновидности односоставных предложений. Спорные вопросы классификации односоставных предложений. Характерные особенности различных типов глагольных односоставных предложений. Понятие о номинативных предложениях. Их семантико-функциональные разновидности. Конструкции, по форме совпадающие с номинативными предложениями. Вопрос о генитивных предложениях. Вопрос о вокативных предложениях. Соотношение различных видов односоставных предложений с двусоставными. Переходные конструкции в синтаксисе односоставных и двусоставных предложений.

Второстепенные члены предложения. Понятие о второстепенных членах предложения. Принципы классификации второстепенных членов предложения. Определение, его разновидности. Вопрос о приложении как особой разновидности определения. Дополнение, его виды. Обстоятельство, разряды обстоятельств. Второстепенные члены предложения с синкретичной семантикой. Понятие детерминанта, семантические разновидности детерминантов. Способы разграничения второстепенных членов предложения.

Неполные предложения. Полные и неполные предложения. Функционально-структурные разновидности неполных предложений.

Осложненное предложение. Понятие об осложненном предложении. История изучения осложняющих конструкций. Виды осложнения простого предложения. Особенности синтаксической организации простого осложненного предложения.

Предложения с однородными членами. Понятие о синтаксической однородности и однородных членах предложения. Признаки однородных членов предложения. Структура и семантика блока однородных членов предложения.

Средства выражения однородности. Обобщающие слова при однородных членах предложения. Однородные и неоднородные определения, критерии их разграничения. Вопрос о предложениях с однородными сказуемыми. Предлоги при однородных членах. Согласование в предложениях с однородными членами: форма сказуемого в предложениях с однородными подлежащими; форма определяемого слова при нескольких определениях, соединенных союзами.

Предложения с обособленными членами. Понятие об обособлении. Краткая история разработки вопроса об обособленных членах предложения. Основные условия обособления. Предложения с полупредикативными

обособленными членами: предложения с согласованными и несогласованными определениями; предложения с обособленными приложениями; предложения с обособленными обстоятельствами. Сравнительные обороты, их значение и морфологическое выражение.

Обособление уточняющих членов предложения. Пояснительные члены предложения. Обособленные обороты с выделительным значением. Присоединительные конструкции.

Смысловые и стилистические функции обособленных членов предложения. Знаки препинания в предложениях с обособленными членами.

Предложения с вводными и вставными конструкциями. Понятие о вводных конструкциях. Формальные признаки вводности. Морфологическое выражение вводных слов. Функционально-семантические разряды вводных конструкций. Разграничение вводных и омонимичных им слов. Вводные предложения, их структурные разновидности.

Вставка как синтаксическое явление. Отличие вставных единиц от вводных. Семантика и структура вставных компонентов.

История изучения вводных и вставных конструкций. Пунктуация в предложениях, осложненных вводными и вставными словами, словосочетаниями, предложениями. Стилистические функции вводных и вставных конструкций.

Предложения с обращением. Понятие об обращении. Семантика обращений. Способы выражения обращения. Первичные и вторичные функции обращения. Принципы отграничения обращений от других синтаксических категорий.

Общие вопросы теории сложного предложения. Понятие о сложном предложении. Трехаспектный подход к изучению сложного предложения. Черты различия простого и сложного предложения. Особенности внутреннего строения предикативных единиц. Вопрос о названии частей сложного предложения. Строение и грамматическое значение сложного предложения. Средства связи предикативных единиц.

Сочинение и подчинение как традиционная оппозиция при построении типологии сложного предложения. Учение о сочинении и подчинении в русской грамматике. Грамматическая суть оппозиции сочинения и подчинения. Факторы, участвующие в формировании сочинительных и подчинительных отношений между частями СП. Типы переходных конструкций между сложносочиненными и сложноподчиненными предложениями. Виды подчинительной связи в сложном предложении.

Классификация сложных предложений. Традиционная и структурно-семантическая классификации сложных предложений. Типы сложных предложений: по наличию / отсутствию союзных средств связи (по характеру синтаксической связи); по количеству предикативных частей; по характеру модели; по возможности изменения порядка предикативных единиц в составе сложного предложения; по открытости / закрытости структуры. Функциональные типы сложных предложений. Виды сложных предложений

по эмоциональной окраске. Многоуровневый характер классификации сложных предложений.

Сложносочиненное предложение. Понятие о сложносочиненном предложении, его структура и семантика. Средства связи предикативных частей в сложносочиненном предложении. Принципы классификации сложносочиненных предложений. Основные структурно-семантические виды сложносочиненных предложений. Предложения однородного и неоднородного состава. Сложносочиненные предложения фразеологизированной структуры.

Сложноподчиненное предложение. Понятие о сложноподчиненном предложении. Общая характеристика средств связи частей сложноподчиненного предложения. Приемы разграничения союзов и союзных слов.

Классификация сложноподчиненных предложений. Принципы классификации сложноподчиненных предложений. Структурно-семантическая классификация сложноподчиненных предложений. Предложения нерасчлененной и расчлененной структуры.

Сложноподчиненные предложения нерасчлененной структуры. Структурно-семантические типы нерасчлененных сложноподчиненных предложений. Характеристика сложноподчиненных предложений с присловной связью: сложноподчиненных предложений с присубстантивно-атрибутивными придаточными; с изъяснительно-объективными придаточными; с прикомпаративными придаточными. Сложноподчиненные предложения с приместоименной придаточной частью: местоименно-соотносительные СПП; местоименно-союзные СПП.

Сложноподчиненные предложения расчлененной структуры. Отличие сложноподчиненных предложений расчлененной структуры от сложноподчиненных предложений нерасчлененной структуры. Структурно-семантические типы расчлененных СПП.

Бессоюзное сложное предложение. Понятие о бессоюзном сложном предложении. Различные точки зрения на грамматическую природу бессоюзного сложного предложения в русском языкознании. Особенности структуры бессоюзного сложного предложения. Средства связи компонентов бессоюзного сложного предложения. Типы бессоюзного сложного предложения. Основные смысловые отношения между частями бессоюзных предложений. Многочленные БСП.

Многочленные сложноподчиненные предложения. Общая характеристика сложноподчиненных предложений с несколькими придаточными. Классификация МСПП: предложения с последовательным подчинением; предложения с однородным соподчинением; предложения с неоднородным соподчинением. Пунктуация в МСПП.

Сложные синтаксические конструкции. Общая характеристика многочленных сложных предложений с разными видами связи. Понятие об уровнях членения. Вопрос о доминирующей (ведущей) связи. Различные

комбинации сочинения, подчинения и бессоюзия в сложных многокомпонентных предложениях.

Сложное синтаксическое целое. Средства связи предложений в ССЦ. Тематическое единство ССЦ. Абзац как композиционно-смысловая единица. Соотношение абзаца и ССЦ.

Монологическая и диалогическая речь. Монолог и диалог как формы организации связной речи. Основные различия между монологической и диалогической речью. Период как особая форма организации монологической речи и стилистическая фигура, его строение. Диалогическое единство как форма организации диалогической речи. Способы связи реплик диалога. Основные разновидности диалогических единств.

Чужая речь. Способы передачи чужой речи в современном русском языке. Конструкции с прямой речью, разновидности их строения. Понятие косвенной речи. Правила преобразования прямой речи в косвенную. Несобственно-прямая речь как особая форма свободной передачи чужой речи.

Пунктуация. Основные принципы современной русской пунктуации. Виды знаков препинания, их функции. Краткие сведения из истории русской пунктуации.

Рекомендовані джерелі інформації

1. Виды лингвистического анализа в образцах и комментариях : учебное пособие для студ. высш. уч. завед. / Под ред. А. А. Силки. 2-е изд., испр. и доп. Сумы, 2015.
2. Демидова К. И., Зуева Т. А. Современный русский литературный язык. М., 2007.
3. Камынина А. А. Современный русский язык. Морфология. 2-е издание. М., 2010.
4. Касаткин Л. Л. Современный русский язык : Фонетика. М., 2006.
5. Крысин Л. П. Современный русский язык. Лексическая семантика. Лексикология. Фразеология. Лексикография : учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. М. : Академия, 2009.
6. Кустова Г. И.. Синтаксис современного русского языка: курс лекций. М., 2017.
7. Осипова Л. И. Морфология современного русского языка : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Академия, 2010.
8. Рахманова Л.И., Суздальцева В.Н. Современный русский язык. М., 2010.
9. Розенталь Д. Э., Голуб И. Б., Теленкова М. А. Современный русский язык. М., 2008.

10. Современный русский литературный язык : учебник / под ред. В. Г. Костомарова, проф. В. И. Максимова. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2010.
11. Современный русский язык / Л. А. Новиков, Л. Г. Зубкова, В. В. Иванов и др.; под общ. ред. Л. А. Новикова. СПб, 2001.
12. Современный русский язык. Морфология и синтаксис : учеб. пособие для студентов учреждений сред. проф. образования / [Н. Г. Блохина и др.]; под ред. Н. Г. Блохиной. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004.
13. Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц. В 2 ч. Ч. 1. Фонетика и орфоэпия. Графика и орфография. Лексикология. Фразеология. Лексикография. Морфемика. Словообразование / В. В. Бабайцева, Н. А. Николина, Л. Д. Чеснокова и др.; под ред. Е.И. Дибровой. М., 2008.
14. Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц. В 2 ч. Ч. 2. Морфология. Синтаксис / В. В. Бабайцева, Н. А. Николина, Л. Д. Чеснокова и др.; под ред. Е. И. Дибровой. М., 2008.
15. Современный русский язык. В 3-х т. Т. 3. Синтаксис: учебник и практикум для бакалавриата / С. М. Колесникова, Н. А. Николина, В. А. Лаврентьев и др; под ред. С. М. Колесниковой. М., 2015.
16. Современный русский язык / под общ. ред. С. Г. Ильенко. М., 2016.

IV. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Специфіка античної літератури і її роль у світовому літературному процесі. Предмет і завдання курсу «Антична література». Місце і значення античної літератури в циклі літературознавчих дисциплін. Особливості розвитку античної літератури. Давньогрецька і давньоримська літератури як складові античної.

Антична міфологія. Міф як історико-культурна категорія. Давньогрецька міфологія як основа і арсенал європейської літератури. Роль давньоримській міфології в розвитку світового літературного процесу.

Епічні жанри античної літератури.

Античний епос, його специфіка, види, особливості розвитку в Стародавній Греції і Римі. Гомерівський епос. Генеалогічний та дидактичний епос Гесіода. Антична байка.

Антична лірика, етапи її розвитку, жанрові і тематичні різновиди. Інваріанти архаїчної лірики. Елліністична поезія. Специфіка творчості римських поетів.

Антична драматургія. Генезис, види, особливості розвитку античної драматургії. Роль театру в Стародавній Греції і Стародавньому Римі. Давньогрецька трагедія. Трагедія в стародавньому Римі. Жанрова специфіка античної комедії.

Своєрідність античної прози. Антична класифікація прози: історіографія, красномовство, філософія. Розвиток ораторського мистецтва. Філософська проза Аристотеля і Платона. Особливості епістолярної і сатиричної прози. Специфіка античного роману.

Зарубіжна література Середніх віків та Відродження

Естетичні домінанти середньовічної літератури. Особливості розвитку середньовічної літератури: витоки, періодизація, видова варіативність. Вектори розвитку літератури раннього середньовіччя. Жанрово-видова і тематична розмаїтість літератури зрілого середньовіччя.

Ціннісні пріоритети європейської літератури доби Відродження. Історико-культурна атмосфера і загальна характеристика доби Відродження в Західній Європі. Специфіка понять «Відродження», «гуманізм», «ренесансний гуманізм». Національні особливості європейського Ренесансу. Роль епохи Відродження у процесі подальшого розвитку світової літератури.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА XVII-XVIII СТОЛІТЬ

Вектори розвитку європейської літератури XVII століття.

Іспанська література XVII століття. Ренесансний реалізм та іспанське бароко: художня своєрідність, представники. Французька література XVII століття. Естетичні принципи П. Корнеля і Ж. Расіна. Жанр трагедії у

творчості письменників. Французька комедія XVII століття. Ідейні пріоритети творчості Ж.-Б. Мольєра.

Культурно-історичні, естетичні та художні доміанти епохи Просвітництва. Англійська література XVIII століття. Роль Д. Дефо у формуванні художніх принципів англійського Просвітництва. Літературна діяльність Дж. Свіфта. Творча особистість Р. Бернса, ідейно-тематичний діапазон лірики поета. Французька література XVIII століття. Літературно-філософська діяльність французьких просвітителів. Німецька література доби Просвітництва. Творчість поетів «Бурі і штурму». Роль І.-В. Гете в розвитку німецької і світової літератури XVIII століття. Жанрові різновиди творчості письменника.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ: ДОБА РОМАНТИЗМУ

Специфіка формування романтичної естетики у світовій літературі XIX століття. Передумови і причини виникнення романтизму як естетичної системи і літературного напрямку. Етапи розвитку романтизму в його національних варіантах. Поліваріативність проявів романтичної літератури. Риси поетики романтизму.

Німецька література доби романтизму. Особливості культурної революції в Німеччині на рубежі XVIII-XIX століть. Діяльність ієнського та гейдельберзького гуртків романтиків. Оригінальність творчості Е. Т. А. Гофмана, жанрова своєрідність його літературної спадщини. Художні пріоритети й еволюція творчості Г. Гейне.

Французька література доби романтизму. Специфіка формування романтизму у Франції. Періодизація французького романтизму. Творчі пошуки ранніх поетів-романтиків. Роль В. Гюго в реалізації естетичних принципів мистецтва нового часу. Жанрово-стильові особливості творчості В. Гюго.

Англійська література доби романтизму. Етапи розвитку романтичної літератури в Англії. Особливості раннього англійського романтизму. Творчість В. Блейка і поетів-«озерників». Значення творчості Дж. Байрона для формування художніх пріоритетів англійського та європейського романтизму. Специфіка понять «байронізм», «байронічний герой». Лірика, ліро-епічні та драматичні поеми письменника. Історичний роман у творчості В. Скотта.

Особливості формування американської літератури доби романтизму.

Історичні та культурні передумови становлення американського романтизму. Національна своєрідність літератури США. Ранній американський романтизм. Новелістика В. Ірвінга. Жанрові інваріанти романістики Дж. Ф. Купера. Пізній американський романтизм: творчі пошуки Е. А. По, М. Готорна, Г. Мелвілла. Оригінальність поетичної спадщини В. Вітмена.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ: ДОБА РЕАЛІЗМУ

Реалізм як художня система і творчий метод. Історичні та культурні передумови виникнення реалізму у світовій літературі ХІХ століття. Періодизація розвитку. Принципи відображення дійсності, механізми типізації, причинно-наслідкові зв'язки художніх явищ у рамках реалістичної літератури. Концепція особистості у творчості письменників-реалістів. Жанрова своєрідність реалістичної літератури.

Етапи розвитку французького реалізму. Специфіка становлення французького реалізму. Літературна діяльність Ф. Стендаля в контексті утвердження реалістичної естетики. Фундаментальність художнього відображення дійсності в «Людській комедії» О. де Бальзака. Жанрово-стильові особливості творчості П. Меріме.

Французький реалізм 50-70-х років ХІХ ст. «Об'єктивний стиль» Г. Флобера та його реалізація в романі «Пані Боварі». Французький натуралізм, його зв'язок з реалістичною естетикою. Шляхи трансформації французького реалізму кінця ХІХ століття.

Вектори формування реалістичної літератури Англії і США. Творчість Ч. Діккенса в контексті естетичних пріоритетів англійського реалізму, специфіка авторської інтерпретації актуальних проблем часу. Літературна спадщина В. Теккерея. Національна самобутність раннього реалізму в США, її відображення в аболіціоністській прозі. Особливості творчої реалізації Марка Твена. Жанрово-стильова спрямованість творчості Джека Лондона.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ДОБИ МОДЕРНІЗМУ

Естетичні пріоритети модерністської поезії межі ХІХ-ХХ століть. Культурно-історичне тло епохи. Європейський декаданс, роль Ш. Бодлера у становленні літератури нового типу. Художня своєрідність європейського символізму кінця ХІХ століття. Творчість П. Верлена й А. Рембо. Авангардистські та модерністські тенденції в поезії початку ХХ століття. Широкий спектр літературних течій і програм. Поетична спадщина найбільш яскравих представників епохи.

Стильова варіативність модерністської прози. Вплив філософських, наукових, соціологічних, культурологічних концепцій на формування естетики модернізму. Теорія естетизму у творчості О. Вайльда. Експресіонізм у творчості Ф. Кафки. Модерністські принципи відображення дійсності у творчості М. Пруста. Специфіка індивідуального авторського стилю Дж. Джойса. Вплив модернізму як естетичної системи на подальший розвиток світової літератури.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТОЛІТТЯ

Художні рецепції історичних процесів у зарубіжній літературі ХХ

століття. Історичне тло розвитку світової літератури ХХ століття. Ключові проблеми епохи і способи їх художнього осмислення.

Перша світова війна в інтерпретації романістів 20-30-х років ХХ століття. Антивоєнні романи Е.М. Ремарка, А. Барбюса, Е. Хемінгуея. Художня інтерпретація проблеми «втраченого покоління».

Жанр антиутопії у творчості зарубіжних письменників. Художня своєрідність повісті Дж. Оруелла «Скотоферма» та роману «1984».

Друга світова війна в літературних рецепціях (Б. Брехт, Г. Белль).

Національна специфіка англійської антиколоніальної прози. Проблемно-тематичний діапазон політичної прози Г. Гріна.

Загальнолюдські цінності в художній інтерпретації зарубіжних письменників. Ідейні пріоритети філософської прози ХХ століття.

Проблема відповідальності як лейтмотив творчості А. де Сент-Екзюпері. Проблемно-тематичний діапазон повісті «Планета людей». Філософізм та образна система казки «Маленький принц».

Позачасова актуальність повісті Е. Хемінгуея «Старий і море». Ідейні домінанти твору.

Специфіка латиноамериканського «магічного реалізму». Оригінальність роздумів про ціннісні пріоритети сучасності у творах Г. Гарсія Маркеса.

Література «фентезі» як зразок художнього синтезу. Міфосвіт Дж.Р.Р. Толкіна. Жанрово-стильова своєрідність та виховний потенціал повісті «Хоббіт, або Туди й назад» та трилогії «Володар пернів».

Конфлікт поколінь і шляхи його подолання в художньому осмисленні зарубіжних митців.

Рекомендовані джерела інформації

1. Андреев Л. История зарубежной литературы ХХ века. М., 2004. 560 с. URL: <https://www.twirpx.com/files/science/literature/foreign/history/>
2. Апенко Е.М., Белобратов А.В., Васильева Т.Н. и др. История зарубежной литературы XVIII века. М.: Высшая школа; Академия, 2001. 336 с.
3. Антична література. Греція. Рим : хрестоматія. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 864 с.
4. Гиленсон Б. История зарубежной литературы от античности до середины XIX века : Учебник для бакалавров. М. : Изд. Юрант, 2014. URL: <https://cdn1.ozone.ru/multimedia/1009094358.pdf>
5. Гугнин А. Зарубежная литература ХХ века : в 2-х томах. М., 2006. URL: <http://bookash.pro/ru>
6. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах: хрестоматія. Львів : Світ, 2000. 328 с.
7. Ерофеева Н. Зарубежная литература. XII век : Учебник для педагогических вузов. URL : <http://17v-euro-lit.niv.ru/>

8. Зарубежная литература XIX века. Реализм : хрестоматия историко-литературных материалов. М. : Наука, 1990. 384 с.
9. История западноевропейской литературы XIX в. : Франция, Италия, Испания, Бельгия. М. : Наука, 2003. 305 с.
10. История западноевропейской литературы. Средние века и Возрождение. 5-е изд., испр. и доп. М.: Академия, 2000. С. 54-78.
11. Кирилюк З. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм : Посібник для вчителя. Тернопіль: Астон, 2002. 259 с.
12. Ковалева Т. История зарубежной литературы (Вторая половина 19 – начало 20 веков). URL: <http://19v-euro-lit.niv.ru/>
13. Курціус Е. Європейська культура і латинське середньовіччя. Львів, 2007. 502 с.
14. Лосев А. Античная література. URL: <http://antique-lit.niv.ru/>
15. Мегела І. Історія давньогрецької літератури. Курс лекцій. К.: Основа, 2010. 528 с.
16. Мегела І. Історія Римської літератури. Монографія. Миколаїв, 2009. 276 с.
17. Мойсеїв І. Зарубіжна література в людинотворчому вимірі : книга для вчителя. К. : Генеза, 2003. 256 с.
18. Наливайко Д. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму. К. : Заповіт, 1997. 464 с.
19. Ніколенко О. Від Флобера до Аполлінера. Французька література другої половини XIX – початку XX століття. К. : Дніпро, 2005. 304 с.
20. Ніколенко О. Літературні епохи, напрями, течії. К.: Педагогічна преса, 2004. 128 с.
21. Ніколенко О. Бароко. Класицизм. Просвітництво: Посібник для вчителя. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 224 с.
22. Пахсарьян Н. История зарубежной литературы XVII века. М.: Высшая школа, 2007. 486 с.
23. Пащенко В.І., Пащенко Н.І. Антична література: Підручник. К. : Ленвіт, 2001. 427 с.
24. Підлісна Г. Антична література: [навч. посібник]. К. : Дніпро, 1992. 297 с.
25. Сидорченко Л. История зарубежной литературы XIII века. М. 2000. URL: <http://lit-prosv.niv.ru/>
26. Тронский И. История античной литературы. М., 2011. URL: <http://antique-lit.niv.ru/>
27. Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. Історія зарубіжної літератури. Львів, 1993. 376 с.

V. РОСІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА

ДРЕВНЕРУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Литература Киевской Руси, предпосылки ее возникновения, специфика, жанры.

Литература Киевской Руси, ее возникновения і развитие. Переводная, летописная и оригинальная литература Киевской Руси. Особенности летописания Киевской Руси. “Повесть временных лет”. Оригинальная литература Киевской Руси. “Поучение” Владимира Мономаха. “Слово о полку Игореве”. Структура, сюжет, образы, идея, художественные особенности.

Литература XIII – XVII веков. “Слово о погибели Русской земли”. «Хождение за три моря» Афанасия Никитина. Переводные повести. Публицистическая литература. Послания Ивана Грозного и Андрея Курбского. “Повесть о Петре и Февронии”. Сатирические, бытовые и беллетристические повести XVII в.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА XVII-XVIII ВЕКОВ

Литература Петровского времени и становление классицизма в России.

Литература Петровского времени. Феофан Прокопович – писатель, оратор, теоретик литературы. Поэтическое новаторство В.К. Тредиаковского. М.В. Ломоносов и его значение для русского классицизма.

Развитие русского классицизма и возникновение сентиментализма и просветительского реализма. Драматургия Д.И. Фонвизина. Особенности поэзии Г.Р. Державина. Н.М. Карамзин как основатель русского сентиментализма. Сатирические произведения И.А. Крылова. Значение русской литературы XVIII в. для последующего литературного процесса.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Русская литература XIX века как уникальное культурно-историческое явление. Общая характеристика литературы XIX века. Русская литература XIX века как уникальное культурно-историческое явление. Культурно-исторический контекст русской литературы XIX века. Основные периоды, их общая характеристика.

Особенности романтической литературы: синтез европейских традиций и национальных черт. А.С. Пушкин – родоначальник новой русской литературы. Общая характеристика психологического, философского и гражданского романтизма. Своеобразие русской романтической поэзии. Основные образно-философские оппозиции. Стилевая и жанровая полифония лирики. А.С. Пушкин – родоначальник

новой русской литературы и создатель современного русского литературного языка. Тематическое многообразие творчества А.С. Пушкина.

Своеобразие творчества М.Ю. Лермонтова и его место в развитии русской литературы. Жанрово-тематическое пространство творчества М.Ю. Лермонтова. Проявление темы одиночества в лирике поэта. Тема поэта и поэзии. Особенности пейзажной и философской лирики. Роман «Герой нашего времени»: идейный смысл произведения, его место в истории русской литературы.

Художественная реализация эстетики романтизма в творчестве Н.В. Гоголя. Идеино-эстетическое формирование писателя. Романтические тенденции сборников «Вечера на хуторе близ Диканьки» и «Миргород». тематике. Черты реализма в «Петербургских повестях». Композиционно-стилевое своеобразие поэмы «Мертвые души». Драматургия Н.В. Гоголя.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Своеобразие реализма как направления.

Особенности развития поэзии второй половины XIX века. Лирика Н.А. Некрасова. Создание лиро-эпических полотен – первые поэмы о жизни крестьянства («Коробейники», «Мороз, Красный нос»). Социальный смысл, широта отражения, фольклорная основа, народность поэмы «Кому на Руси жить хорошо».

Ф. И. Тютчев. Основные темы поэзии писателя. Эволюция любовной лирики. «Денисьевский цикл». Тема народа в лирической поэзии Тютчева. Восприятие дисгармоничности мира, стремление к гармонии и красоте. Психологизм лирики.

А. А. Фет. Мир личных переживаний, воспевание красоты мироздания в лирике Фета. Новаторский характер поэзии Фета. Обращение к изменчивым, неуловимым, неопределённым, мимолётным явлениям душевной жизни и природы. Мастерская передача их намёками, ассоциациями, символикой.

Прозаическая доминанта в литературе 60 – 90-х годов XIX века.

Тургеневские романы – новая ступень в развитии критического реализма. Романы «Рудин», «Дворянское гнездо», «Накануне». «Отцы и дети» как разновидность «нового» романа.

Ф. М. Достоевский. «Преступление и наказание». Социально-философская и нравственно-психологическая проблематика. Злободневность и полемичность, драматизм и динамизм сюжета. Образ Раскольникова.

Л. Н. Толстой. «Анна Каренина» — «живой, горячий» роман о современности. Специфика художественного отражения в нем взглядов и настроений Толстого накануне перелома в его мировоззрении. «Мысль семейная» — основа поэтической структуры романа. «Война и мир» — героико-патриотический роман-эпопея. Синтетичность жанровой формы. Творческая история, исторические и общественно-бытовые источники. Широта охвата действительности; основные конфликты. «Мысль народная»

и способы ее раскрытия в «Войне и мире».

А. П. Чехов. Изображение духовного оскудения личности, косности и пошлости быта, «уклонений от нормы», трагизма социального бытия и поэтизация творческого труда, утверждение красоты реальной действительности («Попрыгунья», «Анна на шее», «Ионыч», «Учитель словесности», «Человек в футляре», «Крыжовник», «Черный монах»).

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА РУБЕЖА XIX-XX ВЕКОВ

Общая характеристика литературы конца XIX – начала XX века.

Конец XIX – начало XX в. как переломный момент в истории России. Основные художественные системы в литературе рубежа веков: реализм и модернизм.

Традиции реалистической классики и новые черты реализма в творчестве И. А. Бунина и А.И. Куприна.

Особенности лирики И.А. Бунина. Проза 90-х – начала 900-х гг. «Антоновские яблоки». Жизнь и творчество в эмиграции (1920 – 1953). Роман «Жизнь Арсеньева» как художественная автобиография Бунина. Жанровая специфика романа. Украинская тематика в творчестве писателя.

Жанрово-тематическое многообразие творчества А.И. Куприна. Ранние рассказы и повести, очерки «Киевские типы». Повесть «Молох» как итог наблюдений писателя за процессом становления капитализма. Проблема «естественного» человека в творчестве Куприна (повесть «Олеся»). Произведения о любви («Суламифь», «Гранатовый браслет»). Украинская тематика в творчестве писателя.

модернизм в русской поэзии XX века.

А.А. Блок как представитель русского символизма: лирика, поэма «Двенадцать».

Акмеизм как литературное направление. Творчество Н. Гумилёва, С. Городецкого, А. Ахматовой, О. Мандельштама.

В. В. Маяковский. Сложность и противоречивость ранней поэзии. Особенности формы ранней поэзии Маяковского. Метафорическая усложненность и установка на упрощенность образной системы.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Основные тенденции развития русской литературы первой половины XX века. Традиции классики и новаторство в художественном открытии нового мира. Проблема внутренней периодизации литературного процесса на этом историческом этапе. Классовая борьба в литературе и идейное размежевание литературных сил. Литературные группировки и течения.

Поэтические искания в литературе 20-50 годов.

Общая характеристика литературного процесса, его сложности.

Творчество В. Маяковского. Поэт и революция 1917 года. Поиски новых форм изображения борьбы двух миров: пьеса «Мистерия-буфф»,

поэма «150000000». Работа в «Окнах Роста». Жанр лирики, ее основные темы, идеи, образы. Лирический герой поэзии Маяковского. Жанр поэмы. Общественное и личное в лирико-философских поэмах «Люблю» и «Хорошо!». Синтез в них эпоса и лирики. Сатира Маяковского. Произведения разных жанров на сатирическую тему.

Творчество С. Есенина. Раннее творчество. Тема и образ России. Своеобразие лирического героя. Трагизм противоречий между городской цивилизацией и крестьянством («Сорокоуст»), революционной новью и патриархальным укладом (цикл «Москва кабацкая»). Идеино-художественная эволюция поэта в 1924 – 1925 гг. («Русь советская», «Русь уходящая», «Письмо к женщине»). Поэма «Анна Снегина». Соотношение лирического и эпического в ее идейно-художественной структуре. Образ Анны Снегиной, его эволюция. Образ лирического героя. Особенности поэтики.

Поэзия 30-х годов. Новаторские поиски поэтов старшего поколения: А. Ахматовой, Б. Пастернака, Н. Заболоцкого, В. Луговского, Н. Тихонова, М. Светлова, Д. Кедрина. Приход поэтической молодежи: А. Твардовский, Л. Мартынов, Я. Смеляков, К. Симонов, О. Берггольц и др.

Творчество М. Цветаевой. Трагизм человеческой и писательской судьбы. Романтические мотивы в ранней лирике. Автобиографичность и лиризм творчества М. Цветаевой. Важнейшие темы ее произведений – любовь, Россия, творчество. Напряженный монолог-исповедь, драматизированные лирические сюжеты, песенное начало, фольклорные ритмы в лирике М. Цветаевой, своеобразие поэтического синтаксиса.

Жанрово-тематическое своеобразие русской прозы.

Тема гражданской войны в прозе первой половины XX века. Роман А. Фадеева «Разгром»: композиция, конфликты, сюжет, главные герои. Мастерство психологического анализа. Сатира 20-х годов. Творчество М. Зощенко и И. Ильфа и Е. Петрова.

Творчество М. Горького. Отношение Горького к событиям революции и гражданской войны. Цикл статей «Несвоевременные мысли». Культурно-организаторская деятельность в первые годы после революции. Завершение трилогии «Мои университеты». Жанр литературного портрета. Создание монументальных эпических произведений. Роман «Дело Артамоновых». Роман-эпопея «Жизнь Клима Самгина», философско-историческая концепция Горького.

Творчество М. Булгакова. Сатира 20-х годов. «Дьяволиада», «Роковые яйца», «Собачье сердце». Роман «Белая гвардия». Судьбы русской интеллигенции и культуры. «Мастер и Маргарита». Философско-историческая концепция, проблема художественного метода. Образы. Роман и евангельский миф. М. А. Булгаков и Украина.

Творчество А. Платонова. Ранняя публицистика, первые поэтические опыты. Сборники рассказов и повестей 1927–1928 гг. Сатира Платонова. «Город Градов», «Государственный житель». Общая характеристика романа «Чевенгур», повестей «Котлован», «Ювенильное море». Повесть «Впрок».

Основные темы прозы 30-х годов. «Производственная» проза, ее внутренняя противоречивость в постижении и изображении современной действительности. Дальнейшее формирование философской прозы. Тема воспитания в произведениях Н. Островского и А. Макаренки.

Творчество А. Н. Толстого. Дооктябрьское творчество писателя. Творчество советского периода. Изображение белой эмиграции («Рукопись, найденная под кроватью», «Ибикус», «Эмигранты»). Принципы освоения новой действительности («Голубые города», «Гадюка»), научная фантастика («Аэлита», «Гиперболоид инженера Гарина»). Трилогия «Хождение по мукам». Роман «Петр Первый». Пути и художественные принципы изображения исторической эпохи. Влияние сталинизма на творчество Толстого (документальная повесть «Хлеб», киносценарий «Петр Первый», диалог об Иване Грозном), отступление от принципов историзма. Деятельность в годы войны. Публицистика, «Рассказы Ивана Сударева». Произведения для детей.

Литература периода военных лет (1939–1945 гг.).

Роль писателей в борьбе за победу. Публицистика, ее роль в эти годы. «Малая проза», ее многообразие. Первые опыты эпического освещения войны (А. Бек, К. Симонов, Б. Горбатов, Л. Леонов и др.). Романы «Они сражались за родину», «Молодая гвардия». Две редакции романа «Молодая гвардия», традиции и новаторство в романе.

Тематическое, жанровое и стилевое многообразие поэзии военных лет. Широкая популярность лирики в эти годы. Развитие жанра поэмы. Патриотические мотивы в творчестве А. Ахматовой.

Актуальность и действенность драматургии периода военных лет. Типы конфликтов и разнообразие драматургических жанров.

Творчество Б. Пастернака. Жизненный путь писателя. Вечные темы в творчестве Б. Пастернака. Яркая изобразительность ранних произведений, стремление передать в стихах сложное состояние души. Особенности поэзии Б. Пастернака: прерывистая динамика ритмико-интонационного строя стиха, раскованный синтаксис, неожиданные метафоры, густая образность, детализация, обилие аллитераций, ассонансов.

«Поэтическая исповедь» Пастернака (Лихачев) в романе «Доктор Живаго». Эпический охват событий, гуманистический пафос произведения. Особенности лирической прозы писателя: поэтическое мировосприятие главного героя, автобиографические мотивы, система лейтмотивов.

Б. Пастернак как переводчик. Присуждение Б. Пастернаку в 1958 году Нобелевской премии по литературе.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI века

Литература середины 50-х – начала 90-х годов. Обновление духовной жизни общества после XX съезда партии, воздействие его решений на развитие культуры, литературы, искусства.

Содержательная критика деформаций общественной жизни в романах В. Дудинцева «Не хлебом единым», Г. Николаевой «Битва в пути». Значение произведений А. Солженицына «Один день Ивана Денисовича», «Матренин двор», «Случай на станции Кречетовка». «Костер» К. Федина – одно из первых произведений о разрушении личности при господстве командно-административной системы. Незавершенность процессов демократизации, отход от достигнутых позиций. Бюрократизация работы творческих союзов. Запрещение книг «Доктор Живаго» Б. Пастернака, «Архипелаг ГУЛАГ», «Август четырнадцатого» А. Солженицына, «Жизнь и судьба» В. Гроссмана. Обнажение в них болевых точек нашей общественной жизни, освещение «белых пятен» национальной истории.

Творчество А. Твардовского. Начало творческого пути, формирование творческой индивидуальности. Поэма «Страна Муравия» в контексте поэзии 30-х годов, современное ее прочтение. Твардовский в годы войны. «Василий Тёркин» как основной итог творчества военных лет. Особенности композиции, своеобразие жанра этого произведения.

«Дом у дороги» как модель художественного мира А. Твардовского. Трансформация эпической поэмы и лирики в философскую. Поэма «За далью – даль», ее композиция, образ рассказчика. Лирико-философская поэма «По праву памяти» и история ее публикации. Лирика позднего Твардовского, ее основные темы.

А. Твардовский – редактор «Нового мира». Публицистика, книга «Заметки о литературе».

Творчество М. Шолохова. Основные черты творчества М. Шолохова. Сборники «Донские рассказы» и «Лазоревая степь». Тип конфликта и характерология.

Эпопея «Тихий Дон». Социально-философская концепция и художественная структура эпопеи. «Судьба народная» как главная тема произведения. «Судьба человеческая» в романе. Григорий Мелехов как трагический характер, истоки и причины его трагедии. Дискуссии об этом образе. Женские образы в романе. Особенности поэтики шолоховской эпопеи. Полемика об авторстве «Тихого Дона».

«Поднятая целина». Художественное воссоздание трагических противоречий эпохи коллективизации. Современные дискуссии о романе. Творчество в период войны. «Наука ненависти», «Они сражались за родину», публицистика. Малый эпос, рассказ «Судьба человека».

Литература второй половины 60-х годов XX – начала XXI века. Общественно-литературная обстановка в стране. Основные идейно-художественные тенденции в прозе. Формирование лирической прозы, ослабление эпических жанров, развития жанра философского романа. «Военная» тема, новые тенденции в ее освещении, творчество К. Симонова, В. Быкова, Б. Васильева, В. Астафьева и др. «Деревенская» проза. Произведения В. Белова, Ф. Абрамова, В. Распутина, Нравственные искания в прозе В. Тендрякова, Ю. Трифонова, В. Шукшина.

Пути развития поэзии этого периода. Многообразие течений в лирике.

«Громкая» и «тихая» поэзия. Поэзия Н. Рубцова. «Городская» поэзия В. Высоцкого, Ю. Визбора, Ю. Кима и др.

Идейно-художественные искания в драматургии, расширение ее тематики. Дискуссии о герое и конфликте драмы. Основные темы драматургических произведений, Творчество А. Вампилова.

Отражение в лучших произведениях этого периода кризисных явлений, стагнации жизни, деформации личности. Общая характеристика литературной жизни последних десятилетий XX – начала XXI века. Духовное обновление общества. Переосмысление истории, оценка деформации истории культуры и литературы. Новая политика государства в области литературы и искусства. Отмена Постановления ЦК ВКП(б) «О журналах “Звезда” и “Ленинград”». Роль «возвращенной» литературы в активизации духовной жизни общества. Литература русского зарубежья, демократизация литературного общения. Поляризация литературных сил, журналов в литературной борьбе.

Развитие прозы, поэзии и драматургии этого периода. Основные темы и проблемы современной русской прозы.

Рекомендовані джерела інформації

1. Акимов В. М. От Блока до Солженицына: Судьбы русской литературы XX века (после 1917 г.). СПб., 1994.
2. Буранок О. М. Русская литература XVIII века: Учебно-методический комплекс. М., 1999.
3. Голубков М. М. Русская литература XX века. После раскола. М., 2001.
4. Громова М. И. Русская драматургия конца XX – начала XXI века: Учеб. пособие. 3-е изд., испр. М., 2007.
5. Ершов Л. Ф. История русской советской литературы. М., 1988.
6. История русской литературы XIX века. В 3 ч. Ч. 1 (1795 – 1830 годы) : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Рус. яз. и лит.». Под ред. В. И. Коровина. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 480 с.
7. История русской литературы XIX века. В 3 ч. Ч. 2 (1840 – 1860 годы) : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Рус. яз. и лит.». Под ред. В. И. Коровина. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 528 с.
8. История русской литературы XIX века. В 3 ч. Ч. 3 (1870 – 1890 годы) : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Рус. яз. и лит.». Под ред. В. И. Коровина. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 543 с.
9. Кулешов В. И. История русской литературы XIX века: учебное пособие. М.: Изд-во МГУ, 1997.
10. Кременцов Л. П. Русская литература XIX века. 1801 – 1850: учеб. пособие. 2 е изд., испр. М.: Флинта: Наука, 2006. 248 с.

11. Кузьмина С. Ф. История русской литературы XX века: Поэзия «серебряного века»: Учеб. пособие. М., 2004.
12. Лебедева О. Б. Русская литература XVIII в. – М., 2000.
13. Мусатов В. В. История русской литературы XX в. (советский период). М., 2001.
14. Нефагина Г. Л. Русская проза конца XX века: учеб. пособие. 2-е изд. М., 2005.
15. Русские поэты XIX века: хрестоматия. Сост. Л. П. Кременцов. М.: Флинта: Наука, 2004. 528 с.
16. Русская литература XX века (1890 – 1910): В 2 ч. Под ред. проф. С. А. Венгерова. М., 2000.
17. Русская литература XX века: В 2 ч. Сост. В. Г. Меркин. М., 1995.
18. Русская поэзия второй половины XX века. 2-е изд. М., 2003.
19. Скоропанова И. Русская постмодернистская литература: учеб. пособие для студ. филол. фак-тов вузов. 5-е изд. М., 2004.
20. Соколов А. Г. История русской литературы конца XIX – начала XX века. 4-е изд. М., 1999.

VI. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Методика російської мови як наука. Предмет, зміст, структура, завдання курсу. Внесок видатних вітчизняних методистів у розвиток методичної думки. Зв'язок методики з іншими суміжними науками (педагогікою, психологією, лінгвістикою). Методи дослідження в методиці викладання російської мови: спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, аналіз навчальних планів та іншої шкільної документації; методичний експеримент; діагностика й прогнозування у навчанні, моделювання навчального процесу та його елементів, вивчення історії методики, аналіз та узагальнення досвіду роботи вчителів-практиків, методичних об'єднань тощо. Актуальні проблеми сучасної методичної науки. Особливості викладання російської мови в школах України.

Російська мова як навчальний предмет у школі. Пізнавальні, практичні, загальнодидактичні цілі навчання російської мови. Зміст навчання російської мови в школі. Види знань та форми їх презентації в програмах та підручниках. Визначення понять, їх види. Правила, їх типи за структурою та повнотою. Уміння й навички, які формуються в процесі вивчення російської мови. Програма з російської мови як засіб конкретизації змісту навчання, принципи побудови та структура чинних програм.

Принципи та методи навчання російської мови. Реалізація загальнодидактичних принципів навчання у викладанні російської мови. Спеціальні (методичні) принципи навчання російської мови. Різні підходи до класифікації методів навчання. Методи формування понять (пізнавальні) та

вмінь (практичні). Методи контролю.

Навчальний комплекс з російської мови, його основні компоненти. Підручник як основний засіб навчання російської мови. Функції підручника, принципи побудови, структура. Характеристика теоретичної та практичної частини підручника. Зв'язок підручника з програмою. Засоби наочності з російської мови, їх класифікація. Методика роботи з таблицею, картиною, звуковою наочністю. Інформаційні й комунікаційні технології.

Форми організації навчального процесу. Урок як основна форма організації навчального процесу. Основні вимоги до уроку російської мови на сучасному етапі розвитку школи. Різні підходи до класифікації уроків з російської мови. Основні типи уроків, їх структура. Форми організації навчальної діяльності школярів на уроці (індивідуальна, фронтальна, групова). Підготовка вчителя до уроку, її основні етапи. Аналіз уроків. Планування матеріалу з російської мови, типи планування. Інноваційні технології навчання російської мови. Нетрадиційні форми організації навчального процесу. Дистанційна, змішана форми навчання.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ОКРЕМИХ РОЗДІЛІВ ШКІЛЬНОГО КУРСУ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Методика фонетики. Значення, завдання основні принципи вивчення фонетики в школі. Зміст і структура курсу фонетики. Закономірності засвоєння знань із фонетики, їх реалізація при вивченні інших розділів шкільного курсу російської мови. Основні види вправ. Засоби наочності на уроках фонетики. Формування орфоепічних умінь і навичок.

Методика лексики та фразеології. Завдання, зміст, принципи вивчення. Методи формування знань та умінь у процесі вивчення лексики та фразеології. Методика роботи зі словниками. Лексичні помилки в мовленні школярів.

Методика словотвору. Значення, завдання, зміст, принципи вивчення. Методи формування знань та умінь. Методика роботи зі словниками.

Методика граматики. Завдання вивчення граматики в школі. Пізнавальне й практичне значення граматики як розділу шкільної програми. Етапи розвитку методики граматики.

Методика морфології. Морфологія як розділ шкільної граматики. Завдання, зміст, принципи вивчення. Характер умінь та навичок (учнів), етапи, методи формування.

Методика синтаксису. Синтаксис як розділ шкільного курсу граматики. Завдання, зміст, принципи вивчення. Характер умінь та навичок (учнів), методи формування.

Методика орфографії. Завдання, зміст, принципи вивчення. Психологічні основи формування орфографічних умінь та навичок. Поняття орфограми. Орфограми, які вивчаються в школі. Орфографічне правило, особливості його структури. Етапи вивчення орфографічного правила на уроках російської мови. Методи формування орфографічних умінь та

особливості їх використання на уроках. Значення, способи перевірки зошитів. Норми перевірки письмових робіт учнів. Прийом виправлення помилок, їх урахування й класифікація. Робота учнів над орфографічними помилками.

Методика пунктуації. Завдання, зміст, етапи, принципи навчання пунктуації. Поняття пунктограми. Пунктуаційне правило, особливості його структури, етапи вивчення. Методи формування пунктуаційних умінь. Типи пунктуаційних помилок, їх урахування, класифікація. Робота учнів над пунктуаційними помилками.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Методика навчання мовленнєвої діяльності учнів. Навчання рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Значення, завдання, зміст роботи з розвитку мовленнєвої діяльності учнів. Методика навчання слухання: цілі, зміст, методи. Прийоми ефективного слухання. Навчання читання: цілі, зміст, методи формування вмінь смислового сприймання друкованого тексту.

Навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Перекази, їх види, специфіка роботи з переказами різних видів та стилів, підготовка до переказу. Урок навчального переказу. Твори, їх види. Розосереджена підготовка учнів до написання твору. Накопичення, відбір і систематизація матеріалу. Попередження помилок різних видів. Методи роботи під час підготовки до твору (читання, спостереження, екскурсії, мовленнєві ситуації, обговорення накопичених матеріалів, редагування текстів перших варіантів твору тощо). Перевірка переказів і творів. Норми оцінки переказів і творів. Мовленнєві помилки та недоліки. Уроки аналізу переказів і творів учнів.

Методика збагачення словникового запасу школярів. Значення, завдання, зміст роботи, принципи. Активний і пасивний словниковий запас учнів. Особливості словниково-семантичної та словниково-стилістичної роботи на уроках російської мови.

Культура мовлення й стилістика. Значення, завдання, зміст, особливості роботи з культури мовлення на уроках російської мови. Види вправ з культури мовлення, методика їх проведення. Класифікація мовленнєвих помилок та недоліків учнів.

Цілі, принципи, зміст роботи зі стилістики. Методика формування стилістичних понять і вмінь. Поняття стилістичної помилки. Методика попередження та виправлення стилістичних помилок.

Удосконалення синтаксичної будови мовлення учнів. Причини синтаксичних помилок у мовленні школярів, типи помилок і методи їх попередження. Методи роботи зі збагачення синтаксичної будови мовлення учнів.

Методика навчання діалогічного мовлення. Значення, завдання, зміст, особливості роботи з навчання діалогічного мовлення. Етапи, труднощі, підходи до навчання діалогічного мовлення. Комплекс вправ для навчання діалогічного мовлення.

Контроль засвоєння знань з російської мови, формування мовних і мовленнєвих умінь та їх оцінка. Контроль за засвоєнням знань з російської мови. Контроль за сформованістю умінь та навичок учнів з російської мови та їх оцінка. Контроль за сформованістю мовленнєвих умінь учнів.

ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ. МЕТОДИЧНА РОБОТА ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ У ШКОЛІ

Поглиблене вивчення російської мови. Факультативні заняття з російської мови: види факультативів, форми занять та методи роботи на факультативах. Позакласна робота з російської мови: цілі, завдання, принципи, форми.

Методична робота вчителів-словесників у школі. Удосконалення методичної майстерності вчителя-словесника. Роль методичної роботи в підвищенні рівня професійної підготовки вчителя-словесника.

Рекомендовані джерела інформації

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов (теория и практика обучения языкам). Москва: Икар, 2009. 448 с.
2. Литневская Е. И., Багрянцева В. А. Методика преподавания русского языка в средней школе: учебное пособие. Москва: Академический проспект, 2006. 588 с.
3. Литвинко Ф. М. Методика преподавания русского языка в школе: учебное пособие. Минск: Вышэйшая школа, 2015. 448 с.
4. Методика преподавания русского языка в школе: учебник / М. Т. Баранов и др.; под ред. М. Т. Баранова. Москва: Академия, 2001. 368 с.
5. Обучение русскому языку в школе: учебное пособие / Е. А. Быстрова и др.; под ред. Е. А. Быстрова. Москва: Дрофа, 2004. 240 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / М. І. Пентилюк та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
7. Теория и практика обучения русскому языку: учебное пособие / Е. В. Архипова и др.; под ред. Р. Б. Сабаткоева. Москва: Академия, 2005. 320 с. https://www.studmed.ru/view/teoriya-i-praktika-obucheniya-russkomu-yazyku_1d7b3c97ad4.html?page=1
8. Титов В. А. Методика преподавания русского языка: конспект лекций. Москва: Приор-издат, 2008. 174 с. https://www.studmed.ru/view/teoriya-i-praktika-obucheniya-russkomu-yazyku_1d7b3c97ad4.html?page=1

VII. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Теоретичні основи курсу «Методика навчання зарубіжної літератури», предмет, об'єкт, методи дослідження методики навчання літератури як навчальної дисципліни, її взаємозв'язок з іншими науками. Основні напрямки розвитку методики навчання літератури як науки на сучасному етапі. Специфіка, мета і задачі курсу; вимоги до випускника вузу. Програма та методична концепція курсу, апарат курсу.

Історичний екскурс, сутність і визначення методу навчання, класифікація методів, критерії їх вибору. Сучасні методи та прийоми навчання, їх роль і специфіка. Дистанційне навчання. Проектні технології в процесі навчання зарубіжної літератури. Шляхи активізації викладання літератури в сучасній школі.

Урок зарубіжної літератури в сучасній школі: методичні традиції та інноваційні пошуки. Вчитель-словесник, організація та планування його роботи. Професійні вимоги до вчителя. Питання академічної доброчесності.

Типи та види уроків з літератури. Взаємозв'язок змісту та форми уроку літератури; варіанти уроку літератури на одну й ту саму тему; варіанти уроків у школах різного типу. Режисура уроку. Конспект уроку.

Місце та роль монографічних та оглядових тем у шкільному курсі літератури. Принципи вивчення біографії письменника, місце письменника та його творчості у світових літературних зв'язках.

Способи вивчення літературних творів у школі. Етапи вивчення літературного твору. Вступні заняття, їх функції, робота з текстом. Заключні заняття, їх функції та призначення.

Шляхи аналізу та інтерпретації художнього твору, запропоновані методикою навчання літератури, літературознавством. Взаємозв'язок сприйняття та аналізу художнього твору. Аніліз та розвиток читача-учня. Мова та стиль письменника як предмет аналізу.

Вивчення художніх творів у їх родовій специфіці. Особливості сприйняття ліричного твору, шляхи аналізу та інтерпретації поетичного тексту, педагогічна техніка на уроках літератури по вивченню ліричного твору. Особливості вивчення епічних творів у школі, шляхи їх аналізу. Вивчення драматичних творів у школі: особливості сприйняття, шляхи аналізу, специфіка.

Формування літературно-творчих здібностей школярів. Мовленнєва діяльність школярів у процесі вивчення літератури, мовленнєві ситуації на уроці літератури. Основні напрямки розвитку усного мовлення учнів у процесі вивчення літератури в школі (навчання різним видам та жанрам монологічних висловлювань на літературні теми, мовленнєва діяльність у процесі діалогічного спілкування при вивченні літератури). Організація роботи з розвитку писемного мовлення учнів (види вправ, твори в старших класах, вимоги до них).

Види та форми позакласної роботи учнів. Організація позакласного читання; факультативні заняття. Роль мультимедійних та інтернет-технологій

в організації літературного краєзнавства.

Теорія літератури та її значення в шкільній літературній освіті. Система теоретико-літературних понять у процесі вдосконалення читацького досвіду школярів, оволодіння критеріями оцінок літературних явищ. Послідовність у процесі формування теоретико-літературних понять, різні підходи до проблеми вивчення теорії літератури в школі. Шляхи вивчення літературно-критичних матеріалів на уроках літератури.

Значення та місце самостійної роботи учнів у процесі вивчення літератури, її організація. Різноманіття завдань самостійної роботи учнів (випереджаючі, супутні, навчальні, творчі, дослідницькі, індивідуальні, групові, колективні, рефлексивні, різнорівневі, диференційовані, пізнавальні, креативні тощо).

Рекомендовані джерела інформації

1. Антипова А. М. Вопросы теории и методики обучения литературе: учеб. пособие. Москва: Изд-во МГПУ, 2009. 300 с.
2. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 320 с.
3. Методика преподавания литературы /под ред. О. Богдановой. Москва: Академия, 2000. 400 с.
4. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с..
5. Методика преподавания литературы: учебник для студентов пед. ин-тов/ под ред. З. Я. Рез. 2-е изд., дораб. Москва, 1985.
6. Методика преподавания литературы: хрестоматія-практикум: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / авт.-сост. Б. А. Ланин. Москва, 2007.
7. Мещерякова Н. П. Актуальні питання методики викладання літератури: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2017. 119 с.
8. «Моделі навчання» (для студентів педагогічних спеціальностей): навч.-метод. матеріали / за ред. Т. Кошманової. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 22 с.
9. Наукові основи методики літератури /за ред. Н. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
10. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за ред. О. Пехоти. Київ: Академія, 2001. 348 с.
11. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : АСК, 2004. 192 с.
12. Ситченко А. Методика викладання літератури: термінологічний словник /за ред. А.Л. Ситченко. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. 132 с.
13. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. /за ред. О. І. Пометун. Київ: Видавництво А. С. К., 2004. 192 с.

- 14.Скорина Л. Аналіз художнього твору: навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2013. 424 с.
15. Теория и методика обучения литературе: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. О. Ю. Богдановой. 5-е изд., стер. Москва: Издат. центр «Академия», 2008. 400 с.
- 16.Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 316 с.
- 17.Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури: навч. посіб. Київ, 2015.